

СПІВЗАСНОВНИКИ:

Державна наукова установа
"Книжкова палата України імені Івана Федорова";
Харківська державна академія культури

Шеф-редактор — Сенченко М.

Головний редактор — Давидова І.

Заступниці головного редактора — Васківська О.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Давидова І. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.
(голова редколегії), Україна

Сенченко М. — д-р техн. наук, проф. (заступник голови
редколегії), Україна

Бруй О. — канд. наук з соц. комунікацій, Україна

Гандзюк В. — канд. наук з соц. комунікацій, доц.,
Україна

Льганасва В. — д-р іст. наук, проф., Україна

Лопатовська І. — д-р філософії, доц., США

Мар'їна О. — д-р наук з соц. комунікацій, доц., Україна

Маркова В. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.,
Україна

Нешитой В. — д-р техн. наук, проф., Республіка Білорусь

Сербін О. — д-р наук з соц. комунікацій, Україна

Теремко В. — д-р наук з соц. комунікацій, проф., Україна

Шейко В. — д-р іст. наук, проф., Україна

Шемаєва Г. — д-р наук з соц. комунікацій, проф., Україна

Шпак В. — д-р іст. наук, проф., Україна

Рекомендовано до друку вченою радою Книжкової
палати України (протокол № 1 від 27.01.2021).

Відповідальна за випуск — Жданова Н.

Коректура — Панченко Є.

Комп'ютерні складання та верстання — Алексанян А.

Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджується з редакцією. Посилання на видання обов'язкові. Авторські оригінали не повертаються. Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей.

Редакція, видавець і виготовлювач: Державна наукова установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова".

Адреса: просп. Ю. Гагаріна, 27, Київ, Україна, 02094

Тел.: +380 (44) 292-01-34 (приймальня),

+380 (44) 292-30-11 (редакція)

Факс: +380 (44) 296-71-15

E-mail: visnyk@ukrbook.net

CO-FOUNDERS:

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine

State Research Institution;

Kharkiv State Academy of Culture

Editorial director — Senchenko M.

Editor-in-Chief — Davydova I.

Deputy Editors — Vaskivska O.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Davydova I. — Dr of Social Communication, Prof. (chairman of the editorial board), Ukraine

Senchenko M. — Dr of Technical Sciences, Prof.

(deputy chairman of the editorial board), Ukraine

Bruy O. — PhD of Social Communication, Ukraine

Handziuk V. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine

Ihaneaeva V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

Lopatovska I. — PhD, Assoc. Prof., USA

Mariina O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine

Markova V. — Dr of Social Communication, Prof., Ukraine

Neshitov V. — Dr of Technical Sciences, Prof., Republic of Belarus

Serbin O. — Dr of Social Communication, Ukraine

Teremko V. — Dr of Social Communication, Prof., Ukraine

Sheyko V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

Shemaieva H. — Dr of Social Communication, Prof., Ukraine

Shpak V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

The Academic Council of the Book Chamber recommends printing this Bulletin (Protocol № 1 from 27.01.2021).

Editor — Zhdanova N.

Proofreader — Panchenko E.

Computer layout — Aleksanyan A.

You can use the materials printed in the Bulletin by an agreement with editorial staff. A reference to publications is necessary. Manuscripts are not returned. Editors are not always agreeing with point of view of the author.

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine, State Research Institution is the editorial office, publisher and manufacturer.

Address: Pr. Yu. Gagarin, 27, Kyiv, Ukraine, 02094

Tel.: +380 (44) 292-01-34 (reception),

+380 (44) 292-30-11 (editors)

Fax: +380 (44) 296-71-15

E-mail: visnyk@ukrbook.net

УДК 015:061.1](477)(051)

DOI: 10.36273/2076-9555.2021.1(294)

З М І С Т

КНИГОЗНАВСТВО. ВИДАВНИЧА СПРАВА

- СЕНЧЕНКО М.* Книготорговельна бібліографія США..... 3
БУРЯК С. Книговидавнича діяльність сучасної України: стан, тенденції та перспективи розвитку..... 10

РЕЦЕНЗІЇ

- ДЯЧЕНКО М.* Інтелігенція та влада в Україні: історико-культурологічний аналіз
малодосліджених проблем..... 21
СОЛЯНИК А. Теоретико-методологічні засади трансдисциплінарних досліджень
у культурологічно-мистецькій галузі..... 24

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

- СЕНЧЕНКО О.* Розвиток співпраці в галузі освіти, науки й інновацій —
важливий напрям політики "м'якої сили" Туреччини 26

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА

- КЛИМЕНКО О., СОКУР О.* Основні напрями сучасного бібліотекознавства
(за матеріалами міжбібліотечного наукового збірника)..... 32
МЕДВЕДСЬКА В. Внесок Української бібліотечної асоціації
в розвиток бібліотечно-інформаційної діяльності..... 41

З АРХІВУ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ

- ДОЯР Л., ТИХОНЕНКО О.* Фонд аркушевих образотворчих видань УРСР 1953 року:
статистичні та змістові характеристики 45

CONTENT

BOOKSCIENCE. PUBLISHING

- SENCHENKO M.* Book trade bibliography of the USA..... 3
BURYAK S. Book publishing activity of modern Ukraine: state, tendencies and prospects of development 10

REVIEWS

- DYACHENKO M.* Intelligentsia and power in Ukraine: historical and cultural analysis
of little-studied problems 21
SOLYANIK A. Theoretical and methodological fundamentals of transdisciplinary research
in the cultural and art industry 24

SOCIAL COMMUNICATION TECHNOLOGIES

- SENCHENKO O.* Development of cooperation in the field of education,
science and innovation — an important direction of Turkey's "soft power" policy..... 26

LIBRARIANSHIP

- KLYMENKO O., SOKUR O.* Main directions of modern library science
(according to the materials of the interlibrary scientific collection) 32
MEDVEDEVA V. The contribution of the Ukrainian Library Association
to the development of library and information activities 41

FROM THE ARCHIVE OF THE BOOK CHAMBER OF UKRAINE

- DOIAR L., TYKHONENKO O.* Found of graphic editions of the USSR 1953:
statistical and content characteristics 45

УДК 017.4+018.4+019.4](73)(091)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2021.1(294).3-10

Микола Сенченко,
директор Книжкової палати України, професор,
e-mail: director@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7445-5185>

Книготорговельна бібліографія США

Докладно розглянуто історію розвитку поточної національної бібліографії США від кінця XIX ст. й донині. Проаналізовано найвідоміші американські журнали, каталоги та інформаційні бази, що подають відомості щодо стану книжкового ринку, зокрема довідники виданих книг і періодици, щорічники видавничих каталогів, покажчики літератури, запланованої до випуску, у продажу та розпроданої, альманахи бібліотечної справи та книжкової торгівлі тощо.

Досліджено етапи становлення й діяльності фірми R. R. Bowker LLC, що нині є лідером книговидавничої справи й у своїх покажчиках найповніше відбиває результати бібліографічного моніторингу національного книжкового ринку.

Зосереджено увагу на аспектах застосування нової техніки й інформаційних технологій, що дають змогу створювати електронні інформаційні бази, надавати інформацію щодо книжкового ринку в машиночитній та електронній формах, повніше та оперативніше забезпечувати цими відомостями споживачів.

Ключові слова: книготорговельна бібліографія; видавничі бібліографія; теорія бібліографії; історія книготорговельної бібліографії; каталоги книг; зарубіжна бібліографія

Постановка проблеми. Актуальність порушеної проблематики полягає в тому, що книжковий бізнес США є одним із найтехнологічніших і найрозвиненіших у світі, 26% глобального ринку книговидання належить саме цій країні.

Сполучені Штати, населення яких становить майже 332,8 млн осіб, посідає перше місце у світі за кількістю назв книг, що випускаються, і за обсягами реалізації видавничої продукції. Наступні позиції належать Великій Британії, Німеччині, Японії та Китаю. З 60 найбільших видавництв світу — 11 американських. Отже, США є цілковитим лідером міжнародного книговидавничого ринку, що актуалізує дослідження книготорговельної бібліографії цієї країни.

Мета статті — здійснити аналіз історії становлення й комп'ютеризації системи книготорговельної бібліографії у Сполучених Штатах Америки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характеризуючи основні етапи становлення й розвитку національної бібліографії у Великій Британії та США, російський учений К. Симон слушно зауважує: "Як в Англії, так і в Сполучених Штатах поточна національна бібліографія виникла та розвивалася як орган промисловості книговидавця й книжкової торгівлі та в їхніх спільних інтересах. Вищий рівень розвитку в Англії першої половини XIX ст. забезпечив цій країні легше й швидше вироблення стабільних форм інформації про поточну літературну продукцію. Досвід Англії значно вплинув на американську поточну національну бібліографію, що в перші дві третини XIX ст. активно наслідувала англійський зразок. Проте вже в останню третину XIX ст., завдяки розвитку американської видавничої справи, поточна національна бібліографія в США звільнилася від впливу англійської бібліографії й створила власні форми, що більше відповідають специфіці справи видавців і торгівлі книгами в цій країні. Відтоді відбувається зворотний процес: на англійській бібліографії позначається вплив амери-

канської. Водночас поточна національна бібліографія як в Англії, так і в США залишається вірною своєму основному спрямуванню на обслуговування інтересів комерційних видавництв і книжкової торгівлі" [1].

Розвиток поточної національної бібліографії США К. Симон пов'язує передусім із видавничою фірмою H. W. Wilson Co. що від 1898 р. випускає "Кумулятивний покажчик книг" (Cumulative Book Index, CBI). Певною мірою це слушно, але тільки щодо кінця XIX ст. і першої половини XX ст. Сучасний стан поточної бібліографічної реєстрації в США свідчить про пріоритетне місце в цій справі іншої книговидавничої фірми — R. R. Bowker LLC, виникнення якої також припадає на другу половину XIX ст. і пов'язано з ім'ям Ф. Лейпольдта, німця зі Страсбурга.

Діяльність у сфері книжкової справи Ф. Лейпольдт розпочав як книгопродавець, заснувавши одну з найкращих книгарень у Філадельфії. Занепад книжкової торгівлі внаслідок Громадянської війни в США змусив Ф. Лейпольдта переїхати в Нью-Йорк, де 1864 р. він відкрив власну книжкову крамницю й відділ з видання книг. У 1866 р. підприємець залучив до справи Г. Хольт, разом з якою заснував фірму Leypoldt and Holt. У 1868 р. її зусиллями побачив світ перший номер журналу "Літературний бюлетень" (Literary Bulletin), задуманий як оперативний список видань компанії, що незабаром став найпопулярнішим засобом інформування з усіх галузей книжкової справи США.

Бюлетень мав значний попит і рекордний для того часу наклад (30 тис. пр.) завдяки тому, що публікував списки нових книг видавців США, де, крім бібліографічних відомостей, зазначали імена книгопродавців, у яких можна було придбати літературу. Того самого року Ф. Лейпольдт продав свою частину фірми Г. Хольт, аби весь вільний час присвятити підготовці книготорговельних бібліографічних покажчиків. Наступного року як додаток до "Літературного бюлетеня" Ф. Лейпольдт випустив "Каталог американ-

ської освіти" (American Education Catalogue), що містив інформацію про список шкіл і підручників та став попередником покажчика "Навчальні книги у продажу", котрий випускається й нині. У 1869 р. Ф. Лейпольдт підготував "Американський каталог за 1869 рік" із бібліографічними даними про книги, списки яких були опубліковані в "Літературному бюлетені", започаткувавши в такий спосіб національний бібліографічний облік [2].

І нарешті 18 січня 1872 р. вийшов друком перший номер щотижневого книготорговельного журналу, що видається й донині. Спочатку він мав назву "Щотижневий торговельний циркуляр видавців і торговців канцелярським приладдям" (Publisher's and Stationer's Weekly Trade Circular) і швидко став офіційним органом Американської асоціації книгопродавців і Ради видавців. Наступного року циркуляр перейменували на "Видавничий тижневик" (Publishers Weekly, PW), утілюючи основну ідею Ф. Лейпольдта — забезпечити практичним посібником книгопродавців в їхній повсякденній роботі.

У жовтні 1871 р. Ф. Лейпольдт підготував і випустив "Єдиний щорічник каталогів", котрий від 1874 р. має назву "Щорічник видавничих каталогів" (The Publishers Trade List Annual, PTLA) і є збірником каталогів американських видавців. Це видання покляло початок випуску аналогічних покажчиків у багатьох країнах. Зокрема, роком пізніше фірма J. Whitaker and Sons Ltd видала "Довідковий каталог", наслідуючи PTLA.

Ім'я Річарда Роджера Баукера вперше з'явилося у звітах фірми 1871 р., коли він узявся готувати щорічні огляди американської літератури для "Американського каталогу". А вже 1875 р. його призначили на посаду штатного редактора "Видавничого тижневика", на якій Баукер залишався до кінця життя. За його очільництва журнал став упевненим лідером із питань міжнародного авторського права, висвітлення проблем книготорговельної галузі та бібліотечної справи. Крім цього, Р. Р. Баукер опікувався фінансовим і кадровим управлінням компанією, створивши Ф. Лейпольдту сприятливі умови для реалізації бібліографічних проєктів.

У 1876 р. Ф. Лейпольдт започаткував у журналі новий розділ, присвячений бібліотечній справі. Водночас у Бостоні бібліотекар М. Дьюї заснував власний бібліотечний журнал. У результаті спільних перемовин Ф. Лейпольдт, Р. Р. Баукер і М. Дьюї ухвалили рішення про заснування Американської бібліотечної асоціації й "Бібліотечного журналу" (Library Journal, LJ), першим головним редактором якого став М. Дьюї.

Наприкінці 1870-х рр. фінансовий стан компанії значно погіршився, і Р. Р. Баукер був вимушений власним коштом викупити у Ф. Лейпольдта "Видавничий тижневик". Не приносив прибутків і "Бібліотечний журнал", тому в історії того періоду є як спарені номери, так і спільні видання PW і LJ.

Після смерті Ф. Лейпольдта 1884 р. Р. Р. Баукер повернувся з Лондона, де також працював редактором, і очолив компанію. У 1911 р. дружина Ф. Лейпольдта відмовилася викупати власну долю в компанії та погодилася заснувати фірму, нині відому як

R. R. Bowker LLC. Підсумовуючи короткий історичний нарис становлення компанії, зауважимо, що вона може пишатися не лише надзвичайно плідними здобутками, а й людьми, які поклали початок багатьом напрямам бібліографічної діяльності, сприяли піднесенню популярності та авторитету фірми у книжковому світі. Серед них, зокрема, А. Гроуелл, автор праць з історії книготорговельної бібліографії США та навчальних видань для книгопродавців. Останні у форматі статей друкували на сторінках PW, редактором якого упродовж кількох років був А. Гроуелл.

У 1932 р. фірма випустила перше видання "Довідника періодики", складене й відредаговане К. Улрік, тодішньою завідувачкою відділу періодики Нью-йоркської публічної бібліотеки. Бібліотекарям і бібліографам усіх країн довідник відомий під скороченою назвою "Улрік", його мають усі найбільші бібліотеки світу.

Нині R. R. Bowker LLC є однією з найбільших компаній, що спеціалізуються на випуску видань довідково-бібліографічної літератури. На національному рівні відповідає за надання міжнародних стандартних номерів ISBN і ISSN; підтримує контакти майже з 250 тис. видавничих компаній і провідними міжнародними та національними інформаційними службами, бібліотеками, професійними об'єднаннями книговидавців, книгопродавців, бібліотекарів тощо.

У середині 1980-х рр. у діяльності фірми сталися організаційні зміни, пов'язані з активним упровадженням інформаційних технологій. У її структурі було створено п'ять функціональних груп (Database Publishing Group — група видання бази даних; New Product Group — група нової продукції; Marketing/Sales Group — група маркетингу й торгівлі; Electronic Publishing Group — група електронних видань; Bowker Magazine Group — група журнальних видань Баукера), кожна з яких відповідала за певний сегмент і розв'язувала власні маркетингові завдання. Випуск бібліографічних видань став функцією підрозділу Database Publishing Group.

Основа діяльності цієї групи становить формування "Інформаційної бази даних Баукера" (Bowker Database). Вона є найбільшою у світі, містить понад 15 млн регулярно оновлюваних бібліографічних записів і має форму автономних масивів даних, кожен з яких відбиває певні тематичні розділи чи види видань та орієнтований на відповідні групи споживачів інформації. До останніх належать і професіонали (бібліографи, бібліотекарі, видавці, літературні агенти, книгопродавці, автори тощо), і широке коло читачів та покупців.

Інформація, акумульована в базі даних, охоплює майже всі типи й види книг та продовжуваних видань США, за винятком теологічної літератури, передплатних, відомчих і клубних видань. Щороку в БД вносять понад 100 тис. бібліографічних записів, або так званих звітів. Різними каналами поширення, "охоплюючи публічні та приватні бібліотеки, школи й університети, книгарні, магазини електронно-обчислювальної техніки, комерційні та державні інформаційні агентства, проходить понад 350 тисяч примірників довідкових видань" [3; 4; 5].

Упровадження нової техніки й інформаційних технологій дало фірмі змогу не лише "надсилати" дані споживачам, а й отримувати їх, для чого було створено спеціальну Службу замовлення (Bowker Acquisition System). З її допомогою бібліотеки, школи, університети, роздрібні книгопродавці дістали можливість швидко замовляти літературу, пакети програм, продовжувані видання й інші матеріали, котрі випускають тисячі виробників. Для цього потрібно було лише повідомити міжнародне агентство ISBN, надати стандартний адресний номер (SAN) і зазначити необхідну кількість примірників.

Аби книга потрапила в автоматизовану базу даних Bowker Database, за шість місяців до публікації видавництво мало заповнити й надіслати фірмі спеціально розроблену форму бланка (два з чотирьох примірників), що містив такі відомості:

- повний заголовок книги, охоплюючи підзаголовні дані відповідно до титульного аркуша, загальне число томів і порядковий номер тому багатомного видання;

- назву серії та, за змоги, число томів усередині серії, якщо видання серійне;

- первинну назву книги, якщо вона виходить під іншою назвою;

- мову публікації, якщо книгу видано не англійською;

- повне ім'я автора/авторів; прізвище редактора, укладача чи осіб, відповідальних за підготовку й випуск видання у світ;

- тип і число наявних у книзі ілюстрацій;

- читацьку адресу;

- дату виходу видання у світ (місяць і рік); якщо вона невідома, слід зауважити "дату ще не встановлено", і в цьому разі її мають уточнити в контрольному переліку видань;

- ціну книги, а також додаткових матеріалів, якщо вони супроводжують видання. Зазначають у відповідних графах, де вказано тип видання (у палітурці чи м'якій обкладинці для продажу в книгарнях — "trade edition"; видання в обкладинці поліпшеної якості для використання в бібліотеках — "library binding"; видання в палітурці чи м'якій обкладинці для використання у школах — "text edition");

- міжнародний стандартний номер книги (ISBN);

- номер каталожної картки Бібліотеки Конгресу США;

- назву фірми, що розповсюджує книги;

- імпринт, якщо видавництво випустило книгу під іншим імпринтом;

- вид видання: перевидання (переглянуте й доповнене), перше видання та перше видання в США.

Якщо книга є передруком, випущеним іншим видавництвом, чи опублікована в іншому форматі, але не містить змін у тексті, це має бути зазначено у формі, так само як і назва видавництва, що вперше випустило цю книгу, й дата першого видання. У разі потреби наводять вказівку, що книга вийшла у скороченому варіанті.

Форма бланка була уніфікована і обов'язкова для усіх партнерів фірми. Наведений перелік бібліографічних відомостей свідчить, по-перше, про ретельну підготовку та значний обсяг бібліографічної інформації, котру вносять в електронну базу даних, а по-друге, підтверджує статус компанії як національного бібліографічного агентства США, хоча юридично вона його не має.

На першому етапі розвитку, у 1980—1990-ті рр., інформаційний ресурс фірми R. R. Bowker LLC складався з автономних спеціалізованих баз даних: бібліографічної інформації про публікації (Bibliographic Information Publication System Database); літописів американського книговидання (American Book Publishing Record Database); навчальних видань (Textbook Database); міжнародних серіальних видань (Bowker's International Serials Database); програмного забезпечення (Bowker's Microcomputer Software Database); авторитетних видавничих даних (Publishers Authority Database).

Формування БД бібліографічної інформації розпочалося 1948 р. зі "Щорічника видавничих каталогів", а упродовж 1970-х рр. нагромаджену інформацію спочатку перевели на машиночитні носії, а згодом — в електронний формат. Паралельно відбувалося формування й інших баз даних, кожна з яких репрезентовано як традиційними друкованими виданнями, так і електронними варіантами, за винятком, мабуть, лише "Видавничого тижневика", який не входить до жодної з БД.

"Видавничий тижневик" — найгрунтовніший журнал із проблем книжкової справи в США, що інформує фахівців про "сьогоднішні події книжкового світу та довгострокові тенденції в кожній із його галузей. Виходить щотижня, кожен випуск містить статті, аналітичні матеріали, дискусії, інтерв'ю, кадрові новини, повідомлення про нові книги, видавців, книгопродавців і багато іншого". Всі випуски за рік складають два томи, нумерація яких ведеться від дня заснування журналу. Середній обсяг випуску — 90 сторінок. Двічі на рік, навесні й восени, виходять "товсті" випуски, що пропонують огляди публікацій майбутнього сезону. Крім того, щорічно друкують два номери, присвячені книгам для дітей і релігійним виданням. Наклад журналу (38 тис. пр.) залишається практично незмінним кілька десятиліть і розподіляється приблизно так: третина передплатників — бібліотекарі, 8—9 тис. — книгопродавці й стільки ж видавців, решта — літературні агенти, письменники, які цікавляться сучасним станом книжкового ринку, а також представники кіно- й телестудій, які стежать за усіма літературними новинками для їх можливої екранізації; 3 тис. пр. отримують закордонні передплатники.

Постійним бібліографічним розділом журналу є "Прогнози" (Forecasts), в якому публікують оголошення про так звані комерційні видання та книги в м'якій обкладинці за кілька місяців до їх виходу у світ. Матеріал систематизовано у три групи: книги в палітурці, книги в м'якій обкладинці й книги для

дітей. Набір рубрик усередині групи змінюється кожного випуску, але традиційно наявні такі, як "Нехудожня література" (Nonfiction) і "Художня література" (Fiction). У межах цих рубрик матеріал розташовують або в тематичних підрубриках ("Детективи", "Поезія", "Містерії" тощо), або в підрубриках, виділених за формальними ознаками ("Оригінальні видання", "Репринти", "Книги-картинки" тощо).

Бібліографічний запис складається з опису й анотації. В описі наводять: заголовок, відомості про авторів і усіх осіб, причетних до випуску видання (редактор, перекладач, ілюстратор, автор передмови та ін.), назву видавництва, ціну та ISBN. Після анотації, що має рекламний характер, зазначають місяць випуску книги. Наприкінці кожного місяця в журналі друкують допоміжний покажчик до розділу "Прогнози", в якому впродовж року публікують приблизно 6 тис. оголошень.

У розділі "Розпродано" (Out of Print), що є частиною рубрики "Зміни за тиждень", оприлюднюють списки розпроданих книг. Бібліографічні описи, що охоплюють лише ISBN, заголовок і в окремих випадках — зведення про повторність видання та обкладинку, згруповано за видавництвами чи фірмами-розповсюджувачами.

У кожному номері "Видавничого тижневика" друкують списки бестселерів серед видань у палітурці та м'якій обкладинці. Перший з них має два розділи: "Художня" і "Нехудожня" література; другий — "Книги масового ринку" й "Комерційні видання". У кожному з них наведено 15 назв (в останньому — 10), розташованих відповідно до рівнів продажів останнього тижня. В описах зазначають: назву, прізвища авторів, видавництво, ціну й ISBN. Перша цифра після опису вказує на місце, котре книга посідала у списку бестселерів минулого тижня, друга — який тиждень книга перебуває у списку бестселерів.

У списках бестселерів поміж книг для дітей, що публікують раз на місяць, видання систематизовано в таких розділах: "Книги-малюнки", "Маленькі читачі", "Юні читачі", "Серії книг у м'якій обкладинці" та "Нехудожня література".

Окрім цих переліків, редакція регулярно оприлюднює тематичні списки бестселерів. Аналітичні огляди літератури певної тематики також супроводжують широкими бібліографічними списками. В електронній версії журналу репрезентовано всі основні рубрики, у тому числі й бібліографічні. Тижневик має самостійну адресу в інтернеті: www.publishersweekly.com.

Постійний бібліографічний розділ "Щотижневий повідомлення", котрий відразу зробив журнал популярним, від вересня 1974 р. виходить самостійним виданням і слугує основою для підготовки щомісячного покажчика "Літопис американського книговидавництва" (American Book Publishing Record, ABPR), що випускається від 1960 р. ABPR розширив сферу споживання бібліографічної продукції фірми, довівши її до рівня національного бібліографічного обліку та фактично перетворивши компанію на національне бібліографічне агентство США. Проте, як і раніше,

основним адресатом бібліографічної інформації залишаються книговидавці та книгопродавці, що мають у розпорядженні чітку й стабільну систему бібліографічних посібників.

Від 1969 р. компанія випускає покажчик "Книги, заплановані до випуску" (Forthcoming Books, FB) із періодичністю раз на два місяці. Його основу становить бібліографічна інформація про видання, що мають вийти впродовж найближчих п'ятих місяців, а на додаток — кумулятивні дані про книги, надруковані від часу випуску останнього довідника "Книги у продажу". Покажчик "Книги, заплановані до випуску" охоплює інформацію про комерційні видання, наукову й технічну літературу, книги для юнацтва та молоді, підручники для коледжів, книги в м'якій обкладинці, репринти.

Основну частину видання репрезентовано трьома покажчиками: предметним (Subject Index), авторським (Author Index) і заголовків (Title Index). У предметному матеріалі систематизовано за предметними рубриками Бібліотеки Конгресу США, в окремих випадках адаптованих для книжкової торгівлі. Так, певні рубрики або об'єднано одна з одною, або змінено для зручності користування покажчиком FB, або доповнено новими. Предметні рубрики розташовано за абеткою, бібліографічні записи всередині них — за абеткою авторів чи заголовків. Бібліографічні записи в авторському та предметному покажчиках розміщено відповідно за абеткою прізвищ авторів і заголовків.

Бібліографічний запис складається з опису, що містить такі елементи: прізвище автора, заголовок, місяць і рік випуску, обсяг видання, відомості про ілюстрації, ISBN, ціну, номер класифікації Бібліотеки Конгресу США. Ціни й дати запланованих до випуску книг можуть бути змінені. Умовні позначення мають такі видання: опубліковані вперше; дитяча й навчальна література; ті, що пропонуються зі знижкою; термін публікації яких змінено. В допоміжному покажчику видавців і книгопродавців наведено розшифрування абревіатур, розміщених в бібліографічних описах, а також повну назву фірми, її ISBN, адресу, телефон і стандартний адресний номер [3].

У разі, якщо споживачі потребували додаткової інформації про заплановані до випуску книги певного видавця, знижки, котрі надає його компанія, і повний перелік серій, вони зверталися до "Щорічника видавничих каталогів" (Publishers Trade List Annual, PTLA) або, як його часто називали, до "каталогу каталогів". PTLA — одне із найдавніших видань фірми, перший випуск підготував ще 1873 р. Ф. Лейпольдт. Останні друковані видання каталогу вийшли на початку 1990-х рр. і склалися з чотирьох томів. Нині традиційний варіант не випускають. Як зазначено на сторінках вебсайта компанії, наразі бібліографічну інформацію PTLA вносять в електронну базу даних Booksinprint.com, початок формування якої заклав саме "каталог каталогів".

У 1948 р. як додаток до PTLA фірма випустила покажчик "Книги у продажу" (Books in Print, BIP),

задуманий як допоміжний покажчик до РТЛА, що відбиває лише видання в продажу. Згодом довідник надав життя "сімейству" різноманітних бібліографічних видань.

ВІР виходить щороку у вересні та містить бібліографічну інформацію про книги й інші види книжкової продукції, наявні у видавничих і книготорговельних фірмах США. У покажчику публікують відомості про видання, заплановані до випуску в майбутні два місяці. Наприклад, у ВІР за 2001—2002 рр. наведено записи про майже 1,8 млн назв книг і брошур, з яких понад 200 тис. назв — новинки, що побачили світ минулого року. На введення інформації в покажчик поширюються певні обмеження, наприклад, не вносять окремі професійні видання для юристів, передплатні довідкові видання й видання книжкових клубів, підручники для шкіл.

Випуски покажчика зразка 1980—1990-х рр. склалися з восьми томів, де 1—3-й томи — покажчик "Автори" (матеріал розташовано за абеткою прізвищ), 4—6-й томи — "Заголовки" (в алфавітному порядку), 7-й том — "Розпродані книги й книги, котрих немає на складі" (Out of Print — Out of Stock), 8-й том — "Видавці". Сучасний ВІР складається з дев'яти томів. Розлогий вступ містить статті, присвячені базі даних фірми, її структурі, характеристиці та опису видань, котрі в неї входять, а також інформацію, що пояснює, як користуватися каталогом; список скорочень в основному тексті.

В останньому томі "Видавці" подано низку покажчиків, зокрема: "Ключ до абревіатур видавців і розповсюджувачів", "Покажчик назв видавництв", "Гуртові книгопродавці та розповсюджувачі", "Географічний покажчик гуртових книгопродавців", "Нові видавці", "Видавці, які не діють, або такі, що припинили бізнес".

Набір і послідовність наведення елементів бібліографічного опису ВІР уніфіковані та охоплюють відомості про авторів, заголовки, індекс Бібліотеки Конгресу США, кількість сторінок, рік видання, ціну, ISBN і назву видавництва. У томах на перше місце в описі виносять заголовки, після якого наводять прізвища авторів.

"Предметний покажчик до "Книг у продажу" (Subject Guide to Books in Print, SG to ВІР) як самостійне видання вперше побачив світ 1956 р. і відтоді виходить щороку у вересні. Його обсяг постійно зростає: з однотомника перших років випуску покажчик перетворився на п'ятитомний систематизований довідник, що містить майже 62 тис. предметних рубрик Бібліотеки Конгресу США, перелік видань у продажу і відбитих у ВІР, за винятком літератури, для якої не визначено предметних рубрик. Назви рубрик розташовано за абеткою. Схема бібліографічного запису схожа зі схемою всіх видань "сімейства".

Як доповнення до ВІР щороку в березні випускається покажчик "Книги у продажу. Доповнення" (Books in Print. Supplement), котрий містить інформацію, зібрану впродовж півріччя від часу виходу основного видання. Бібліографічні записи розташовано за єдиною абеткою прізвищ авторів, заголовків і пред-

метних рубрик. Окрім відомостей про наявні у продажу книги, наведено й перспективну бібліографічну інформацію. У додатку також подано відомості про зміну цін і списки книг, що перейшли в категорії "Out of Stock" і "Out of Print". Видання 2000 р. опубліковано у трьох томах.

Інформацію про розпродані видання, що публікується на сторінках РВ, у 7-му томі ВІР, а також у покажчику "Книги у продажу. Доповнення", донедавна фіксували в п'ятирічному зведенні "Розпродані книги" (Books Out of Print), де не лише наведено дані про книги, котрі припинили видавати й повністю розпродані видання, а й адреси виробників і постачальників. У довіднику також можна знайти інформацію про видавництва, що спеціалізуються на додруковуванні видань в одиничних примірниках на замовлення покупців. Останнє друковане видання покажчика "Розпродані книги" випущено 1988 р. у трьох томах, нині він виходить на CD-ROM (Books Out Of Print PLUS), а також доступний в інтернеті. Майже 1,3 млн бібліографічних описів видань, розпроданих від 1978 р. і відображених у покажчику, щорічно поповнюють тисячі нових даних.

Покажчики "сімейства" ВІР, як зазначалося, різноманітні за тематикою, котру можуть визначати власне тематичні ознаки змісту книжкового видання (книги для дітей, видання з техніки, медицини тощо), ознаки матеріально-конструктивної форми (обкладинка, електронні чи аудіовізуальні видання), а також географічні (видавнича продукція однієї чи багатьох країн).

До початку 1990-х рр. навесні й восени кожного року фірма випускала покажчик "Книги в м'якій обкладинці у продажу" (Paperbound Books in Print, РВІР), структура та бібліографічне оформлення якого були традиційними. Матеріал було згруповано у трьох великих покажчиках: "Покажчик заголовків" (1—2-й томи), "Покажчик авторів" (3—4-й томи), "Предметний покажчик" (5—6-й томи), а всередині покажчиків — за абеткою. У "Предметному покажчику" — це алфавіт предметних рубрик. У 1962 р. Американська асоціація книгопродавців і Національна асоціація книжкових магазинів при коледжах спеціально для РВІР розробили 26 предметних рубрик, згодом розширених до 462. Їх список наведено в першому томі. У кожному випуску покажчика публікували переліки бестселерів книг у м'якій обкладинці за матеріалами "Видавничого тижневика". Нині РВІР як самостійне друковане видання не випускається, його зміст повністю відтворює електронна версія Booksinprint.com.

У покажчику "Дитячі книги у продажу" (Children's Books in Print, СВІР), що виходить щороку в жовтні, наведено бібліографічні дані про літературу для дітей, систематизовані в "Покажчик авторів", "Покажчик заголовків" і "Покажчик ілюстраторів". Окремим виданням випускається "Предметний покажчик до "Дитячих книг у продажу" (Subject Guide to Children's Book in Print). Довідковий апарат має такі елементи: "Передмова", "Як користуватися "Дитячими книгами у продажу", "Ключ до абревіатур", "Ключ до абревіатур видавців і розповсюджувачів". Бібліо-

графічні описи містять такі відомості: прізвище автора, заголовок, індекс Бібліотеки Конгресу США, наявність ілюстрацій, вікова група, рік видання, ціна, ISBN і назва серії.

Схожі принципи використовують і під час складання інших покажчиків "сімейства", певних тематичних груп, що охоплюють видання.

Покажчик "Книги та серіальні видання з медицини й охорони здоров'я у продажу" (Medical and Health Care Books and Serials in Print) виходить щорічно в червні й містить перелік відповідних видів видань з усіх галузей медичної науки та практики. Бібліографічні відомості розташовано у трьох покажчиках: авторському, заголовків і предметному. Кожен том супроводжує адресний покажчик видавців і книгорозповсюджувачів.

"Підручники та серіальні видання для початкової і вищої школи у продажу" (EL-HI Textbook and Serials in Print) — щорічник, котрий містить бібліографічні відомості про всі навчальні видання. У предметному покажчику бібліографічні записи згруповано у 239 так званих предметних зонах. Кожен запис повідомляє прізвище автора, заголовок, серію, дату випуску, тип обкладинки, ISBN, ціну й індекс Бібліотеки Конгресу США, а також клас чи курс, на якому вивчають певну дисципліну.

"Видання, надруковані великим шрифтом, у продажу" (The Complete Directory of Large Print Books and Serials) — випускається щорічно від 1982 р. і містить інформацію про підручники й книги різної тематики, надруковані шрифтом від 14 пунктів та вище. Видання набрано 18-м кеглем і містить три традиційні покажчики: авторів, заголовків і предметних рубрик.

З переліку друкованих видань "сімейства" VIP наприкінці 1990-х рр., за рішенням компанії, було вилучено два каталоги: "Релігійні й духовні книги та серіальні видання у продажу" (Religions and Inspirational Books and Serials in Print) і "Книги з науки й техніки та серіальні видання у продажу" (Scientific and Technical Books and Serials in Print).

Перший містив перелік 50 тис. книг і 4,5 тис. серіальних видань, організованих "в різні розділи, у тому числі 71 варіант Біблії та 800 книг, класифікованих за назвами й авторами". Складовою частиною довідника був предметний покажчик, що містив 4600 предметних рубрик, відповідно до класифікаційної схеми Бібліотеки Конгресу США. Нині бібліографічна інформація про видання релігійної тематики доступна на інтернет-сайті журналу "Видавничий тижневик", а також в унікальній електронній базі даних Religion BookLine.

Каталог "Книги з науки й техніки та серіальні видання у продажу" містив відомості про понад 100 тис. назв книг, систематизованих у традиційні покажчики (авторів, заголовків і предметних рубрик), що нині також входять в основний випуск VIP.

Наприкінці 1990-х рр. "сімейство" "Книги у продажу" поповнилося ще одним тематичним покажчиком — тритомником "Юридичні книги й серіальні видання у продажу" (Law Books and Serials in Print),

що зумовлено стрімким зростанням кількості видань в усіх розділах юриспруденції та права.

У покажчику "Міжнародні книги у продажу" (International Books in Print), котрий компанія випускає від 1982 р., наведено відомості про англomовні видання, випущені в Африці, Азії, Австралії, Канаді, континентальній Європі, Латинській Америці, Новій Зеландії й Ірландії. У чотирьох томах із традиційним набором покажчиків (авторів, заголовків та предметних рубрик) містяться бібліографічні описи понад 280 тис. назв книг і серіальних видань, наявних у книжковій торгівлі США.

Останнім за часом проектом зі створення каталогу з міжнародним охопленням стало інтернет-видання "Глобальні книги у продажу" (Global Books in Print) і його версія на CD-ROM (Bowker/Whitaker Global Books in Print on Disc). Формування бази даних відбувається спільно з британською компанією J. Whitaker and Sons Ltd.

Відносно новим для фірми є "Баукерівський довідник відеовидань" (Bowker's Complete Video Directory), котрий кумулює інформацію майже про 75 тис. назв відеокасет, що є у продажу. Покажчик випускають у чотирьох томах: перші два ("Розваги") містять відомості про художні фільми й розважальні програми, решта ("Освіта / Спеціальні інтереси") — про відеопроекти освітнього характеру.

Значно більшу за обсягом, але схожу за змістом інформацію репрезентовано в базі даних Bowker's Audio and Video Database. Приблизно 80 тис. аудіокасет і 170 тис. відеокасет із записами художніх і літературних творів та навчальних програм систематизовано у 600 рубриках. Адресні відомості про 7500 фірм, що виробляють аудіовізуальні матеріали, комп'ютерні системи, фільми, програмне забезпечення, відеопродукцію публікують у щорічнику "Адресна книга ринку аудіо- та відеопродукції" (Audio-Video Market Place).

Використання обчислювальної техніки для опрацювання й підготовки бібліографічної інформації дало змогу фірмі створити спеціалізовані інформаційні бази даних і разом із традиційними виданнями випускати машиночитні версії бібліографічних покажчиків. Так, щорічник VIP на CD-ROM "Книги у продажу з книжковим оглядом" (Books in Print with Book Reviews on Disc), окрім бібліографічної інформації про наявні у продажу книги містить понад 220 тис. оглядів новинок, опублікованих у популярній і професійній пресі (журнали PW, Choice, Booklist, Kirkus та ін.). Матеріал оновлюється кожні два місяці.

Розвиток інтернету й нові умови поширення інформації сприяли розробленню електронної версії каталогу "Книги у продажу — інтернет-видання" (Books in Print — Internet Edition), а згодом — створенню власної мережі — Bowkerweb, у межах якої функціонують відносно самостійні інформаційно-пошукові бібліографічні системи: Booksinprint.com, Bowkerlink.com, E-booksinprint.com, Globalbooksinprint.com, Literarymarketplace.com, Ulrichsweb.com. Пошук інформації здійснюється за однією з 22 ознак (автор, назва, ISBN і ISSN, країна, предметна рубрика,

ключове слово, класифікаційний індекс Бібліотеки Конгресу США, мова, ціна, дата публікації, наявність ілюстрацій, видавництво тощо). Крім того, користувачі мають можливість замовляти всі види видань, наявних і у виробників, і в гуртових фірм США.

Інший великий масив видань, що не містять бібліографічної інформації, проте мають вагоме значення для професіоналів книжкового бізнесу, становлять адресні покажчики, котрі фірма випускає впродовж кількох десятиліть. В "Адресній книзі літературного ринку" (Literary Market Place) наведено відомості приблизно про 30 тис. фірм і приватних осіб у США й Канаді, що займаються книговиданням чи працюють у суміжних галузях. Довідник містить імена, назви, телефони, адреси видавців, літературних агентів, рекламних агенцій, газет і журналів, що публікують книжкові огляди, організації, котрі надають послуги у сфері книжкового дизайну та поліграфічного виконання, позаштатних редакторів і перекладачів. У виданні також подано відомості про конференції, радіо- та телекомпанії, урядові організації, професійні об'єднання та книгопродавців.

У щорічниках "Путівник по американській книжковій торгівлі" (American Book Trade Directory) і "Видавці, роздрібні та гуртові книгопродавці США" (Publishers, Distributors and Wholesalers of the United States) міститься докладна інформація про спеціалізацію, структуру й форми діяльності американських фірм в усіх 50 штатах. Відомості про будь-яку з майже 30 тис. бібліотек країни можна знайти в "Путівнику по американських бібліотеках" (American Library Directory), котрий також виходить друком раз на рік.

В "Адресній книзі міжнародного літературного ринку" (International Literary Market Place) репрезентовано відомості про видавців із понад 160 країн світу. Крім того, у виданні є інформація про найбільші бібліотеки та книготорговельні фірми, професійні асоціації, відомі та популярні журнали й довідники.

Наведені видання доступні у традиційних книжкових форматах, на CD-ROM і в онлайн-режимі на самостійній інтернет-сторінці Bowkerlink.com.

Покажчик, що не має аналогів, але надзвичайно корисний і важливий для всіх фахівців і професіоналів, які працюють на книжковому ринку, — "Баукерівський щорічний альманах бібліотечної справи та книжкової торгівлі" (The Bowker Annual of Library and Book Trade Almanack). У довіднику публікують щорічні статистичні дані й аналітичні матеріали про випуск і реалізацію книг в англomовних країнах. Авторами оглядових і проблемних статей, присвячених стану видавничої справи та книжкової торгівлі, є американські й закордонні фахівці. У видавничому репертуарі фірми R. R. Bowker LLC разом із бібліографічними виданнями й адресними довідниками наявні журнали з питань бізнесу, сучасних інформаційних технологій, бібліотечної справи та державного будівництва.

Бібліографічні, довідкові, професійні, біобібліографічні видання фірми здобули велику популярність та авторитет у фахівців із різних галузей багатьох країн світу. R. R. Bowker LLC має представництва і за кордоном: у Канаді, Франції, Італії, Японії, Іспанії та Швеції. У Лондоні діє офіс компанії Bowker-Saur Ltd, створеної спільно з найбільшою німецькою фірмою K. G. Saur Verlag GmbH, що також спеціалізується на випуску бібліографічних і довідкових видань і, зі свого боку, має представництво у штаті Нью-Джерсі. Нині фірма R. R. Bowker LLC є відділенням міжнародної корпорації Reed Elsevier Inc, що забезпечує підготовку й поширення бібліографічної інформації про світову видавничу продукцію в усіх можливих форматах.

Висновки. Отже, приватна видавнича фірма R. R. Bowker LLC за понад столітній період діяльності сформувала власну систему бібліографічних посібників, що не мають аналогів у світі. Унікальність "баукерівської" моделі полягає в тому, що компанія, фіксуючи різноманіття форм існування книги у сфері книговиробництва і книгорозповсюдження, по суті, виконує функції національного бібліографічного агентства та одночасно в повному обсязі відбиває результати бібліографічного моніторингу національного книжкового ринку.

Список використаної літератури

1. Симон К. Р. История иностранной библиографии / К. Р. Симон. — Москва, 1963. — 763 с.
2. Вовченко И. Иностранная библиография : учеб. пособие / И. А. Вовченко. — Харьков : ХГИК, 1992. — 85 с.
3. Грузинова Л. Б. Иностранная библиография : учеб. пособие. — Москва : Мир книги, 1997. — 164 с.
4. Михайлова Н. И. Информационное обеспечение книжного рынка: направление модернизации / Н. И. Михайлова // Библиография. — 2005. — № 1. — С. 3—9.
5. Швецова-Водка Г. М. Вступ до бібліографознавства : навч. посіб. для студентів напряму 6.020102 "Книгознавство, бібліотекознавство і бібліотек." / Г. М. Швецова-Водка ; Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. — 3-тє вид., випр. та допов. — Рівне, 2011. — 231 с.

Mykola Senchenko
Book trade bibliography of the USA

The history of the development of the current national bibliography of the United States from the end of the XIX century is considered in detail to this day. The most famous American magazines, catalogs and information databases that provide information on the state of the book market are analyzed, including directories of published books and periodicals, yearbooks of publishing catalogs, indexes of literature planned for issue, sale and sale, book market almanacs, etc.

The stages of formation and activity of R. R. Bowker LLC are studied, which fully reflects the results of bibliographic monitoring of the national book market.

The focus is on the aspects of the application of new equipment and information technologies that allow to create electronic information databases, provide information on the book market in machine-readable and electronic forms, more fully and efficiently provide this information to consumers.

Keywords: book trade bibliography; publishing bibliography; bibliography theory; history of book trade bibliography; book catalogs; foreign bibliography

References

1. Simon K. R. (1963). *Istoriya inostrannoj bibliografii*. Moskva.
2. Vovchenko I. (1992). *Inostrannaya bibliografiya*. Harkov: HGIK.
3. Gruzinova L. B. (1997). *Inostrannaya bibliografiya*. Moskva: Mir knigi.
4. Mihajlova N. I. (2005). Informacionnoe obespechenie knizhnogo rynku: napravlenie modernizacii. *Bibliografiya*, 1, pp. 3—9.
5. Shvecova-Vodka G. M. (2011). *Vstup do bibliografosnavstva*. 3-tye vid., vipr. ta dopov. Rivne.

Надійшла до редакції 22 січня 2021 року

УДК 655.4:655.3.066.11/.12](477)"2019/2020"]:311.21(045))

DOI: 10.36273/2076-9555.2021.1(294).10-21

Світлана Буряк,

завідувач відділу статистичного моніторингу та аналізу друку

Книжкової палати України,

e-mail: stat@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5767-2284>

Книговидавнича діяльність сучасної України: стан, тенденції та перспективи розвитку

В аналітичному огляді досліджено сучасні тенденції випуску книг і брошур в Україні, подано загальну характеристику книговидання у 2019—2020 рр. (станом на 01.01.2021). Визначено кількісні та якісні показники українського книговидання у 2020 р. за асортиментом видавничої продукції, її мовною та територіальною ознаками. Наведено статистичні дані щодо випуску книг і брошур провідними вітчизняними видавництвами різної форми власності, в тому числі сфери управління Держкомтелерадіо. Аналітичний огляд проведено на основі статистичних даних, опублікованих у статистичному збірнику "Друк України (2019)", та зведеного статистичного звіту про випуск в Україні неперіодичних видань 2019 р.

Ключові слова: статистичний облік; видавнича продукція; кількісні показники; аналіз випуску видань; видавництва; видавнича діяльність; книговидання; статистичні дані

Постановка проблеми. У нинішніх умовах розвитку суспільства важливу роль відіграє книга, що є основним джерелом накопичення знань, забезпечення духовних та інформаційних потреб людства, збереження його історичної й культурної пам'яті. Багатоаспектний аналіз показників випуску вітчизняної друкованої продукції дасть змогу дослідити тенденції розвитку книговидання в Україні та порівняти його динаміку за 2019—2020 рр. (станом на 01.01).

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. З метою інформування суспільства про аспекти розвитку вітчизняної видавничої сфери в науково-практичному журналі "Вісник Книжкової палати" систематично публікуються статистичні дані щодо випуску друкованих видань [1], що також розміщені на сайті Книжкової палати України в рубриці "Друк України" [2]. Основні показники, що характеризують вітчизняну видавничу діяльність також наведено у статистичному збірнику "Друк України", котрий випускається щороку [3]. Питання розвитку книгознавства, книжкової справи, книги та бібліографії розглянуто у працях М. Сенченка [4], О. Афоніна, М. Тимошика.

Одним із провідних інтернет-ресурсів, що пропонує аналітику українського та світового книговидання, огляди книжкового ринку, висвітлює іноземний досвід у цій галузі, є культурно-видавничий проєкт "Читомо".

Метою дослідження є аналіз адміністративних даних випуску видавничої продукції суб'єктами видавничої діяльності у 2019—2020 рр. (станом на 01.01.) за асортиментом, накладом, тематикою, цільовим призначенням, мовною ознакою, що різноаспектно характеризують динаміку вітчизняного книговидання за окреслений період. Це дає можливість проаналізувати та порівняти статистичні дані про випуск книг і брошур в Україні та забезпечити галузь і суспільство відомостями, що характеризують явища й процеси, котрі відбуваються у книговидавничій сфері.

Інформаційною базою дослідження слугували статистичні матеріали, звіти про випуск неперіодичних видань у 1991—2019 рр., статистичний збірник "Друк України (2019)".

Виклад основного матеріалу дослідження. У 2020 р. (станом на 01.01.2021) у Книжкову палату України надійшло й зареєстровано 13 858 назв книг і брошур загальним тиражем 20 209,0 тис. пр., що у порівнянні з даними 2019 р. становить: за назвами — 69,2%, за тиражами — 40,2%. З цієї кількості надрукованих 2020 р. надійшло 9784 друк. од. тиражем 17 930,3 тис. пр. (70,6% загальної кількості назв і 88,7% загального тиражу), видань минулих років (від 2004 до 2019 рр.) — 4074 друк. од. (29,4%) тиражем 2278,7 тис. пр. (11,3%). За резуль-

татами 2020 р. (станом на 01.01.2021), на одного жителя в Україні припадає 0,48 книги.

Вагоме значення для оцінювання стану книжкової галузі має аналіз співвідношення нових видань і перевидань у сукупному видавничому репертуарі країни. Як свідчать дані табл. 1, кількість випущених назв нових видань порівняно з минулим роком знизилася на 5926 друк. од. (31,1%) і становить 94,9% загальної кількості випущених книг і брошур, тиражі зменшилися на 28 849,0 тис. пр. (61,4%) і становлять 89,6% загальної кількості назв. Перевидань менше на 236 друк. од. (25,1%), тобто 5,1% загальної кількості назв, тиражі зменшилися на 1227,4 тис. пр. (36,8%) і становлять 10,4% загального тиражу; серійних видань

випущено менше на 1006 друк. од. (29%), або 17,8% загальної кількості назв, тиражі скоротилися на 3659,3 тис. пр. (52,3%) і становлять 16,5% загального тиражу; перекладних видань видруковано менше на 861 друк. од. (26,7%) — 17,1% загальної кількості назв, тиражі зменшилися на 2762,1 тис. пр. (43%) — 18,1% загального тиражу.

Авторефератів дисертацій видано 3080 друк. од. тиражем 319,1 тис. пр. Їх випуск за кількістю назв зменшився на 2240 друк. од., або на 42,1%, тиражі — на 230,7 тис. пр., або на 42%. Загальні дані про випуск неперіодичних видань та дані про випуск книг і брошур у роки незалежності (1991—2020 станом на 01.01.2021) наведено в табл. 1, 2 і діагр. 1, 2.

Таблиця 1

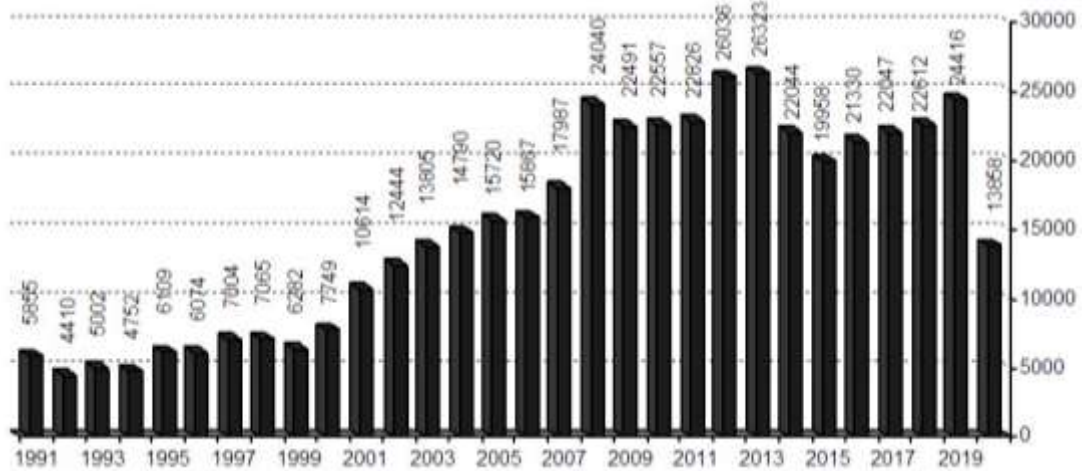
Загальні дані про випуск неперіодичних видань

Види видань	2019		2020			
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	% відношення до 2019 р.	Тираж, тис. пр.	% відношення до 2019 р.
Книги та брошури, у тому числі:	20 020	50 285,4	13 858	69,2	20 209,0	40,2
Нові видання	19 081	46 949,0	13 155	68,9	18 100,0	38,6
Перевидання	939	3 336,4	703	74,9	2 109,0	63,2
Серійні видання	3 474	6 992,1	2 468	71,0	3 332,8	47,7
Перекладні видання	3 228	6 425,4	2 367	73,3	3 663,3	57,0
Автореферати дисертацій	5 320	549,8	3 080	57,9	319,1	58,0

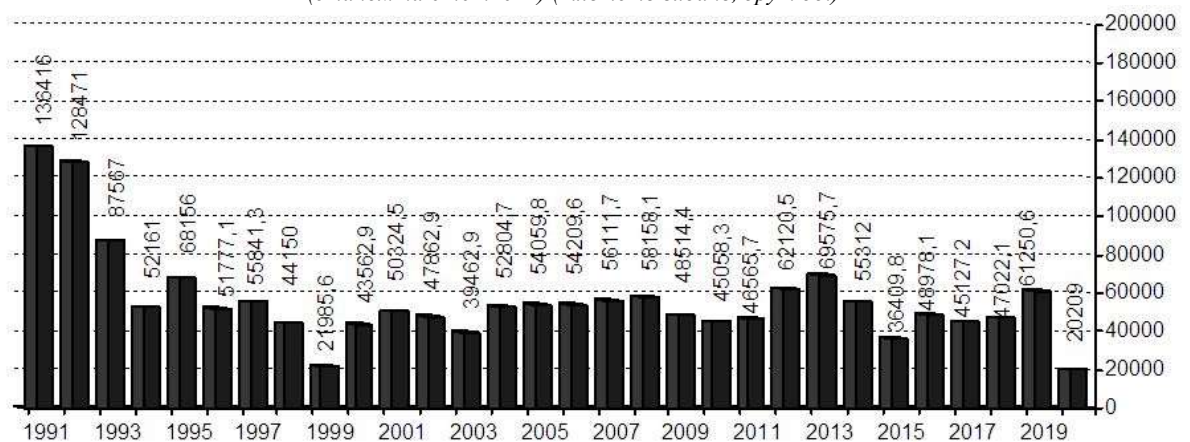
Таблиця 2

Випуск книг і брошур в Україні за 1991—2020 рр.

Рік видання	Кількість книг і брошур, друк. од.	Річний тираж, тис. пр.	Друковані аркуші-відбитки, тис.	Середній тираж одного видання, тис. пр.	Кількість книг і брошур на одного жителя в Україні, пр.
1991	5 855	136 415,9	1 546 053,0	23,3	2,6
1992	4 410	128 470,7	1 632 325,0	29,1	2,5
1993	5 002	87 567,0	1 301 266,0	17,6	1,7
1994	4 752	52 161,0	784 643,0	10,9	1,0
1995	6 109	68 156,0	1 036 400,0	11,2	1,3
1996	6 074	51 777,1	800 853,9	8,5	1,0
1997	7 004	55 841,3	782 807,4	7,9	1,1
1998	7 065	44 150,0	594 339,1	6,2	0,9
1999	6 282	21 985,6	270 120,8	3,5	0,4
2000	7 749	43 562,9	754 082,7	5,6	0,9
2001	10 614	50 324,5	1 054 363,5	4,7	1,0
2002	12 444	47 862,9	1 051 852,1	3,8	1,0
2003	13 805	39 462,9	613 062,6	2,9	0,8
2004	14 790	52 804,7	780 210,5	3,6	1,1
2005	15 720	54 059,8	1 274 562,2	3,4	1,15
2006	15 867	54 209,6	931 320,8	3,4	1,16
2007	17 987	56 111,7	878 025,8	3,1	1,21
2008	24 040	58 158,1	961 957,4	2,4	1,26
2009	22 491	48 514,4	798 130,6	2,2	1,05
2010	22 557	45 058,3	721 613,0	2,0	0,98
2011	22 826	46 565,7	849 119,9	2,0	1,02
2012	26 036	62 120,5	876 297,8	2,4	1,36
2013	26 323	69 575,7	986 504,7	2,6	1,53
2014	22 044	55 312,0	850 224,3	2,5	1,28
2015	19 958	36 409,8	446 396,0	1,8	0,85
2016	21 330	48 978,1	693 706,5	2,3	1,15
2017	22 047	45 127,2	592 096,3	2,0	1,06
2018	22 612	47 022,1	593 279,4	2,1	1,11
2019	24 416	61 250,6	690 190,5	2,5	1,46
2020 (станом на 01.01.2021)	13 858	20 209,0	286 614,6	1,5	0,48

Діагр. 1. Кількісні показники українського книговидання у 1991—2020 рр. (станом на 01.01.2021) (кількість видань, друк. од.)

Діагр. 2. Кількісні показники українського книговидання у 1991—2020 рр. (станом на 01.01.2021) (тираж, тис. пр.)

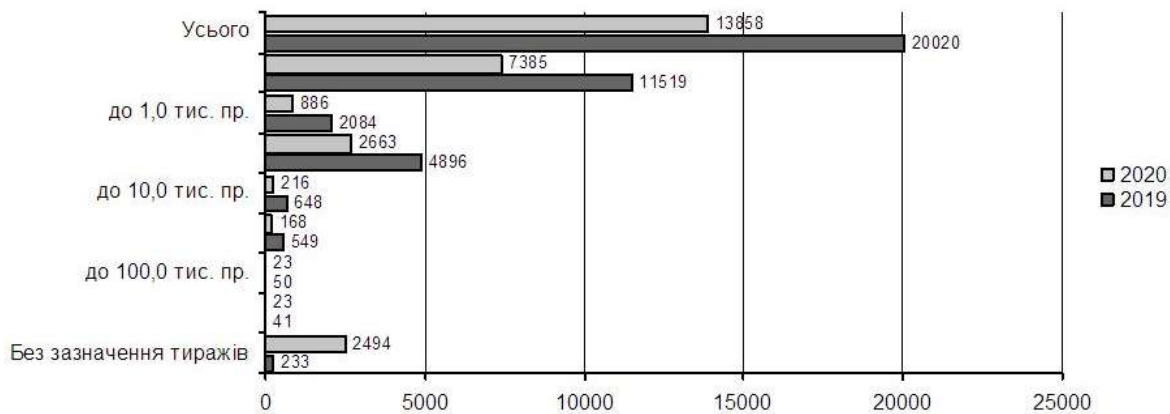
Наведені дані випуску книг і брошур за тиражними групами (табл. 3, діагр. 3, 4) свідчать про те, що понад половину з них (53,3%) друкується тиражем до 0,5 тис. пр., у порівнянні з аналогічними даними 2019 р. кількість назв зменшилася на 4134 друк. од., або на 35,9%. Найпопулярнішими у цій групі є наукові видання, що становлять 34,6% загальної кількості назв і 36% загального тиражу, навчальні та методичні видання (24 і 22,8%), художня література (17,5 і 16,8%). Видань до 5,0 тис. пр. випущено 19,2% загальної кількості назв, порівняно з аналогічним

періодом 2019 р. кількість назв скоротилася на 2233 друк. од. (45,6%); у цій групі переважають книги для дітей та юнацтва (25,6 і 22,8%) та науково-популярна література (15,1 і 12,5%). Видання до 50,0 тис. пр. становлять 1,2% загальної кількості назв, порівняно з аналогічним періодом 2019 р. кількість назв зменшилася на 381 друк. од. (69,4%); у цій групі домінують шкільні підручники (89,9 і 90,4%). Видань без зазначення тиражів надійшло 2494 друк. од., що у відсотковому відношенні до загальної кількості назв становить 18%.

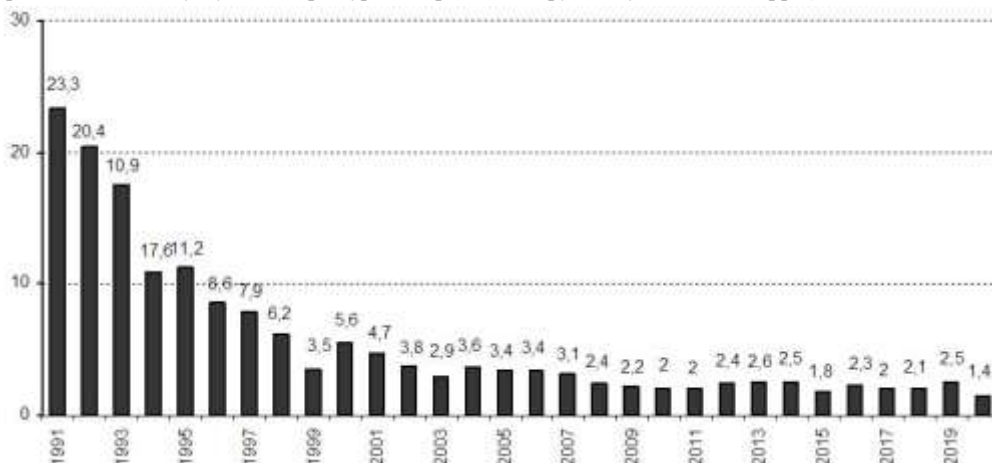
Таблиця 3

Розподіл випуску книг і брошур за тиражними групами

Тиражна група	2019		2020			
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	% відношення до 2019 р.	Тираж, тис. пр.	% відношення до 2019 р.
Усього	20 020	50 285,4	13 858	69,2	20 209,0	40,2
До 0,5 тис. пр.	11 519	2 717,0	7 385	64,1	1 639,9	8,1
До 1,0 тис. пр.	2 084	1 955,5	886	42,5	850,9	43,5
До 5,0 тис. пр.	4 896	13 432,9	2 663	54,4	6 889,6	51,3
До 10,0 тис. пр.	648	5 103,1	216	33,3	1 810,4	35,5
До 50,0 тис. пр.	549	11 878,5	168	30,6	3 865,9	32,5
До 100,0 тис. пр.	50	3 676,9	23	46,0	1 700,3	46,2
Понад 100,0 тис. пр.	41	11 521,5	23	56,1	3 452,0	30,0
Без зазначення тиражів	233	—	2 494	1 070,4	—	—

Діагр. 3. Розподіл випуску книг і брошур за тиражними групами у 2019—2020 рр. (станом на 01.01.2021)

Діагр. 4. Середній тираж книг і брошур, випущених в Україні у 1991—2020 рр. (станом на 01.01.2021)

Аналіз видавничої продукції за тематичними розділами (табл. 4) підтверджує, що в її загальній масі переважають книги й брошури політичної та соціально-економічної тематики — 3324 друк. од. загальним тиражем 1812,0 тис. пр. (24,0% загальної кількості назв і 9% загального тиражу). Порівняно з аналогічним періодом 2019 р. кількість назв зменшилася на 1611 друк. од., або на 32,6%, тиражі — на 6755,4 тис. пр., або 78,9%. На другій сходинці — художня література — 2895 друк. од. тиражем 2376,1 тис. пр. (20,9 і 11,8%), у порівнянні аналогічним періодом позаминулого року і кількість

назв, і тиражі скоротилися відповідно на 996 друк. од., або на 25,6%, та на 2631,5 тис. пр., або на 52,6%. Далі — література з освіти та культури (2631 друк. од. тиражем 11 938,4 тис. пр.), що становить 19% загальної кількості назв і 59,1% загального тиражу. Порівняно з відповідним періодом 2019 р. кількість назв зменшилася на 1678 друк. од., або на 38,9%, тиражі — на 17 643,6 тис. пр., або на 59,6%. Літератури для дітей надійшло 1455 друк. од. тиражем 2701,0 тис. пр. (10,5 і 13,4%), у порівнянні з 2019 р. зменшилися кількість назв і тиражі на 348 друк. од., або на 19,3%, та на 1092,3 тис. пр., або на 28,8%.

Таблиця 4

Випуск книг і брошур за укрупненими тематичними розділами

Тематичні розділи	2019		2020			
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	% відношення до 2019 р.	Тираж, тис. пр.	% відношення до 2019 р.
Усього	20 020	50 285,4	13 858	69,2	20 209,0	40,2
Політична і соціально-економічна література	4 935	8 567,4	3 324	67,4	1 812,0	21,1
Природничо-наукова література	1 116	503,7	674	60,4	190,2	37,8
Технічна література	1 518	527,6	1 303	85,8	399,3	75,7
Сільськогосподарська література	377	891,9	256	67,9	264,8	29,7
Медицина. Охорона здоров'я	753	588,3	413	54,8	196,2	33,4
Фізична культура і спорт	131	87,2	79	60,3	26,9	30,8
Література з освіти та культури	4 309	29 582,0	2 631	61,1	11 938,4	40,4
Друк у цілому. Книгознавство. Преса. Поліграфія	176	41,5	154	87,5	29,5	71,1
Мистецтво. Мистецтвознавство	313	199,9	197	35,0	63,9	32,0

Продовження таблиці 4

Література з філологічних наук	684	338,5	474	69,3	206,7	61,1
Художня література. Фольклор	3 891	5 007,6	2 895	74,4	2 376,1	47,4
Література для дітей	1 803	3 793,3	1 455	80,7	2 701,0	71,2
Література універсального змісту	14	156,5	3	21,4	4,0	2,6

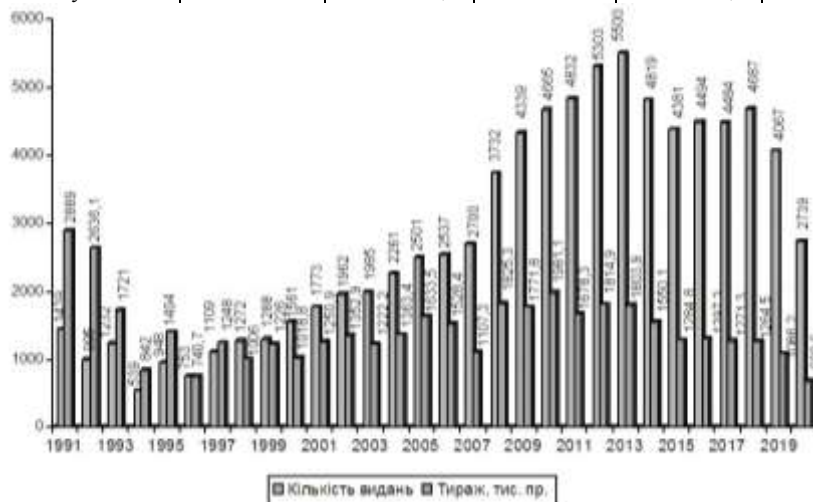
Дані, наведені в табл. 5 і діагр. 5, 6 свідчать про те, що в асортименті книжкового потоку за цільовим призначенням, як і раніше, переважає соціально значуща література. Як за назвами, так і за тиражами лідирують навчальні та методичні видання (3843 друк. од. тиражем 12 267,3 тис. пр.), що у відсотковому відношенні до загальної кількості назв становить 27,7% і 60,7% загального тиражу, порівняно з 2019 р. кількість назв зменшилася на 2560 друк. од., або на 40%, а тиражі — на 17 877,4 тис. пр., або на 59,3%. Літературно-художні видання посідають другу позицію за кількістю назв (2895 друк. од.), проте їх тиражі, звичайно, значно нижчі (2376,1 тис. пр.), що становить 20,9 і 11,8%, порівняно з 2019 р. кількість назв зменшилася на 996 друк. од. (25,6%), а тиражі — на 2631,5 тис. пр.

(52,6%). Наукових видань надруковано 2739 друк. од. загальним тиражем 682,6 тис. пр., що становить у відсотковому відношенні до загальної кількості назв 19,8% і 3,4% загального тиражу, порівняно з 2019 р. кількість назв знизилася на 1328 друк. од. (32,7%), тиражі — на 403,6 тис. пр. (37,2%). Видань для дітей та юнацтва надруковано 1455 друк. од. тиражем 2701,0 тис. пр. (10,5 і 13,4%), порівняно з аналогічним періодом 2019 р. кількість назв зменшилася на 348 друк. од. (19,3%), тиражі — на 1092,3 тис. пр. (28,8%); науково-популярних видань (для дорослих) надруковано 1357 друк. од. тиражем 1198,0 тис. пр. (9,8 і 5,9%), порівняно з позаминулим роком спостерігається зменшення за назвами на 556 друк. од. (29,1%), за тиражами — на 1340,6 тис. пр. (52,8%).

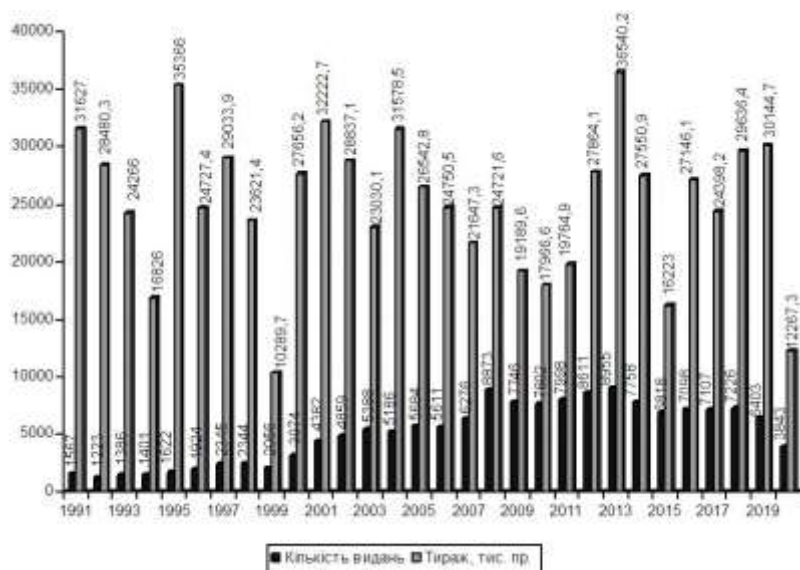
Таблиця 5

Випуск книг і брошур за цільовим призначенням

Розділи цільового призначення	2019		2020			
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	% відношення до 2019 р.	Тираж, тис. пр.	% відношення до 2019 р.
Усього	20 020	50 285,4	13 858	69,2	20 209,0	40,2
Наукові видання	4 067	1 086,2	2 739	67,3	682,6	62,8
Науково-популярні видання (для дорослих)	1 913	2 538,6	1 357	70,9	1 198,0	47,2
Нормативні та виробничо-практичні видання	326	266,2	190	58,3	105,9	39,8
Офіційні видання	573	122,2	700	122,2	140,2	114,7
Громадсько-політичні видання	97	5 374,4	57	58,8	32,4	0,6
Навчальні та методичні видання	6 403	30 144,7	3 843	60,0	12 267,3	40,7
Літературно-художні видання	3 891	5 007,6	2 895	74,4	2 376,1	47,4
Видання для дітей та юнацтва	1 803	3 793,3	1 455	80,7	2 701,0	71,2
Довідкові видання	379	473,1	190	50,1	130,0	27,5
Інформаційні видання	12	3,8	10	83,3	2,6	68,4
Видання для видавців та книгорозповсюджувачів	3	1,1	4	133,3	0,7	63,6
Бібліографічні видання	89	17,3	100	112,4	17,2	99,4
Видання для організації дозвілля	182	900,5	87	47,8	243,1	27,0
Рекламні видання	3	101,1	2	66,7	2,0	2,0
Література релігійного змісту	279	455,3	229	82,1	309,9	68,1

Діагр. 5. Динаміка випуску наукових видань у 1991—2020 рр. (станом на 01.01.2021)

Діагр. 6. Динаміка випуску навчальних і методичних видань у 1991–2020 рр. (станом на 01.01.2021)

У 2020 р. (станом на 01.01.2021) українською мовою випущено книг і брошур 10 604 друк. од. тиражем 16 671,5 тис. пр., що становить 76,5% загальної кількості назв і 82,5% загального тиражу. Порівняно з аналогічним періодом позаминулого року кількість назв зменшилася на 4199 друк. од. (28,4%), тиражі — на 26 120,5 тис. пр. (61%). Мовами національних меншин книг і брошур випущено 1819 друк. од. тиражем 1907,5 тис. пр., тобто 13,1% загальної кількості назв і 9,4% загального тиражу. Порівняно з аналогічним періодом позаминулого року кількість назв скоротилася на 1186 друк. од., або на 39,5%, а тиражі — на 2751,6 тис. пр., або на 59,1%; російською мовою випущено 1724 друк. од. тиражем 1814,1 тис. пр., що становить 12,4 і 9,0% загальної кількості назв і загального тиражу, порівняно з відповідним періодом 2019 р. кількість назв скоротилася на 1126 друк. од. (39,5%), тиражі — на 2646,8 тис. пр. (59,3%). Найбільше книг і брошур серед іноземних мов видано англійською — 412 друк. од. тиражем 801,6 тис. пр. (3 і 4%), у порівнянні з аналогічним періодом 2019 р.

кількість назв зменшилася на 91 друк. од., або на 18,1%, тиражі — на 562,6 тис. пр., або на 41,2%; німецькою — 27 друк. од. тиражем 54,7 тис. пр., у порівнянні з аналогічним періодом позаминулого року кількість назв зросла на 2 друк. од. (8%), тиражі знизилася на 1,7 тис. пр. (3%) (табл. 6).

В асортименті видавничої продукції 20,9% загальної кількості видань за назвами та 11,8% загального тиражу припадає на художню літературу (діагр. 7, 8). Порівняно з позаминулим роком кількість видань зменшилася на 996 друк. од. (25,6%), тиражі — на 2631,5 тис. пр. (52,6%). Українською мовою видано 1905 друк. од., або 65,8% загальної кількості назв, тиражем 1692,7 тис. пр., або 71,2% загального тиражу; порівняно з аналогічним періодом 2019 р. кількість назв скоротилася на 640 друк. од. (25,1%), тиражі — на 1571,2 тис. пр. (48,1%); російською мовою — 705 друк. од. (24,4%) тиражем 584,2 тис. пр. (24,6%), порівняно з аналогічним періодом 2019 р. кількість видань знизилася на 304 друк. од. (30,1%), тиражі — на 986,3 тис. пр. (62,8%) (табл. 7).

Таблиця 6

Випуск книг і брошур мовами народів світу

Мова видання	2019		2020	
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.
Усього, у т. ч.:	20 020	50 285,4	13 858	20 209,0
Азербайджанська	1	0,1	—	—
Англійська	503	1 364,2	412	801,6
Арабська	3	0,9	—	—
Болгарська	3	3,7	1	1,1
Гагаузька	3	0,5	2	0,1
Грецька	4	2,1	2	0,4
Давньогрецька	1	0,1	—	—
Іврит	1	0,3	—	—
Іспанська	3	4,3	6	3,3
Італійська	3	1,5	—	—
Китайська	—	—	1	0,1
Кримськотатарська	4	1,2	2	0,6
Латинська	—	—	1	0,1
Молдовська	8	2,6	7	0,9
Німецька	25	56,4	27	54,7

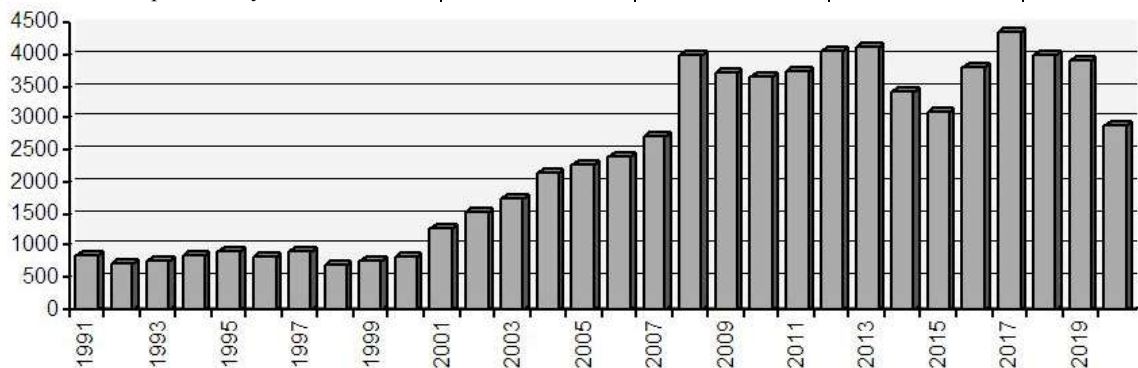
Продовження таблиці 6

Польська	28	17,2	15	3,2
Російська	2 850	4 460,9	1 724	1 814,1
Румунська	43	75,6	26	27,5
Русинська	2	0,7	1	0,1
Словацька	3	0,7	1	0,3
Старослов'янська (церковнослов'янська)	2	1,3	—	—
Угорська	33	37,9	12	4,6
Узбецька	—	—	1	12,0
Українська	14 803	42 792,0	10 604	16 671,5
Французька	6	7,2	13	30,1
Чеська	1	0,3	—	—
Японська	1	0,2	—	—
Кількома мовами народів світу	1 686	1 453,5	1 000	782,7

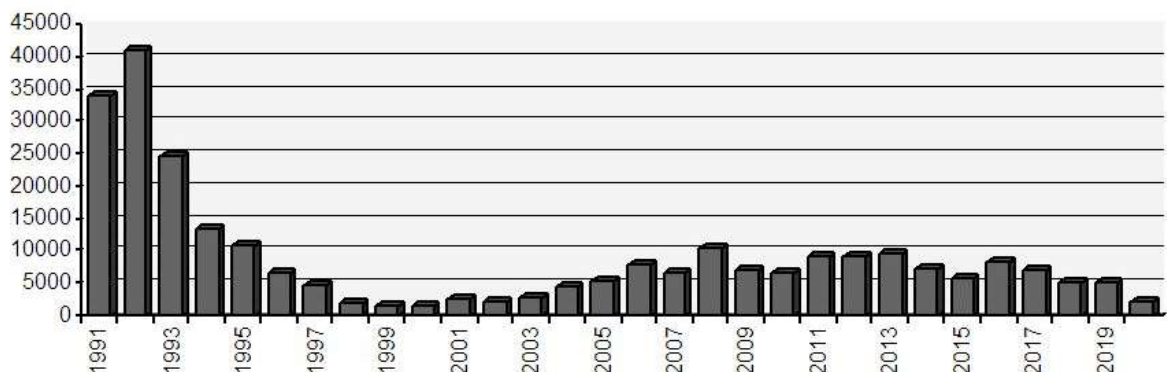
Таблиця 7

Випуск художньої літератури мовами народів світу

Мова видання	2019		2020	
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.
Усього, у т. ч.:	3 891	5 007,6	2 895	2 376,1
Англійська	58	48,0	50	30,7
Російська	1 009	1 570,5	705	584,2
Румунська	3	1,1	3	0,9
Русинська	2	0,7	1	0,1
Українська	2 545	3 263,9	1 905	1 692,7
Французька	1	0,1	—	—
Кількома мовами народів світу	273	123,3	231	67,5

Діагр. 7. Динаміка випуску літературно-художніх видань за назвами у 1991—2020 рр. (станом на 01.01.2021) (кількість видань, друк. од.)

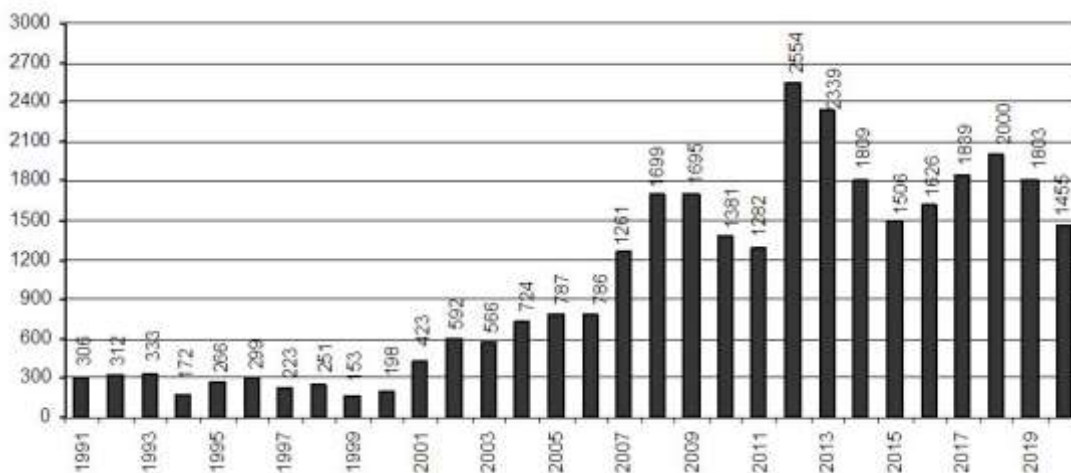
Діагр. 8. Динаміка випуску літературно-художніх видань за тиражами у 1991—2020 рр. (станом на 01.01.2021) (тираж, тис. пр.)

Середній тираж дитячої літератури 2020 р. зменшився у порівнянні з позаминулим роком і становить 1,9 тис. пр. (2019 р. — 2,1 тис. пр.). Українською мовою випущено 1236 друк. од. тиражем 2432,5 тис. пр., що становить 84,9% загальної кількості назв і 90,1% за-

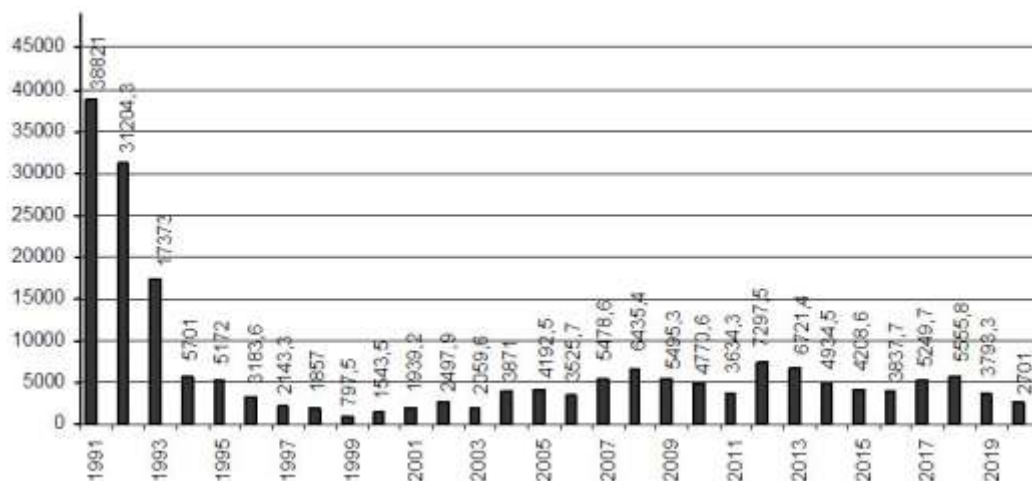
гального тиражу; російською — 178 друк. од. тиражем 213,0 тис. пр. — 12,2% загальної кількості назв і 7,9% загального тиражу. Іншими мовами випущено 41 друк. од. тиражем 55,5 тис. пр. (2,8% загальної кількості назв і 2,1% загального тиражу) (табл. 8).

Випуск дитячої літератури мовами народів світу

Мова видання	2019		2020	
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.
Усього, у т. ч.:	1 803	3 793,3	1 455	2 701,0
Українська	1 465	3 254,9	1 236	2 432,5
Російська	287	471,5	178	213,0
Англійська	5	2,6	7	4,7
Німецька	1	0,1	—	—
Румунська	—	—	1	3,0
Узбецька	—	—	1	12,0
Французька	—	—	1	1,0
Чеська	1	0,3	—	—
Кількома мовами народів світу	44	63,9	31	34,8

Діагр. 9. Динаміка випуску дитячої літератури за назвами у 1991—2020 рр. (станом на 01.01.2021) (кількість видань, друк. од.)

Діагр. 10. Динаміка випуску дитячої літератури за назвами у 1991—2020 рр. (станом на 01.01.2021) (тираж, тис. пр.)

Видавництвами та видавничими організаціями з державною формою власності (табл. 9, діагр. 11, 12) випущено 3011 друк. од. загальним тиражем 1299,6 тис. пр., що у відсотковому відношенні до загальної кількості назв становить 21,7 і 6,4% загального тиражу, порівняно з аналогічним періодом 2019 р. кількість назв зменшилася на 1206 друк. од., або на 28,6%, тиражі — на 1164,6 тис. пр., або на

47,3%, у тому числі видавництвами у сфері управління Держкомтелерадіо випущено 93 друк. од. (0,7%) тиражем 56,8 тис. пр. (2,8%), у порівнянні з аналогічним періодом 2019 р. кількість назв зменшилася на 87 друк. од., або на 48,3%, тиражі — на 766,0 тис. пр., або на 93,1%. Видавництва й видавничі організації з іншими формами власності випустили 10 847 друк. од. (78,3%) тиражем 18 909,4 тис. пр.

(93,6%), у порівнянні з аналогічним періодом позаминулого року кількість назв зменшилася на 4956 друк. од. (68,6%), тиражі — на 28 911,8 тис. пр. (60,5%).

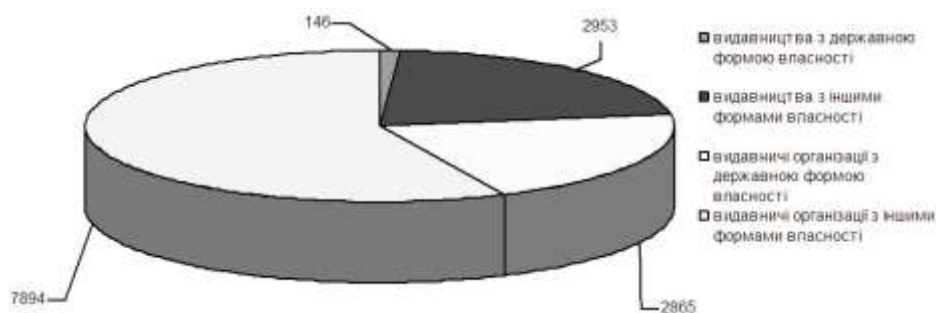
Шкільних підручників 2020 р. (станом на 01.01.2021) випущено 1291 друк. од. тиражем 10 528,7 тис. пр., що становить 31,8% загальної кількості назв і 85,8% загального тиражу навчальних і методичних видань (3843 друк. од. тиражем 12 267,3 тис. пр.). У порівнянні з аналогічним періодом позаминулого року кількість назв

скоротилася на 1204 друк. од. (48,3%), тиражі — на 15 369,3 тис. пр. (59,3%). Порівнюючи книговидавництво шкільних підручників за мовами (табл. 10), бачимо, що вони друкувалися 14 мовами народів світу, серед них: українською — 1045 друк. од., або 80,9% загальної кількості назв цього асортименту видавничої продукції, тиражем 9240,9 тис. пр., або 87,8% загального тиражу підручників; російською — 52 друк. од., або 4% загальної кількості назв підручників, тиражем 233,4 тис. пр., що становить 2,2% загального тиражу підручників.

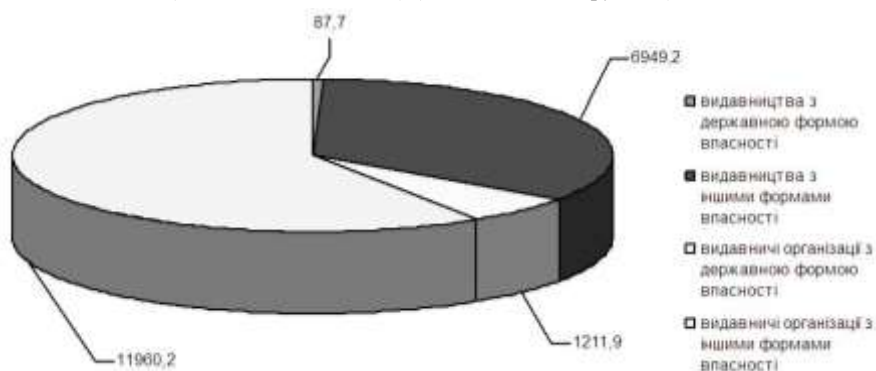
Таблиця 9

Випуск книг і брошур видавництвами та видавничими організаціями

Видавництва та видавничі організації	2019		2020	
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.
Усього, у т. ч.:	20 020	50 285,4	13 858	20 209,0
1. Видавництва з державною формою власності, у т. ч.:	317	870,7	146	87,7
Сфера управління Держкомтелерадіо України	180	822,8	93	56,8
Сфера управління інших державних установ	137	47,9	53	30,9
2. Видавництва з іншими формами власності	4 087	17 649,9	2 953	6 949,2
3. Видавничі організації з державною формою власності	3 900	1 593,5	2 865	1 211,9
4. Видавничі організації з іншими формами власності	11 716	30 171,3	7 894	11 960,2

Діагр. 11. Випуск книг і брошур видавництвами та видавничими організаціями 2020 р. (станом на 01.01.2021) (кількість назв, друк. од.)

Діагр. 12. Випуск книг і брошур видавництвами та видавничими організаціями 2020 р. (станом на 01.01.2021) (тираж, тис. пр.)

Таблиця 10

Випуск шкільних підручників мовами народів світу

Мова видання	2019		2020	
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.
Усього, у т. ч.:	2 495	25 898,0	1 291	10 528,7
Англійська	50	1 101,2	46	689,0
Арабська	1	0,5	—	—

Болгарська	3	3,7	1	1,1
Гагаузька	3	0,5	1	0,1
Грецька	4	2,1	1	0,2
Іврит	1	0,3	—	—
Іспанська	2	2,3	3	3,0
Кримськотатарська	4	1,2	2	0,6
Молдовська	8	2,6	7	0,9
Німецька	14	52,8	15	53,8
Польська	10	8,6	11	2,9
Російська	114	516,3	52	233,4
Румунська	19	24,5	10	3,6
Угорська	23	33,1	8	3,3
Українська	2 108	23 628,7	1 045	9 240,9
Французька	1	6,7	7	28,0
Кількома мовами народів світу	130	512,9	82	267,9

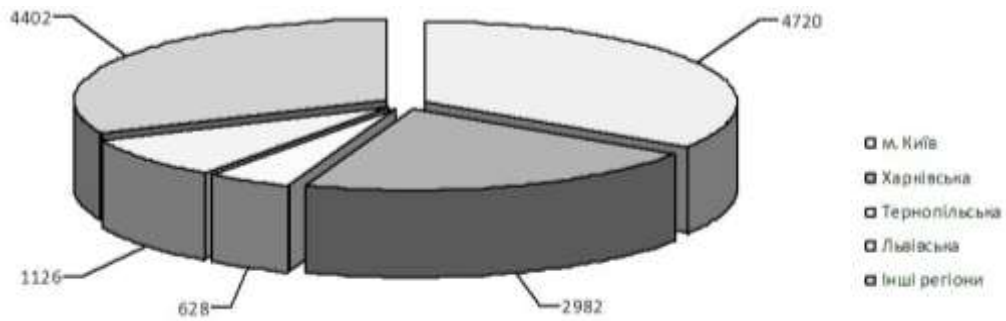
Статистика книг і брошур серед регіонів укротре підтверджує міцні позиції Києва як загальнонаціонального книговидавничого центру (табл. 11, діагр. 13, 14). На частку столиці припадає 34,1% (4720 друк. од.) загальної кількості назв і 53,6% (10 832,5 тис. пр.) загального тиражу, порівняно з аналогічним періодом позаминулого року кількість назв зменшилася на 2516 друк. од., або на 34,8%, а тиражі — на 16 428,3 тис. пр., або 60,3%. Настільки ж стабільно посідає друге місце за кількістю найменувань Харківська область, де випущено 2982 друк. од. тиражем 5891,7 тис. пр., що становить 21,5% загальної кількості назв і 29,2% загального

тиражу, порівняно з позаминулим роком кількість назв скоротилася на 1948 друк. од. (39,5%), тиражі — на 9956,8 тис. пр. (62,8%). Зауважимо, що всі регіони виявили однакові темпи книгодрукування, показники якого знизилися як за назвами, так і за тиражами, однак для Рівненської області характерно зростання кількості видань і тиражів на 18 друк. од. (12,2%) та на 7,4 тис. пр. (9,9%). У Тернопільській і Чернівецькій областях — приріст кількості видань і зменшення тиражів, відповідно на 5 друк. од. (0,8%), тиражі зменшилися на 1182,4 тис. пр. (53,5%) та на 68 друк. од. (27,2%), тиражі скоротилися на 48,6 тис. пр. (31,4%).

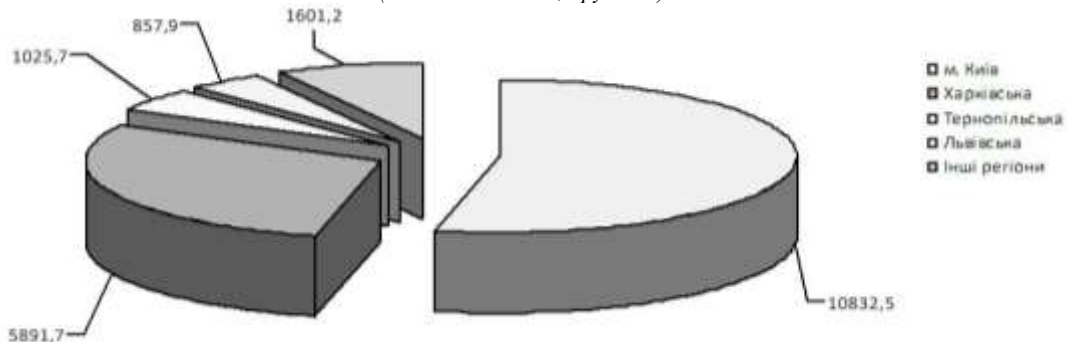
Таблиця 11

Випуск в Україні видань за територіальною ознакою

Випуск видання (республіка, область, місто)	2019		2020	
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.
Усього	20 020	50 285,4	13 858	20 209,0
Вінницька	436	125,4	405	79,0
Волинська	229	101,4	153	41,0
Дніпропетровська	619	235,9	489	196,3
Донецька	120	34,9	95	133,6
Житомирська	268	102,6	167	41,7
Закарпатська	227	155,9	125	54,8
Запорізька	330	100,6	245	59,1
Івано-Франківська	210	78,6	190	55,6
Київська	163	145,7	107	21,1
Кіровоградська	75	27,0	49	11,9
Луганська	39	9,9	29	6,0
Львівська	1 456	2 137,4	1 126	857,9
Миколаївська	165	33,5	70	23,7
Одеська	663	174,5	489	113,8
Полтавська	283	66,0	193	42,8
Рівненська	148	75,0	166	82,4
Сумська	351	338,6	262	247,5
Тернопільська	623	2 208,1	628	1 025,7
Харківська	4 930	15 848,5	2 982	5 891,7
Херсонська	335	89,9	271	73,1
Хмельницька	308	555,6	272	93,4
Черкаська	328	126,1	133	54,4
Чернівецька	250	154,6	318	106,0
Чернігівська	228	98,9	174	64,0
м. Київ	7 236	27 260,8	4 720	10 832,5

Діагр. 13. Випуск книг і брошур у регіонах України 2020 р. (станом на 01.01.2021) (кількість видань, друк. од.)

Діагр. 14. Випуск книг і брошур у регіонах України 2020 р. (станом на 01.01.2021) (тираж, тис. пр.)

Висновки. На основі проведеного аналізу можна зробити висновки, що перевага надається навчальним і методичним виданням, науковій літературі, художній літературі для дітей в дорослих. У межах тематичних розділів серед загального обсягу видань преважують книги та брошури соціально значущої тематики. В асортименті книжкового потоку за цільовим призначенням, як і раніше, лідирують книги соціально значущої тематики. Як за назвами, так і за тиражами переважають видання навчальної та методичної літератури (3843 друк. од. тиражем 12 267,3 тис. пр.), що у відсотковому відношенні до загальної кількості назв становить 27,7% і 60,7% загального тиражу, порівняно з аналогічним періодом 2019 р. кількість назв зменшилася на 2560 друк. од., або на 40%, тиражі — на 17 877,4 тис. пр., або на 59,3%.

Книговидання в Україні здійснюється різними мовами народів світу та мовами національних меншин. Мовами національних меншин книг і брошур випущено 1819 друк. од. тиражем 1907,5 тис. пр., тобто 13,1% загальної кількості назв і 9,4% загального тиражу. Порівняно з аналогічним періодом позаминулого року кількість назв зменшилася на 1186 друк. од., або на 39,5%, а тиражі — на 2751,6 тис. пр., або на 59,1%; російською мовою випущено 1724 друк. од. тиражем 1814,1 тис. пр., що

становить 12,4 і 9,0% загальної кількості назв і загального тиражу, порівняно з відповідним періодом 2019 р. кількість назв скоротилася на 1126 друк. од. (39,5%), тиражі — на 2646,8 тис. пр. (59,3%). Найбільше книг і брошур серед іноземних мов видано англійською — 412 друк. од. тиражем 801,6 тис. пр. (3 і 4%), у порівнянні з 2019 р. кількість назв знизилася на 91 друк. од., або на 18,1%, тиражі — на 562,6 тис. пр., або на 41,2%; німецькою — 27 друк. од. тиражем 54,7 тис. пр., у порівнянні з 2019 р. кількість назв зросла на 2 друк. од. (8%), тиражі знизилася на 1,7 тис. пр. (3%).

Для подальшого розвитку книговидавничої галузі слід вивчати цільову (читацьку) аудиторію відповідно до специфіки видання, створювати сприятливі умови для авторів, розробляти механізми вдосконалення видавничої справи та популяризації читання. На державному рівні потрібно розв'язати питання системного пільгового кредитування суб'єктів галузі, залучення до її розвитку інвестицій з інших сфер бізнесу на вигідних для партнерів умовах, закріплених у законодавчих актах. Лише після проведення комплексних заходів можна розраховувати на суттєве й динамічне зростання обсягів виробництва й споживання різноманітної вітчизняної літератури, попит на яку останніми роками відчутно зріс.

Список використаних літератури та джерел

1. Буряк С. Книговидавнича діяльність в Україні за підсумками 2019 року / Світлана Буряк // Вісник Книжкової палати. — 2020. — № 5. — С. 12—20. DOI:10.36273/2076-955.2020.5(286).12-20.
2. Оперативні дані випуску книжкової продукції у 2020 році : офіційний сайт Книжкової палати України. — Режим доступу: <http://www.ukrbook.net>. — Назва з екрана.
3. Друк України (2019) : стат. зб. / уклад. С. Буряк. — Київ : Кн. палата України, 2020. — 104 с.
4. Сенченко М. Книга як засіб покращення іміджу України в умовах інформаційних війн / Микола Сенченко // Вісник Книжкової палати. — 2016. — № 9. — С. 3—9.

Svetlana Buryak
**Book publishing activity of modern Ukraine:
 state, tendencies and prospects of development**

The analytical review considers and analyzes the current state of publishing books and brochures in Ukraine in 2020, gives a detailed description of the general characteristics of book publishing in 2019–2020. Quantitative and qualitative indicators have been determined, the state of Ukrainian book publishing in 2020 has been analyzed according to the range of publishing products, its linguistic and territorial features. Statistical data on the issue of books and brochures by leading domestic publishers of various forms of ownership, including the sphere of management of the State Committee for Television and Radio Broadcasting, are presented. The analytical review was conducted on the basis of statistical data published in the statistical collection "Print of Ukraine (2019)" and consolidated statistical reports on the issue of non-periodicals in Ukraine in 2019.

Keywords: statistical accounting; publishing products; quantitative indicators; analysis of the issue of publications; publishing; publishing activity; book publishing; statistics

References

1. Buryak S. (2020). Knigovidavnicha diyalnist v Ukrayini za pidsumkami 2019 roku. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 5, pp. 12–20. DOI:10.36273/2076-955.2020.5(286).12-20.
2. *Operativni dani vipusku knizhkovoyi produkciji u 2020 roci* : oficijnij sajt Knizhkovoyi palati Ukrayini. (2020), [online]. Available at: <http://www.ukrbook.net>.
3. Buryak S. [uklad.]. (2020). *Druk Ukrayini (2019) : stat. zb.* Kyiv: Kn. palata Ukrayini.
4. Senchenko M. (2016). Kniga yak zasib pokrashennya imidzhu Ukrayini v umovah informacijnih vijn. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 9, pp. 3–9.

Надійшла до редакції 12 січня 2021 року

РЕЦЕНЗІЇ

Інтелігенція та влада в Україні: історико-культурологічний аналіз молодосліджених проблем

Шейко В. М. Інтелігенція і влада в часі Української революції 1917—1921 років : монографія / Василь Шейко. — Харків : ХДАК, 2020. — 474 с.

Нація, завдяки історичній і культурній пам'яті, має здатність повертатися до попередніх етапів свого еволюціонування. Звернення до минулого, його осмислення (і переосмислення) в контексті викликів сьогодення — один із засобів певної спільноти звернути, так би мовити, "маршрут" руху в майбутнє, котре ще невиразно мерехтить у мареві часу. Історія народу, його попереднє життя мають надавати уроки для прийдешніх поколінь, збагачувати їх досвідом і, отже, допомагати розв'язувати нагальні проблеми сучасності, упевненіше торувати шлях у майбуття.

Утім, чи гарантують уроки історії щасливе сьогодення, чи забезпечують культурно-історичні набути оптимальне існування певної соціальної групи в нинішніх умовах? На пам'ять спадають широковідомі думки Г. Гегеля, висловлені у його "Лекціях з філософії історії". Філософ застерігав: досвід та історія вчать, що народи й уряди ніколи нічому не навчилися з історії й не діяли згідно з повчаннями, що можна було б видобути з неї. Можливо, відомий філософ занадто категоричний у судженнях, але, як підтверджує людський досвід, у них наявна значна частка

істини. Саме в контексті цих проблемних ідей В. Шейко розглядає в рецензованій монографії численні питання про місце й роль інтелігенції та її відносини з владою в часі Української революції 1917—1921 рр.

У вступній частині фундаментального історико-культурологічного дослідження автор зазначає, що ці проблеми столітньої давнини особливо актуальні й нині, а історичні умови того буремного періоду багато в чому нагадують події й ситуацію в сьогоденній Україні. Справді, історичні паралелі доволі схожі: "Зараз, як і в часі Української революції 1917—1921 років, — зауважує автор, — Російська Федерація, її керманічі розв'язали і ведуть агресивну гібридну війну проти України, її народу, інтелігенції, еліти, прагнуть сформувати і використати п'яту колону. Як і тоді, сьогодні різноманітні та політично різнобарвні політичні партії та їх лідери в Україні здійснюють агресивну боротьбу за лідерство. При цьому частина із них веде професійно налаштовану політику, підриваючи єдність сил інтелігенції і народу України" (с. 4). Зауважимо, що й нині не втрачають значення думки Ю. Шевельова про те, що серед бід для України є три основні: Росія, кочубеїщина та провінціалізм. Автор монографії звертає увагу також і на схожу проблемну ситуацію щодо місця й ролі порівняно молодій сучасній українській державі у сформованому нині геополітичному просторі, де інші країни прагнуть задовольнити власні інтереси за її рахунок, використовуючи як певну "розмінну" карту.

У передмові праці зазначено, що проблеми старої інтелігенції привертати увагу дослідників у різні роки

за радянських часів, особливо в Російській Федерації, водночас менш за все ними цікавилися вітчизняні вчені. І лише 100-річчя Української революції 1917—1921 рр. стимулювало посилення уваги наших дослідників до цієї проблематики. Значна кількість публікацій у різноманітних періодичних виданнях має переважно публіцистичне й есеїстичне спрямування, однак бракує фундаментальних комплексних досліджень старої інтелігенції, її долі в часи означених революційних подій в Україні. До того ж і в пострадянський період окремі науковці продовжували інтерпретувати феномен інтелігенції в контексті марксистської ідеології — як "прошарку" між класами, спільноту, нестійку в поглядах і діях. Водночас у праці зазначено, що останнім часом автори розвідок дедалі частіше намагаються висвітлювати події тих часів за допомогою нових методологічних підходів, поступово відсторонюючись від методології ортодоксального марксисту.

З урахуванням цих обставин і тенденцій у дослідженнях означеної тематики В. Шейко визначає мету монографії як "спробу аналізу комплексу проблем, пов'язаних із соціальним та моральним статусом старої інтелігенції, її взаєминами і настроями стосовно різних влад і режимів, включаючи і радянський, часів Української революції 1917—1921 років" (с. 6). Основну увагу автор спрямовує на висвітлення долі не лише старої інтелігенції як специфічної соціальної спільноти, а й на представників її окремих груп. Важливим моментом у вивченні означеної проблематики є використання маловідомого чи зовсім не відомого матеріалу центральних і місцевих архівів України, що вперше вводиться в науковий обіг. Дослідження чітко структуровано: містить передмову, 5 розділів, 18 підрозділів, деякі з яких мають окремі структурні елементи, післямову, список джерел та літератури, іменний покажчик. Загальний обсяг монографії — 474 сторінки (27 умовно-друкованих аркушів). Список джерел і літератури — 748 найменувань.

Структура та змістове наповнення розділів надали авторові можливості комплексно й ґрунтовно висвітлити проблеми відносин старої інтелігенції та влади в часи Української революції 1917—1921 рр. Важливе місце належить першому розділові "Історіографічно-джерельна база і теоретично-методологічні засади дослідження". Основну увагу В. Шейко приділяє найменш вивченим проблемам із життя старої інтелігенції, її взаємодії з різними режимами й рухами в окреслений історичний період. Аналізуючи численні джерела та літературу, автор поділяє їх на окремі напрями: галузева, узагальнена, персоналізована та за окремими сферами культури історіографія. Цікавою, зокрема, є аналітична інформація, що міститься в підрозділі "Персоналізована історіографія". Читач дізнається про долю й діяльність у роки карколомних революційних подій в Україні таких відомих державних діячів, як М. Грушевський, ім'я якого пов'язують з державним відродженням України (УНР) і Центральною Радою УНР, В. Винниченко, С. Петлюра, В. Липинський, М. Василенко, С. Єфремов, Ю. Тютюнник,

В. Дурдуківський та інші. Особливу увагу приділено політичній діяльності гетьмана П. Скоропадського, фундаментальному історичному внескові його уряду в скарбницю державотворення, в українську освіту та культуру.

Підсумовуючи аналіз джерел і літератури, присвячених порушеній тематиці, автор зауважує, що нині нагально актуальними є дослідження, що мають в основі новий концептуальний методологічний базис щодо аналізу проблем відносин лідерів інтелігенції з різноманітними режимами періоду Української революції 1917—1921 рр. Складність у розв'язанні цього завдання полягає в тому, що джерельна база щодо численних політичних режимів того часу (а їх налічують 14!) мало збереглася, радянська ж влада доклала чималих зусиль, щоб архівні матеріали взагалі зникли, а існували лише її джерела (с. 70).

Історіографія за окремими сферами культури містить цікавий малодосліджений матеріал стосовно утворення в молодій українській державі інфраструктури у сферах науково-дослідної, культурно-освітньої, мистецько-творчої діяльності. Особливу увагу приділено учительству як найчисленнішому прошарку інтелігенції, створенню Української академії наук на чолі з президентом В. Вернадським, діяльності багатьох митців у справі національного культурного відродження. Проаналізовано також джерела й праці, в яких йдеться про українізацію в різних сферах культури в революційний період. Основну увагу приділено характеристиці літератури щодо поглядів окремих представників старої інтелігенції на проблему українізації за різних політичних режимів, охоплюючи радянський. Зауважимо, що питання українізації в різних сферах життя та за різних влад розглянуто в кількох розділах і підрозділах монографії (1.2; 2.2; 5.3). І це не випадково, адже без розуміння участі інтелігенції в розв'язанні цієї надважливої проблеми неможливо реалізувати програму державотворення в Україні.

Заслуговує на особливу увагу прагнення В. Шейка осмислити методологічні проблеми історико-культурологічних досліджень. Він слушно зауважує, що нині методологічні проблеми, особливо в гуманітарних науках, потребують удосконалення та результативного застосування. Якщо в природничих і технічних науках, зазначає вчений, методологічні засади наукових досліджень є остаточно визначеними, то в гуманітарних, до складу яких належить і культурологія, вони перебувають на стадії пошуку й утвердження. Окремі методологи кваліфікують цю ситуацію як "кризу методології" в гуманітаристиці. На думку автора монографії, саме синтетичний спосіб пізнання, не обмежений нормативними рамками певної гуманітарної дисципліни, становить специфіку методології культурологічного дослідження. Це зумовлює вільну міграцію методів між культурологією й іншими гуманітарними науками: філософією, історією, соціологією, психологією тощо. Отже, методологією культурології є комплекс інтелектуальних моделей, академічних традицій, пізнавальних підходів і методів, що

ґрунтуються навколо концепту традиційної дослідницької методології. В. Шейко доводить, що саме культурологічний підхід надає можливість найадекватніше виявити сутність революційних подій 1917—1921 рр. в Україні. Лише культурологічна методологія, зазначає він, як багатоаспектна поліпарадигмальна й міждисциплінарна, дає змогу системно дослідити предметне поле означеної проблематики, здійснити всебічний поглиблений аналіз еволюції відносин старої інтелігенції з різними політичними владами в часи Української революції 1917—1921 рр. (с. 99).

У другому розділі "Інтелігенція і влада під час революційних подій кінця XIX — початку XX століття" проаналізовано матеріальне й політичне становище інтелігенції та ставлення до неї певної влади. Ці питання, попри наявні успіхи в їх висвітленні, досліджено ще недостатньо. Як відомо, протягом століть царизм жорстоко пригнічував українську культуру, про що свідчить той факт, що рівень писемності українців на межі XIX—XX ст. був навіть нижчим, ніж в інших народів Росії (с. 113). Водночас основна маса української інтелігенції, особливо сільської, існувала в жебрацькому стані та перебувала в безправ'ї. Автор приділив чимало уваги й тому факту, що для України ці труднощі множилися через нерозв'язане національне питання, адже прогресивна українська інтелігенція вела постійну боротьбу за національне визволення, рідну культуру та мову. Утім, зазначає автор, в умовах, коли культурний рівень основної маси населення продовжував залишатися одним із найнижчих серед європейських країн, роль інтелігенції в духовному житті продовжувала бути системотвірною (с. 123).

У підрозділі 2.2 "Українізація та культура України на початку XX століття" В. Шейко ґрунтовно і комплексно розглянув специфіку національно-культурного буття у Східній і Західній Україні, кожна з яких перебувала у складі різних імперій — Російської й Австро-Угорської. Автор наголошує на надзвичайно чутливому ставленні народу до національної самоідентичності (особливо в умовах соціально-політичного поневолення), порушує змістове наповнення таких понять, як "українізація", "колонізація", "русифікація", "обрусение" тощо. Дослідник зосереджує увагу на неоднозначному тлумаченні терміна "українізація" — позитивному й негативному. Згідно з першим, під українізацією розуміється об'єктивний процес, вагомий складник національного відродження. У негативному значенні українізацію розглядають як примусову денационалізацію, асиміляцію неукраїнського населення. Науковець слушно зауважує, що ще й досі не подолано певних негативних стереотипів у підході до українізації як невіддільної умови державотворення, адже навіть більшовицький режим змушений був, хоча й тимчасово, зважати на це та сприяти розвитку української культури (докладному розглядові цього питання присвячено підрозділ 5.3).

З другого по п'ятий розділ монографії В. Шейко зосереджує увагу на дослідженні надзвичайно складних питань відносин між українською інте-

лігенцією та владою, а точніше, численними владами, насамперед більшовицькою. Зазначено, що її перемогу в жовтні 1917 р. стара інтелігенція в Україні сприйняла неоднозначно. Основна маса її представників вважала цю подію "авантюрою" й відповіли саботажем — активним чи пасивним. Змістовно більшу частину монографії повністю присвячено розгляду диверсифікації поглядів різних професійних груп старої інтелігенції крізь призму їхнього ставлення до різних влад.

У двох останніх розділах автор на ґрунтовному матеріалі розглядає трансформацію поглядів і способів діяльності інтелігенції з різних галузей культури як під час революційних подій, так і на початку непу. Значну увагу приділено змісту й формам діяльності учительства, художньої, літературної, медичної, науково-педагогічної та наукової інтелігенції.

В. Шейко слушно зауважує, що українська інтелігенція в часи революційних подій 1917—1921 рр. опинилася в надзвичайно складному стані. Якщо в Росії радянська влада перемогла швидко й проблему переходу до професійної співпраці інтелігенції з новою владою було розв'язано в перші п'ять місяців, то в Україні вона встановлювалася впродовж кількох років. Австро-німецька окупація, нашестя білополяків, громадянська війна, що точилася тривалий час переважно саме на території України, загроза від численних бандитських угруповань, велика кількість дрібно-буржуазних партій, що мали доволі багато прихильників серед інтелігенції, голод, епідемії — усі ці та багато інших супутніх подій спричинили надзвичайно непрості умови виживання українського народу, зокрема й інтелігенції. Не можна не погодитися з думкою автора монографії про те, що Україна пережила жакхливі роки, наслідки яких упродовж тривалого часу відбиватимуться на житті нашого народу загалом та інтелігенції зокрема (с. 198).

Звершує монографію розгляд цікавої й ще малодослідженої в контексті історії української культури теми, а саме: інтелігенція, влада та процеси зміновіхівства в Україні. Як відомо, в середовищі інтелігенції, що перебувала в еміграції на початку 1920-х рр., сформувався суспільно-політичний рух — "зміновіхівство". Це явище дістало назву від збірки "Зміна віх", що її 1921 р. видавали головно прибічники кадетського руху. Його ідеологи тлумачили не як реставрацію капіталізму, закликали до співпраці з радянською владою, виступали з доповідями, залучали певні верстви старої інтелігенції до своїх ідей. Під їх впливом значна частина емігрантської інтелігенції повернулася в Україну. В. Шейко досліджує перебіг цих подій, доводить, що більшовицька влада в Україні уважно стежила за процесами зміновіхівства в середовищі емігрантської української інтелігенції й робила все від неї залежне для здобуття її прихильності (повернення в Україну з еміграції М. Грушевського та інших політичних діячів і митців, а також, хоча й тимчасово, В. Винниченка). Як зазначено в монографії, зміновіхівство для української старої інтелігенції було морально болісним і політично складним

процесом. Немало її представників уважали, що зміновіхвіство сприятиме розв'язанню національного питання в разі перетворення радянської України на самостійну буржуазну республіку.

Автор звертає увагу на диференційований підхід старої інтелігенції до зміновіхвіства: "Якщо російська зміновіхвіська інтелігенція трактувала нову економічну політику як реставрацію старих імперських порядків єдиної та неподільної Росії, то в Україні національно налаштована інтелігенція, "міняла віхи" залежно від можливостей вирішення національного питання" (с. 411). Однак з утвердженням радянського режиму, зазначає В. Шейко, активізуються процеси витіснення капіталістичних елементів з економіки та наступ більшовицького режиму на національно налаштовану інтелігенцію. Силові, репресивні методи роботи зі старою інтелігенцією доволі швидко стали основними в діяльності радянського режиму в Україні, що призвело, зрештою, до знищення старої інтелігенції як такої. Частина її "використали", силою примусивши служити більшовицькому режиму. А згодом, коли підросла нова, робітничо-селянська, вихована на комуністичній ідеології, інтелігенція, її старих представників здебільшого розсіяли, розстріляли, знищили тюрмами, каторгами й репресіями (с. 220, 408).

Отже, українському народові, його інтелігенції не вдалося під час революційних подій 1917—1921 рр. здобути незалежність, розв'язати національне питання. На це, як вважає В. Шейко, були об'єктивні й

суб'єктивні причини та обставини. Історики, культурологи, філософи, соціологи, мистецтвознавці, інші представники гуманітарних наук і нині осмислюють ці питання, здійснюють фундаментальні дослідження з різних аспектів означеної тематики, адже аналіз помилок та успіхів у діях інтелігенції тих часів, зазначає автор монографії, має допомогти Україні у вирішенні доленосних проблем сучасності (с. 414).

Регламент рецензії передбачає висвітлення недоліків репрезентованої наукової праці. Звісно, вони є, їх не може не бути. Зазначимо, що автор зосередив свою увагу на малодосліджених питаннях історії культури України, багато з яких є дискусійними. В монографії наявні певні повтори: у різних розділах (підрозділах) дослідник іноді звертається до опису одних і тих самих історичних подій та сюжетів, або до характеристики поглядів та дій одних і тих самих державних діячів, управлінців, представників інтелігенції. Певною мірою це виправдано, оскільки розгляд і власне історичних подій, і діяльності їх учасників автор здійснює в різних соціально-культурних контекстах. Утім, ці недоліки не применшують вагомості значення монографії. Рецензована праця — результат багаторічних плідних досліджень В. Шейка (починаючи від 1970-х рр.). Немає сумніву, що вона стане в пригоді науковцям-гуманітаріям, аспірантам, працівникам культури, митцям, а також студентам — усім тим, хто цікавиться історією культури України, духовним зростанням молоді української держави.

Микола Дяченко,

доктор філософських наук, професор кафедри культурології Харківської державної академії культури, заслужений працівник культури України

Надійшла до редакції 15 січня 2021 року

Теоретико-методологічні засади трансдисциплінарних досліджень у культурологічно-мистецькій галузі

Шейко В. М. Культурологічні та мистецтвознавчі дослідження: теорія і методологія : навч. посіб. / В. М. Шейко, Н. М. Кушнаренко. — Харків : ХДАК, 2020. — 338 с.

Друге десятиліття XXI ст. вважають методологічним етапом розвитку культурології та мистецтвознавства. Свідченням цього є, по-перше, підвищена увага наукової спільноти до методологічної проблематики, зумовлена новими вимогами до теоретико-методологічного рівня сучасних досліджень; по-друге, зміни в дослідницьких підходах: від спроб запропонувати власний авторський методологічний інструментарій у науковому осмисленні культури та мистецтва до розуміння багатоаспектності цих феноменів й потреби трансдисциплінарної співпраці в їхньому вивченні; по-

третє, цей етап ознаменовано виходом друком кількох ґрунтовних праць, присвячених методології наукової творчості.

Серед найцитованіших у сучасному науковому галузевому просторі України є фундаментальні дослідження культурологічно-мистецтвознавчого спрямування авторитетних українських учених, представників харківської науково-освітньої еліти, докторів наук, професорів Харківської державної академії культури — Василя Миколайовича Шейка та Наталі Миколаївни Кушнаренко. З-поміж численних праць із питань методології виокремимо три підручники та навчальних посібники: "Організація та методика науково-дослідницької діяльності (сім перевидань, 1998—2011 рр.), "Наукова творчість у галузі культурології і мистецтвознавства" (2016), а також "Культурологічні та мистецтвознавчі дослідження: теорія і методологія" (2020). Саме останній посібник є об'єктом проведеної наукової експертизи.

Зазначимо, що проблема методології наукових студій є однією з головних і водночас найскладніших,

ядром якої є вчення про наукові підходи та методи. Звісно, неможливо дістати системного уявлення про науку, не опанували системи її підходів (методів) і методології дослідницького пошуку в ній. Зазвичай учений має не лише ґрунтовно знати сутність і пізнавальні можливості кожного наукового підходу й методу, а й уміти обрати серед них найкоректніші та найдоцільніші для власного дослідження. Слід також зважати на постійне розширення, оновлення та взаємопроникнення наукових підходів і методів інших галузей знання для успішного розв'язання конкретних дослідницьких завдань. Отже, фундаментальне знання й адекватне використання пізнавальних можливостей наукових підходів і методів значною мірою забезпечують якість проведеного дослідження.

Логічною є структура рецензованого навчального посібника, котру складають п'ять ґрунтовних взаємопов'язаних розділів: 1. Специфіка науково-дослідницької діяльності. 2. Методологія культурологічного дослідження. 3. Теоретико-методологічні засади дослідження мистецтва. 4. Методологія і методи музикознавчого дослідження. 5. Самобутність наукових шкіл культурологічного і мистецького спрямувань. Як зазначають автори, увагу зосереджено на висвітленні проблем, пов'язаних зі структурою, організацією та методологією наукової творчості в культурологічно-мистецькій галузі. У посібнику докладно розкрито сутність та особливості використання філософської, загальнонаукової та конкретнонаукової (спеціальної) методології в культурологічних і мистецтвознавчих дослідженнях, розглянуто концептосферу музикознавства, виявлено специфіку наукових шкіл культурологічно-мистецького профілю. Значну увагу приділено теоретико-методологічним засадам дослідження як культурологічних проблем, так і окремих видів і жанрів мистецтва. Поглибленому осмисленню методологічної проблематики також сприяє ґрунтовна структуризація матеріалу: 5 розділів, 25 підрозділів, передмова та післямова. Дидактико-методичне підґрунтя посібника забезпечують завдання для самоперевірки знань, а також список рекомендованої літератури, в якому сконцентровано найкращі вітчизняні та закордонні праці окресленої проблематики, що слугують вагомим базисом для подальших наукових роздумів молодих дослідників із позицій різних наукових шкіл і підходів.

Новизну рецензованого навчального посібника посилює органічне об'єднання концептуальних досягнень галузевих наукових дисциплін — культурології та мистецтвознавства й відповідних наукових підходів і методів, що враховують їхню специфіку, в системну цілісність під назвою "Теоретико-методологічні за-

сади наукового дослідження". Автори вперше здійснили спробу принципового переорієнтування культурологічно-мистецтвознавчих студій із монодисциплінарності та міждисциплінарності до розгляду їх у трансдисциплінарній парадигмі.

Глобалізація та виклики сучасної інформаційної цивілізації зумовили суттєве розширення меж соціальних і гуманітарних наук: спостерігається тенденція до інтегрованості методології культурології й мистецтвознавства в дослідженні проблем, пов'язаних з адаптацією традиційних соціокультурних явищ до умов динамічного розвитку сучасного суспільства. Зміщення акцентів у вивченні культури та мистецтва з усталених позицій до нової проблематики демонструє різноманіття понять, концепцій, парадигм, дослідницьких принципів, підходів і методів, де системно взаємодіють як означені наукові дисципліни, так і відповідна наукова спільнота.

У сучасній полідисциплінарній парадигмі наукового розвитку є дві протилежні тенденції: 1) поділ наукового простору на численні відокремлені ділянки; 2) інтеграція — об'єднання наукових напрацювань кількох (іноді багатьох) суміжних дисциплін. Друга тенденція найбільше відповідає природі людського мислення, що прагне не фрагментарного, а цілісного, системного знання. Якщо стадія монодисциплінарності передбачає використання здобутків однієї наукової галузі, а міждисциплінарність пов'язана з перенесенням знання з однієї дисциплінарної сфери в іншу, то ситуація трансдисциплінарності потребує в дослідженні залучення знань із різних наукових дисциплін, їхню інтеграцію, синтез різноманітних дослідницьких практик, теоретичних понять, принципів, підходів і концепцій. Водночас кожна з наукових дисциплін, зберігаючи власну специфіку, теоретичну базу та методологію, делегує їх в нове наукове знання. Автори посібника обґрунтували зв'язок трансдисциплінарності з адекватним використанням пізнавальних можливостей наукових підходів і методів у сучасному науковому знанні культурологічно-мистецтвознавчого спрямування: системним, діяльнісним, феноменологічним, герменевтичним, культурологічним, когнітивним, комунікативним, синергетичним, аксіологічним, інформаційним, компаративним, ноосферно-прогностичним та іншими науковими підходами.

Навчальний посібник В. Шейка і Н. Кушнарєнко "Культурологічні та мистецтвознавчі дослідження: теорія і методологія" — це новітня й фундаментальна теоретико-методологічна база для сучасних наукових розвідок студентів, аспірантів, докторантів, викладачів закладів вищої освіти, вчених, усіх, кого цікавлять проблеми культурології та мистецтвознавства.

*Алла Соляник,
доктор педагогічних наук,
професор, декан факультету соціальних комунікацій
і музейно-туристичної діяльності
Харківської державної академії культури*

Надійшла до редакції 18 січня 2021 року

УДК 323+327]:37.014.25](560:100)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2021.1(294).26-32

Оксана Сенченко,
старший науковий співробітник відділу
наукового редагування бібліографічної інформації
Книжкової палати України,
e-mail: visnyk@ukrbook.net

Розвиток співпраці в галузі освіти, науки й інновацій — важливий напрям політики "м'якої сили" Туреччини

У статті розглянуто міжрегіональні зв'язки в галузях науки й освіти, дипломатії та бізнесу між Туреччиною й іншими державами: Україною, Азербайджаном, Казахстаном, Киргизією, Таджикистаном, Узбекистаном. Проаналізовано приклади реалізації політики "м'якої сили" Туреччини в різних країнах і підсумовано, що, крім євразійського простору, вона прагне посилити вплив і в інших регіонах світу, у тому числі Азії та Латинській Америці.

З'ясовано, що Туреччина позиціонує себе як майбутній центр залучення іноземних студентів завдяки наданню якісної конкурентоспроможної й інноваційної освіти та не лише заохочує їх до навчання у країні, а й відкриває філії шкіл, ліцеїв і ЗВО та започатковує освітні програми за кордоном.

Пріоритетні напрями співпраці Туреччини й України у зазначеній сфері передбачають підготовку колегіальних концептуальних документів, підтримання діяльності спільних науково-дослідних інститутів, як-от Українсько-турецький комітет зі співпраці у сфері науки й технологій і Координаційний комітет міжнародної лабораторії високих технологій. Підписано угоди, спрямовані на поліпшення інвестиційного клімату між країнами, диверсифікацію економіки, розвиток підприємництва.

Ключові слова: "м'яка сила"; зовнішня політика; Туреччина; пріоритетні напрями зовнішньої політики; імідж держави; інструментарій "м'якої сили" в освіті; "м'яка сила" дипломатії; "м'яка сила" науки

Постановка проблеми. У пропонованій статті авторка торкається проблематики, порушеної в попередній публікації [1] і з'ясовує вектори впливу "м'якої сили" Туреччини в галузях науки й освіти, дипломатії та бізнесу в різних країнах світу: євразійському просторі, Азії та Латинській Америці.

Мега статті — дослідити аспекти застосування політики "м'якої сили" Туреччини щодо налагодження міжрегіональних зв'язків у сферах науки, освіти, бізнесу й дипломатії, зокрема між Туреччиною та Україною, Азербайджаном, Казахстаном, Киргизією, Таджикистаном, В'єтнамом, Бразилією тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вагомим напрямом політики "м'якої сили" Туреччини є співпраця в галузях освіти, науки й інновацій. Нині держава позиціонує себе як майбутній центр залучення іноземних студентів завдяки наданню якісної конкурентоспроможної й інноваційної освіти.

У країні функціонують 103 державні й 65 приватних університетів, що реалізують широкий спектр академічних програм. Наприклад, у рамках освітньої програми "Босфор" (Bosphorus Undergraduate Scholarship Program), що охоплює такі спеціальності, як економіка, технічні науки й політологія, в турецькі університети запрошують студентів низки країн, зокрема Бразилії, Монголії та В'єтнаму. Туреччина не лише заохочує молодь до навчання в країні, а й відкриває філії шкіл, ліцеїв і ЗВО та ініціює освітні програми за кордоном.

Наприклад, у Монголії створено мережу турецьких шкіл, що мають статус закладів вищої освіти (1994 р. — в Улан-Баторі, Баян-Улглії, Даркхане, 1999 р. — в Ерденеті) [2]. Гасло шкіл — "краще май-

бутнє за допомогою якісної освіти". Викладання відбувається англійською, турецькою й монгольською мовами, Туреччина постачає книги та обладнання для цих навчальних закладів. Кількість випускників у середньому налічує 3 тис. осіб. Багато хто з них продовжує здобувати освіту в Туреччині, наприклад, 2012 р. такий вибір зробили понад тисячу монгольських студентів.

У Таджикистані відкрито мережу турецьких ліцеїв "Шелале" й "Ізмір". За підтримки Турецького агентства з міжнародного співробітництва та розвитку (ТАМСР) 1996 р. у Душанбе започатковано турецький освітній центр. В Узбекистані відкрито низку ліцеїв, в яких навчають турецької мови. Від 2002 р. у В'єтнамі діють міжнародні двомовні школи, зокрема 2013 р. п'ята з них відчинила двері в Ханой.

Успішною практикою стало створення спільних освітніх закладів у країнах — об'єктах "м'якої сили", передусім у Казахстані та Киргизії. У 1991 р. засновано Міжнародний казахсько-турецький університет ім. Х. А. Яссаві (МКТУ) у м. Туркестані. Нині на 11 факультетах навчаються майже 20 тис. студентів й аспірантів із Казахстану, Туреччини та інших держав. В університеті працюють 63 фахівці з Туреччини, що виділила 100 млн дол. на розвиток інфраструктури кампусу ЗВО. У 1995 р. у Бішкеку відкрито міждержавний Киргизько-турецький університет "Манас" (КТУМ), в якому здобувають знання студенти з 16 країн. У виші реалізуються 32 напрями навчання бакалаврів і 12 — для випускників. Освітня діяльність відбувається на безоплатній основі. У КТУМ діє 9 факультетів: економіки та менеджменту, гуманітарних наук, природничих наук, інженерних наук, кому-

нікацій, ветеринарії, сільського господарства, мистецтв, теології; 4 вищі школи: туризму й готельного менеджменту, іноземних мов, консерваторія, фізичної культури і спорту; 3 дослідницькі центри: тюркської цивілізації, вивчення Центральної Азії, біотехнологій і біорізноманітності. Викладають в університеті киргизькою, турецькою й англійською мовами [3; 4].

Туреччина підтримує розвиток партнерських відносин між своїми ЗВО й університетами країн — об'єктів "м'якої сили", що базуються на міжуніверситетських угодах. Наприклад, понад 10 вишів Туреччини й України налагодили партнерські зв'язки й уклали відповідні угоди, зокрема: Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського" і Близькосхідний технічний університет (Анкара); Київський національний університет імені Тараса Шевченка та Університет Гази (Анкара); Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського (Сімферополь) й Університет Анкари та інші. Форми міжуніверситетської співпраці передбачають взаємні обміни студентами та викладачами, спільні спортивні заходи тощо [3; 5].

Слід зауважити, що налагоджується взаємодія не лише між університетами великих міст, а й між регіональними ЗВО, що сприяє розвитку широких зв'язків між Туреччиною й Україною.

Двосторонні угоди між урядами країн покликані розширити співпрацю в галузі науки й технологій. У 2007 р. було укладено угоду про співпрацю у сфері досліджень космосу, а 2009 р. — у царині науки та технологій. Також підписано низку міжвідомчих угод, зокрема 2003 р. Міністерство освіти і науки України та Рада наукових і технічних досліджень Туреччини (РНТДТ) підписали Протокол про співпрацю й Хартію про створення міжнародної лабораторії високих технологій, що визначають основні напрями й механізми взаємодії. Того самого року Національна академія наук України та РНТДТ підписали Угоду й Протокол про співпрацю, що склали законодавчу базу для реалізації спільних наукових і дослідницьких проєктів у сфері фундаментальних і прикладних наук. У 2005 р. було підписано Угоду й Протокол про співпрацю між Національною академією наук України й Академією наук Туреччини [3; 6].

Пріоритетні напрями взаємодії в цій сфері охоплюють підготовку двосторонніх концептуальних документів, підтримання діяльності спільних науководослідних інститутів, як-от Українсько-турецький комітет зі співпраці у сфері науки й технологій і Координаційний комітет міжнародної лабораторії високих технологій. Підписані документи спрямовано на поліпшення інвестиційного клімату між країнами, диверсифікацію економіки, розвиток підприємництва.

Вагому роль у реалізації політики "м'якої сили" відіграє налагодження ділових зв'язків із країнами — об'єктами впливу. Турецькі підприємці активні і в державах, що межують із Туреччиною, і у країнах регіону загалом. На кінець 2012 р. Туреччина успішно

реалізувала 7 тис. проєктів у 100 країнах світу. Загальний обіг турецького будівельного й технічного секторів досяг 242 млрд дол. У 2012 р. 33 турецькі фірми увійшли до переліку 225 найвідоміших міжнародних підрядників, посівши друге місце після китайських компаній. До розвитку ділових зв'язків активно залучають як двосторонні, так і багатосторонні бізнес-ради. Одними з перших (1991—1992) було створено бізнес-ради з Азербайджаном, Казахстаном, Киргизією й Узбекистаном, оскільки ці країни уряд Туреччини вважає важливими економічними й торговельними партнерами. Попри невисокий рівень розвитку економічних і торговельних зв'язків між Туреччиною та Монголією через значну географічну віддаленість країн, 1993 р. також було започатковано Турецько-монгольську бізнес-раду [3].

Функції бізнес-рад полягають у супроводі діяльності турецьких компаній у регіонах, урегулюванні проблем, що постають під час взаємодії з місцевими владами. Ради також налагоджують зв'язки з третіми країнами для тристоронньої співпраці, аналізують інформацію про пріоритетні напрями й проблеми ведення бізнесу в країнах-об'єктах, організують професійні тренінги й семінари, присвячені можливостям інвестування. Зокрема, найсприятливіший для Туреччини інвестиційний клімат має Киргизстан. На початок грудня 2013 р. капіталовкладення турецьких підприємців у цьому регіоні становили 500 млн дол. Другою країною з найбільшим обсягом інвестицій є Узбекистан, куди впродовж 1992—2010 рр. турецькі будівельні компанії вклали майже 1,8 млрд дол. Кошти здебільшого спрямовано на розвиток легкої промисловості, будівництва, малого й середнього підприємництва, текстильної та харчової промисловості. За допомогою рад Туреччина реалізує стратегію брендинга й розвиває бізнес у країнах-об'єктах, позиціонуючи себе як державу з ідеальними умовами для підприємців. Бізнес-ради можуть мати й регіональну спрямованість, наприклад, Турецько-українська бізнес-рада проводить зустрічі в регіонах. Організовано й кілька регіональних бізнес-комітетів: турецько-донецький, турецько-кримський, турецько-одеський і турецько-сімферопольський [3; 4].

У 2008 р. створено Світову турецьку бізнес-раду (СТБР), президентом якої є Р. Хісарцикліогли. Основна мета організації — стимулювати економічні й торговельні зв'язки у рамках діяльності турецької бізнес-спільноти поза Туреччиною, створити єдиний центр для розв'язання проблем, з якими стикаються турецькі підприємці за кордоном, сприяти стійкому позитивному іміджу держави. Розвитку ділових відносин із країнами Центральної Азії покликана служити Тюркська рада бізнесу (ТРБ), створена за ініціативою Туреччини в Анкарі в жовтні 2011 р. і закріплена на інституціональному рівні. Країнами-учасниками Ради також є Азербайджан, Казахстан і Киргизія. Завдання ТРБ охоплюють розвиток проєктів і програм, спрямованих на створення сприятливих умов у сфері бізнесу, взаємних інвестицій, транскордонної співпраці, реалізацію спільних венчурних

проектів; зміцнення інституційних зв'язків для налагодження стійкого діалогу; забезпечення взаємодії між державним і приватним секторами для дослідження потреб бізнесу, можливостей і викликів; гармонізацію законодавчої й адміністративної баз для ефективного ведення бізнесу й розвитку економічної співпраці; надання державам — учасникам ТРБ актуальної інформації про поточну економічну ситуацію, інвестиційні можливості, торговельну політику та зміни в законодавстві; проведення курсів навчання для представників країн-учасниць з метою обміну практичним досвідом. Держави беруть участь у роботі ТРБ через компанії, представляючи національні бізнес-спільноти, зокрема для Туреччини цю роль виконує Спілка торгово-промислових палат і товарних бірж (СППТБТ).

Останнім часом одним із важливих інструментів зовнішньої політики Туреччини та її "м'якої сили" стала громадська дипломатія, спрямована на підвищення значущості держави в міжнародному просторі. У 2010 р. створено Міністерство громадської дипломатії Туреччини під керівництвом прем'єр-міністра, що стало однією з ознак інституалізації "м'якої сили" в країні. Діяльність громадської дипломатії охоплює два напрями: "від держави до суспільства" та "від суспільства до держави". Перший сфокусовано на роз'ясненні міжнародній спільноті політики й напрямів діяльності уряду за допомогою офіційних інструментів; другий передбачає залучення до участі у процесах комунікації дослідницьких інститутів, преси й університетів.

Завдання громадської дипломатії реалізуються безпосередньо чи побічно кількома інститутами, як-от Турецьке агентство з міжнародної співпраці й розвитку, Турецький Червоний Півмісяць, Міністерство туризму і культури, Міністерство закордонних справ, Національне телебачення Туреччини, Фонд Юнуса Емре. Питання поліпшення скоординованості між цими інституціями розв'язує Міністерство громадської дипломатії Туреччини.

До реалізації програм громадської дипломатії активно залучають НУО — організації, що надають допомогу, фундації з прав людини, фонди, університети, цивільні платформи, пресу й інших представників громадянського суспільства. Перед Туреччиною стоїть завдання вдосконалення механізмів співпраці між державними інститутами й НУО у сфері громадської дипломатії. Ці заходи охоплюють науку й технології, економіку, туризм, культуру, мистецтво, іноземну допомогу та засоби масової інформації, що в сукупності допомагають інформувати світову спільноту про новий потенціал країни. Координуючи цю діяльність, відповідне міністерство сприяє стратегічній комунікації й ефективному просуванню Туреччини у світі.

У межах проектів громадської дипломатії також реалізують журналістські програми, проводять конференції видатних науковців, зустрічі з представниками іноземної преси, експертами у сфері налагодження зв'язків, семінари, присвячені питанням зовнішньої

політики, "європейські" зустрічі й Глобальний форум у Стамбулі, що вперше відбувся в жовтні 2012 р. і зібрав політиків, учених, письменників, журналістів.

Конференції за участю відомих осіб покликані залучати політиків, науковців, журналістів і фахівців у Туреччину, а журналістські програми — представників іноземної преси. Зазвичай іноземні журналісти залишаються в Туреччині на тиждень, їх супроводжують речники органів державної влади високого рівня, організують зустрічі з представниками місцевої преси та дослідних інститутів. Програма надає можливість іноземним журналістам отримувати інформацію про політику й досягнення Туреччини від осіб, які ухвалюють рішення [8; 9; 10].

Зустрічі експертів у сфері громадської дипломатії відбуваються щомісячно в різних містах Туреччини завдяки співпраці з місцевими університетами із залученням фахівців і чиновників високого рівня. У багатьох містах Туреччини також проходять семінари у сфері зовнішньої політики, до участі в яких запрошують відомих політологів і фахівців. "Європейські" зустрічі збирають науковців, які спеціалізуються на європейській ідентичності й культурі та обговорюють майбутнє країн цього регіону. За останні три роки від часу створення Міністерства громадської дипломатії у роботі конференцій взяло участь 80 осіб, а також журналістські групи з шести країн. У сімох містах відбулися зустрічі експертів у сфері громадської дипломатії, у рамках молодіжних програм Туреччину відвідали 40 студентів із різних країн Євразійського регіону.

Останніми роками турецькі НУО та бізнес-організації, зокрема Спілка торгово-промислових палат і товарних бірж Туреччини й Конфедерація промисловців і підприємців Туреччини (КППТ), значно активізували діяльність у сусідніх країнах. Сприяння міжнародному розвитку також є невіддільним напрямом політики "м'якої сили" Туреччини. Позитивна економічна динаміка та зростання відповідальності за глобальну безпеку й стабільність зробили країну новим важливим учасником процесів міжнародного розвитку.

Основним документом, що координує діяльність Туреччини у зазначеній сфері, є Закон № 4668 від 21 травня 2001 р. "Про організацію і обов'язки Турецького агентства з міжнародної співпраці та розвитку", в якому визначено склад Координаційної ради, котра охоплює міністерства закордонних справ, фінансів, національної освіти, промисловості та торгівлі, енергетики й природних ресурсів, культури та туризму. Рада з досліджень у сфері науки та технологій й інші організації визначають характер грантів для зарубіжних країн та інститутів, що можуть бути грошовими чи у формі послуг. Координаційна рада ухвалює рішення щодо надання гранту за рекомендацією відповідного міністерства, й за згодою Міністерства закордонних справ. Рішення про гранти у формі послуг ухвалює Координаційна рада.

Допомога в зазначеному напрямі здійснюється через Турецьке агентство з міжнародної співпраці та розвитку. Першорядним завданням Туреччини є скорочення рівня бідності й сприяння стійкому розвит-

кові країн-партнерів. Діяльність ТАМСП реалізується в таких форматах: надання допомоги для нарощування економічного, наукового, технологічного, культурного потенціалу певної держави; навчання експертів; забезпечення устаткуванням та інвестиції в інфраструктурні проекти; фінансування програм відновлення й модернізації шкіл, лікарень тощо; гуманітарна допомога.

У 30 країнах-партнерах розміщено 33 координаційні офіси ТАМСП, завданням яких є взаємодія з місцевими стейкхолдерами, реалізація програм допомоги та збір потрібної інформації. Проте діяльність ТАМСП не обмежується регіонами, де є її офіси, а здійснюється в понад 100 державах. Упродовж 2002—2010 р. підписано 6714 проектів, втричі більше, ніж у 1992—2002 рр. У 2012 р. загальний обсяг допомоги Туреччини сягав 1,5 млрд дол. (у порівнянні з 40—80 млн дол. 2002 р. і 700 млн дол. у 2006—2009 рр.). У 2011 р., за підрахунками ОЕСР, Туреччина значно збільшила витрати на проекти, покликані сприяти розвитку [3; 7; 8].

Діяльність ТАМСП націлено переважно на країни Центральної Азії та Кавказ. У 2006 р. (2007 р. — 56%, 2009 р. — 44,4%, 2010 р. — 36,1%) 50% проектів ТАМСП реалізовано у країнах Центральної Азії й на Кавказі, 38% — в Європі, 10% — у країнах Близького Сходу й Африки. Згідно з даними 2009 р., 45% офіційної допомоги Туреччини надійшла у країни Південної та Центральної Азії, що залишаються основними партнерами, 27% — на Балкани та у східноєвропейські держави [3].

У 2011 р. із 1473 проектів у сфері розвитку 805 втілено в життя у країнах Центральної Азії та на Кавказі, 425 — на Балканах і у Східній Європі, 202 — на Близькому Сході та в Африці.

Туреччина реалізує проекти в чотирьох магістральних векторах: соціальна інфраструктура та служба; економічна інфраструктура та служба; виробничий сектор; багатосекторні напрями. Перший охоплює освіту, охорону здоров'я, вдосконалення державної, адміністративної та громадської інфраструктур, питання водопостачання й інші сектори соціальної політики; другий — транспортну, комунікаційну, енергетичну та банківську галузі. Сприяння розвитку виробничого сектору передбачає поглиблення співпраці у сферах сільського господарства, промисловості, торгівлі й туризму.

Офіційна допомога розвитку стала невід'ємною частиною зовнішньої політики Туреччини, що збільшує обсяги допомоги країнам, населення яких зазнає збитків від внутрішніх конфліктів чи природних лих, оскільки одним з основних завдань її зовнішньополітичного курсу є підтримання мирного та стабільного стану сусідів. Статистику допомоги для Туреччини здійснює ТАМСП. Нині організація перебуває на ранній стадії залучення громадянського суспільства до сприяння розвитку. Лише незначна кількість НУО взяла участь у відповідних заходах ТАМСП. У Турецького агентства з міжнародної співпраці та розвитку немає стратегії взаємодії з місцевими НУО для залучення їх як партнерів до програм розвитку, ТАМСП

не реалізує спеціалізовані проекти зі зміцнення громадянського суспільства у країнах-об'єктах.

За даними доповіді з питань глобальної гуманітарної допомоги, 2012 р. Туреччина посідала четверте місце в цій сфері, виділивши 1 млрд дол. Значну частину коштів було спрямовано на підтримання населення Сирії.

Приклади реалізації політики "м'якої сили" Туреччини в різних країнах. Механізми застосування "м'якої сили" Туреччини виразно простежуємо на конкретних прикладах.

Одним з основних об'єктів є Азербайджан, з яким Туреччина налагодила багатосторонні відносини у сфері освіти.

За даними на кінець 2011 р., найбільше азербайджанських студентів навчалося в Туреччині (487 осіб у порівнянні з 270 — у РФ, 30 — у КНР, 6 — в Єгипті). Законодавчу базу співпраці визначають два головних документи, підписані міністерствами освіти обох країн. Перший — Протокол про співпрацю у сфері освіти і науки 1998 р., що заклав основу нового етапу обміну студентами, відповідно до якого розподіл стипендій, виділених турецькою стороною, Азербайджан здійснює з урахуванням потреб ринку праці.

Другий документ — Протокол про співпрацю у сфері освіти і науки 2000 р., що регламентує щорічну квоту для навчання азербайджанських студентів у ЗВО Туреччини. У 2010/2011 навчальному році турецький уряд виділив 125 квот, у 2011/2012 навчальному році — 150. Останніми роками країна збільшила кількість стипендій для післядипломного навчання. Азербайджанські студенти здобувають освіту в Туреччині за такими спеціальностями: міжнародні відносини, турецька мова та література, медицина, фармацевтика, державне управління, туризм і готельна справа, маркетинг, менеджмент людських ресурсів, економіка підприємництва, технологія легкої та харчової промисловості, лісівництво, журналістика.

Завдяки тому, що впродовж двох останніх десятиліть Казахстан став країною, економіка якої розвивається найдинамічніше завдяки проведеним реформам з модернізації соціально-економічної сфери та поглиблення процесів політичної демократизації, Туреччина розглядає цей регіон як важливого торговельно-економічного партнера і майданчик для інвестицій. Діяльність Турецько-казахської бізнес-ради спрямовано на створення вільних економічних зон і стимулювання розвитку малого й середнього підприємництва. Рада слугує інструментом пошуку та поширення інформації про можливості капіталовкладень у Казахстані. Турецькі компанії здебільшого зацікавлені в інвестиціях в такі галузі, як продовольча, нафтова промисловість, банківська сфера, роздрібна торгівля й туризм. Економічний вплив Туреччини підкріплюється культурними зв'язками, розвитком яких опікується Міжнародна організація зі спільного розвитку тюркської культури та мистецтва. Як і в інших країнах — об'єктах "м'якої сили", Туреччина популяризує в Казахстані турецьку мову. Зокрема, в

рамках проекту "Тюркологія" 2013 р. відкрито кафедру турецької мови та літератури в найбільшому ЗВО країни — Євразійському національному університеті імені Л. М. Гумільова, що увійшов до рейтингу 50 найкращих навчальних закладів, створених менш як пів століття тому. Туреччина й Казахстан активно співпрацюють в освітній сфері. За даними Ради з вищої освіти Туреччини, від 1992 р. на безоплатній основі в місцевих університетах здобули освіту 3150 осіб з Казахстану, з яких 1388 повністю завершили навчання, а 658 продовжують опановувати знання. Туреччина також реалізує політику сприяння розвитку Казахстану, зокрема ТАМСР реалізувала проекти у сфері вдосконалення роботи статистичного агентства, створення комп'ютерних класів, розвитку бізнесу з ручного виробництва килимів, професійної підготовки поліції, відновлення історичних пам'яток. У 2011—2012 рр. Туреччина втілила в життя двоступеневий проект з розвитку освіти для людей із вадами зору. На першому етапі було організовано поїздку-тренінг для керівництва школи-інтернату для слабозрячих дітей у м. Семей в Анкару, Стамбул та Ізмір. На другому етапі Туреччина передала для школи обладнання, що дає змогу відтворювати звичайний текст шрифтом Брайля [3].

Другим за значущістю об'єктом "м'якої сили" Туреччини серед країн Центральної Азії є Киргизія. У березні 1992 р. між державами укладено Угоду про співпрацю у сфері освіти, культури й науки. У рамках проекту "Тюркологія" відкрито кафедру турецької мови та літератури в Киргизько-узбецькому державному університеті, турецький культурний центр у Наринському державному університеті ім. С. Нааматова, Бішкекський культурний центр. Туреччина реалізує в Киргизії проекти у сфері сприяння розвитку за такими напрямками: навчання за кордоном з виплатою стипендій; підвищення рівня зайнятості (у формі професійних тренінгів); спорудження будинків для людей, що втратили житло через соціальні протести та природні лиха; створення спеціалізованих медичних центрів; розвиток малої та середньої підприємницької діяльності; вдосконалення роботи статистичних служб; збереження історичних пам'яток.

Від 2008 р. Туреччина реалізує в Киргизії міжнародний проект зі співпраці у сфері професійної підготовки поліції, спрямований на впровадження міжнародних стандартів зарахування на службу в поліції, вироблення скоординованої методики розв'язання регіональних питань безпеки, підготовки посадовців найвищого рівня, створення спеціальних департаментів у країнах, з якими Туреччина тісно співпрацює.

Від 2013 р. в Анкарі для 25 монгольських прокурорів було організовано тренінг "Криміналістика", що дав змогу докладно поінформувати про систему правосуддя Туреччини.

У Таджикистані й Узбекистані Туреччина реалізує політику "м'якої сили" насамперед через поширення турецької мови й сприяння розвитку. У рамках проекту "Тюркологія" відкрито кафедру тюркських

мов на факультеті вивчення узбецьких мов Національного університету Узбекистану імені Мірзо Улугбека; кафедру тюркології в Інституті сходознавства, Турецький мовний і культурний центр в Інституті іноземних мов Самаркандського державного університету. В Таджикистані Туреччина втілила в життя проекти з відновлення водної станції в Хісорі, створення водної станції в Чиргатолі, відновлення притулку для дітей із психічними й фізичними розладами в с. Чорбог.

Проекти Туреччини зі сприяння розвитку Узбекистану спрямовано на зниження викидів парникових газів, запобігання втратам насіння під час висіву, розвиток фермерської діяльності з вирощування фісташок, професійну підготовку швачок, які виготовляють одяг. Туреччина також ініціювала проект "Інклюзивна освіта", покликаний надати освіту дітям з інвалідністю. У його рамках за допомогою ТАМСР було повністю переобладнано школу № 10 у м. Карші й у травні 2013 р. відкрито комп'ютерний клас.

Просування "м'якої сили" Туреччини у Вірменії ускладнено неврегульованими питаннями двосторонніх стосунків, браком широкої нормативної бази, проте країни усвідомлюють позитивний потенціал зміцнення ділової співпраці. Для розвитку бізнес-контактів у травні 1997 р. започатковано Турецько-вірменську раду з розвитку бізнесу. На нинішньому етапі співпрацю у сфері освіти й культури між країнами розвинено слабо, лише на факультеті сходознавства Єреванського державного університету діє програма з вивчення сучасних турецької, арабської й перської мов, історії, літератури та культури.

У Східній Європі політику "м'якої сили" Туреччини насамперед спрямовано на Україну, зокрема завдяки зусиллям турецьких дипломатів упродовж останніх двох десятиліть поглиблюється співпраця у сфері освіти й культури. У рамках проекту "Тюркологія" відкрито кафедру з вивчення Туреччини в Національному університеті імені Тараса Шевченка в Києві, де у травні 2013 р. ТАМСР організувала дні турецької культури та мистецтва.

Туреччина також проводить активну політику сприяння розвитку України, зокрема втілює програми у сфері соціальних служб зайнятості (у формі професійних тренінгів) і проекти зі спорудження будинків для людей, які втратили житло через соціальні негаразди й природні катаклізми.

Туреччина прагне поширити свій вплив не лише в євразійському просторі, а й в інших регіонах світу, зокрема Азії та Латинській Америці. Як приклад розгляньмо поширення впливу Туреччини у В'єтнамі та Бразилії через інтенсифікацію освітньої, культурної та ділової співпраці. Поміж заходів зі зміцнення культурних зв'язків із В'єтнамом Туреччина позиціонує такі: проведення років культури, створення спільних новинних мереж, обмін журналістами, демонстрація серіалів та художніх фільмів. Турецько-в'єтнамська бізнес-рада, створена в жовтні 2005 р., покликана сприяти зростанню обсягів інвестицій

турецьких підприємств у різних сферах. Діяльність Ради координує Палата торгівлі й промисловості В'єтнаму.

Бразилію Туреччина розглядає як важливого партнера, співпраця з яким відбувається не лише на двосторонньому, а й на багатосторонньому рівнях, передусім у рамках "Групи двадцяти". Туреччина зацікавлена у просуванні брэнда своєї країни як надійного ділового партнера для нарощування інвестиційного впливу в зазначеному регіоні. У 2006 р. організовано Турецько-бразильську бізнес-раду, в якій Туреччину представляє Комітет іноземних економічних зв'язків, а Бразилію — Федерація промисловців штату Сан-Паулу. Супутніми напрямками є освітня, культурна й наукова співпраця.

Взаємодія між Туреччиною і Бразилією ґрунтується на Угоді про співпрацю у сфері культури та освіти, підписаній 17 квітня 1996 р., а 1 вересня 1997 р. укладено угоду між Технічним університетом Стамбула та Університетом Сан-Паулу. В її рамках реалізуються програми обміну студентами й викладачами, а також спільні науково-дослідні проекти. Наприкінці 2006 р. у Colégio Belo Futuro розпочато викладання турецької мови. Розширюється співпраця між Університетом Анкари й університетами Ріо-де-Жанейро та Сан-Паулу. У квітні 1995 р. між Туреччиною та Бразилією підписано Угоду про співпрацю у сфері культури й освіти. У березні 2013 р. відбулася зустріч міністрів культури країн для вироблення плану здійснення культурної політики, передусім у сфері кіноіндустрії [2; 3; 4].

Висновки. Проведений аналіз свідчить, що політика "м'якої сили" впродовж двох останніх десятиліть набула вагомого значення для втілення в життя пріоритетних напрямів зовнішньої політики Туреччини. Спочатку курс "м'якої сили" формувався на основі історичної, культурної та мовної спільності

країн євразійського регіону, проте Туреччина не обмежилася лише цими векторами, а стала активніше розвивати ділові зв'язки, проводити політику сприяння розвитку держав, що входять до сфери її геополітичного впливу. За останнє десятиліття Туреччина виробила комплекс форм реалізації концепції "м'якої сили", що довели високу ефективність. У сфері культури прикладом є створення шкіл, в яких вивчають турецьку мову, історію та культуру, і кафедр викладання турецької мови в найбільших університетах країн-об'єктів, а також фінансування відновлення в них історичних пам'яток, що належать до турецької історії.

У межах взаємодії у сферах освіти, науки й інновацій Туреччина сприяє укладанню угод між університетами, а також здійсненню спільних дослідницьких проєктів у рамках програм науково-технічної співпраці з країнами — об'єктами "м'якої сили". Головним інструментом розвитку ділових зв'язків стали двосторонні й багатосторонні бізнес-ради, що спрощують діяльність турецьких підприємств у цих регіонах.

Туреччина набула значного досвіду у сфері міжнародного розвитку завдяки системі, що органічно функціонує, базуючись на інституті ТАМСР, створенню широкої мережі його локальних офісів, визначенню пріоритетних галузей для країн-об'єктів і реалізації в них численних проєктів. Демократичні реформи, проведені в Туреччині у 2000-ні рр., стимулювали активність місцевих бізнес-організацій і НУО, що зміцнило потенціал громадської дипломатії країни.

Отже, політика "м'якої сили" Туреччини, що постійно трансформується відповідно до суспільних змін і потреб сьогодення, довела високу ефективність, і за умови врегулювання нерозв'язаних питань вплив держави як в євразійському регіоні, так і на світовій арені посилюватиметься й надалі.

Список використаних літератури та джерел

1. Сенченко О. Політика та інструментарій "м'якої сили" Туреччини / Оксана Сенченко // Вісник Книжкової палати. — 2020. — № 12. — С. 23—30. DOI: 10.36273/2076-9555.2020.12(293).23-30.
2. Гуманитарний портал. — Режим доступу: <http://gtmarket.ru/personnels/joseph-nay/info>. — Загл. с екрана.
3. Сафонкина Е. Турция как новый актер политики "мягкой силы" / Е. Сафонкина // Вестник международных организаций. — 2014. — Т. 9. — № 2. — С. 145—167.
4. Русский журнал. — Режим доступу: <http://www.russ.ru/Mirovaya-povestka/Umnaya-politika-priumnozhaetsya-namездunarodnyh-forumah>. — Загл. с екрана.
5. Аватков В. Центры турецкой культуры имени Юнуса Эмре — "мягкая сила" Турции / В. Аватков, Е. Чулковская // Геополитика и безопасность. — 2013. — № 2 (22). — С. 116—123.
6. Институт высококого коммунитаризма. — Режим доступу: http://communitarian.ru/publikacii/bolshoy_blichniy_vostok_vzlet_i_padenie_myagkoj_sily_30082014. — Загл. с екрана.
7. Аватков В. "Мягкая сила" Турции во внутренней политике России / В. Аватков, А. Бадранов // Право и управление. XXI. — 2013. — № 2 (27). — С. 5—11.
8. Altınay H. Turkey's Soft Power: An Unpolished Gem or an Elusive Mirage? / Hakan Altınay // Insight Turkey. — 2008. — Vol. 10. — № 2.
9. Davutoğlu A. Turkey's foreign policy vision: an assessment of 2007 / A. Davutoğlu // Insight Turkey. — 2008. — Vol. 10. — № 1. — P. 77—96.
10. Kalin I. Soft power and public diplomacy in Turkey / I. Kalin // Perceptions. — 2011. — Vol. XVI. — № 3.

Oksana Senchenko

Development of cooperation in the field of education, science and innovation — an important direction of Turkey's "soft power" policy

The article focuses on interregional ties in the field of science and education, diplomacy and business, in particular between Turkey and Ukraine, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan and others. Examples of the implementation of Turkey's "soft power" policy in different countries are analyzed. In addition to the countries of the Eurasian space, Turkey seeks to increase its influence in other regions of the world, including Asia and Latin America, including Vietnam and Brazil. It was found that Turkey positions itself

as a future center for attracting foreign students by providing quality competitive and innovative education and not only encourages students to study in the country, but also opens branches and launches educational programs abroad.

Priority areas of cooperation between Turkey and Ukraine in this area include the preparation of joint concept papers, support for joint research institutes, such as the Ukrainian-Turkish Committee for Cooperation in Science and Technology and the Coordinating Committee of the International High Technology Laboratory. Agreements were signed to improve the investment climate between the countries, diversify the economy and develop entrepreneurship.

Keywords: "soft power"; foreign policy; Turkey; foreign policy priorities; image of the state; soft power tools in education; the "soft power" of diplomacy; "soft power" of science

References

1. Senchenko O. (2020). Politika ta instrumentarij "m'yakoyi sili" Turechchini. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 12, pp. 23—30. DOI: 10.36273/2076-9555.2020.12(293).23-30.
2. *Gumanitarnyj portal*. (2020), [online]. Available at: <http://gtmarket.ru/personnels/joseph-nay/info>.
3. Safonkina E. (2014). Turciya kak novyj akter politiki "myagkoj sily". *Vestnik mezhdunarodnyh organizacij*, T. 9 (2), pp. 145—167.
4. *Russkij zhurnal*. (2020), [online]. Available at: <http://www.russ.ru/Mirovaya-povestka/Umnaya-politika-priumnozhaetsya-na-mezhdunarodnyh-forumah>.
5. Avatkov V., Chulkovskaya E. (2013). Centry tureckoj kultury imeni Yunusa Emre — "myagkaya sila" Turcii. *Geopolitika i bezopasnost*, 2 (22), pp. 116—123
6. *Institut vysokogo kommunitarizma*. (2020), [online]. Available at: http://communitarian.ru/publikacii/bolshoy_blizhniy_vostok_vzlet_i_padenie_myagkoj_sily_30082014.
7. Avatkov V., Badranov A. (2013). "Myagkaya sila" Turcii vo vnutrennej politike Rossii. *Pravo i upravlenie*. XXI, 2 (27), pp. 5—11.
8. Altinay H. (2008). Turkey's Soft Power: An Unpolished Gem or an Elusive Mirage?. *Insight Turkey*, Vol. 10 (2).
9. Davutoglu A. (2008). Turkey's foreign policy vision: an assessment of 2007. *Insight Turkey*, Vol. 10 (1), pp. 77—96.
10. Kalin I. (2011). Soft power and public diplomacy in Turkey. *Perceptions*, Vol. XVI (3).

Надійшла до редакції 28 грудня 2020 року

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА

УДК 027.021:087.7БНАН]:021.64](477+100)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2021.1(294).32-41

Оксана Клименко,

кандидат історичних наук, доцент,
старший науковий співробітник НБУВ,
e-mail: klimenko_oz@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4821-8503>

Олена Сокур,

кандидат наук із соціальних комунікацій,
старший науковий співробітник НБУВ,
e-mail: sokuro@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9861-3283>

Основні напрями сучасного бібліотекознавства (за матеріалами міжбібліотечного наукового збірника)

Статтю присвячено особливостям контенту науково-практичного й теоретичного збірника "Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития" ("Бібліотеки національних академій наук: проблеми функціонування, тенденції розвитку", БНАН). Розглянуто тематику публікацій, авторський склад, цільове та читачке призначення за час виходу у світ видання щодо актуальних питань книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства та соціальних комунікацій. На прикладі рубрик збірника, котрі висвітлюють усі напрями інформаційно-бібліотечного забезпечення сучасної науки, визначено пріоритетні вектори розвитку бібліотекознавства як складноструктурованої системи наукового знання: загального, особливого, часткового. Виявлено, що змістове охоплення опублікованих досліджень є якісним індикатором культурно-інформаційного буття академічних бібліотек, котрі мають значний інтелектуальний потенціал і цінні історико-культурні фонди.

Констатовано, що проблематика збірника віддзеркалює весь комплекс актуальних питань розвитку інформаційної сфери суспільства й досягнень академічних бібліотек у контексті еволюції інформаційного обміну завдяки впровадженню прогресивних інформаційно-телекомунікаційних технологій. Отже, з розвитком бібліотечної справи та зростанням соціальної ролі бібліотек бібліотекознавство стає багатопрофільною міждисциплінарною наукою з розгалуженими міждисциплінарними зв'язками.

Зроблено аргументований висновок, що сучасна організація бібліотечної науки потребує формування інноваційних стратегій розвитку наукових бібліотек на основі інтеграції інформаційно-комунікаційного потенціалу кожної країни. Опубліковані у збірнику статті є вагомим внеском у розвиток сучасної теорії та практики бібліотечної справи, адже їх вирізняє високий науковий рівень і новизна, а тематика розкриває пріоритетні напрями розвитку бібліотекознавства.

Ключові слова: академічна бібліотека; "Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития"; бібліотекознавство; бібліотечно-інформаційна сфера; збірник; наукова комунікація; Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського; стратегія розвитку наукової бібліотеки

Постановка проблеми. За 20 років виходу у світ науково-практичний і теоретичний збірник "Бібліотеки національних академій наук: проблеми функціонування, тенденції розвитку" ("Бібліотеки національних академій наук: проблеми функціонування, тенденції розвитку", БНАН) посів вагомим місце серед професійних продовжуваних видань України, що репрезентують дослідження з питань книгознавства, бібліографознавства, бібліотекознавства та соціальних комунікацій. Видання було започатковано 2000 р. Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського (НБУВ) як базовою організацією Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук — членів Міжнародної асоціації академій наук (МАН).

Зауважимо, що у той період НБУВ уже випускала спеціалізовані періодичні видання: науково-теоретичний і практичний журнал "Бібліотечний вісник" (1993), збірники наукових праць "Рукописна та книжкова спадщина України" (1993), "Українська біографістика" (1996), "Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського" (1998), реферативний журнал "Джерело" (1999) [3]. У кожного з них є власні цільове призначення та читацька аудиторія, сформовані специфікою проблемного поля.

Науково-практичний і теоретичний збірник "Бібліотеки національних академій наук: проблеми функціонування, тенденції розвитку" — вагомий невіддільний сегмент фахової наукової комунікації, що репрезентує культурне надбання, духовну спадщину й традиції зарубіжних країн.

Із сукупності фахових видань України, на наше переконання, його вирізняють такі особливості:

- сприяння культурній міжнародній взаємодії як важливій умові загальносвітових інтеграційних процесів;
- участь у налагодженні співпраці між бібліотеками академій наук різних держав у сферах науки й культури;
- заохочення до поширення позитивного досвіду та обміну актуальною інформацією щодо динаміки бібліотечної інформатизації, фокусування на роботі в електронному середовищі, піднесення іміджу бібліотек;
- інформаційний супровід усіх напрямів досліджень бібліотечної науки, практики й освіти;
- просування креативних ідей, технологій, інноваційних концепцій;
- сприяння прогресу вітчизняної бібліотечної практики через виокремлення стратегічних пріоритетів і визначальних тенденцій розвитку бібліотечної справи загалом;
- заохочення до професійного партнерства в бібліотечно-інформаційній сфері, взаємообміну та взаємозбагаченню інноваційними формами й методами інформаційно-комунікаційної діяльності академічних бібліотек задля якнайповнішого забезпечення потреб користувачів-науковців.

Авторами статей є не тільки співробітники НБУВ і Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка, а й вітчизняних наукових установ, авторитетні вчені та провідні фахівці академічних

бібліотек країн пострадянського простору — визнані професіонали галузі. Така співпраця стимулює подальший розвиток школи українського бібліотекознавства, книгознавства й бібліографії, а традиції професійної періодики оновлюються на підґрунті сучасної інтелектуальної бази. Збірник є достовірним інформативним джерелом і відкритою платформою для репрезентації та обговорення новаторських ідей, наукових і професійних питань бібліотечно-інформаційної сфери.

Зауважимо, що читацька аудиторія збірника охоплює співробітників бібліотек, архівів, інформаційних служб, викладачів вишів, які готують фахівців у галузі бібліотечно-інформаційної діяльності, та всіх, хто цікавиться історією, розвитком і перспективами бібліотечної науки, практики й освіти в умовах становлення суспільства знань та цифровізації.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Аналізу тематики статей і місцю БНАН поміж спеціальних професійних видань України присвячено статті Н. Захарової [2], Т. Кулаковської [6; 8], О. Онищенко [7; 8], Р. Павленко і П. Рогової [9; 11], А. Свободи [12], Г. Солоіденко [7; 13]. Зокрема, Н. Захарова — багаторічний редактор збірника, зазначає, що "за час функціонування видання сформувалось коло постійних авторів, які готують статті з актуальних проблем, пов'язаних з динамічним розвитком інформатизації бібліотек, запровадженням сучасних інформаційних технологій, удосконаленням зберігання та використання даних в інформаційних системах когнітивного типу" [2].

У статті дослідниці Г. Солоіденко "Бібліотеки країн близького зарубіжжя: огляд за матеріалами збірника "Бібліотеки національних академій наук: проблеми функціонування, тенденції розвитку" [13] наведено стислий огляд діяльності академічних бібліотек пострадянського простору, простежено трансформацію рубрик видання, що відбулася під впливом змін у соціокультурній сфері зарубіжних країн і сприяла формуванню нових вимог в організації роботи бібліотечних установ та теоретичному осмисленню цих нововведень на якісно новому рівні.

У статті "Високопрофесійне фахове видання" Р. Павленко і П. Рогова наголосили: збірник особливо цінний тим, що автори не лише розглядають актуальні питання діяльності наукових бібліотек та інформаційних центрів сьогодення, а й здійснили спроби прогнозувати напрями їх подальшого розвитку з урахуванням національної специфіки та загальноєвропейських і світових тенденцій розбудови бібліотечно-інформаційної галузі [9].

Мета статті — проаналізувати тематику публікацій у науково-практичному й теоретичному збірнику "Бібліотеки національних академій наук: проблеми функціонування, тенденції розвитку" впродовж 2000—2019 рр. і визначити пріоритетні напрями сучасного бібліотекознавства.

Для досягнення мети застосовано основні положення системного, соціокомунікативного й функціонально-діяльнісного підходів, а також діалектичний

принцип взаємозумовленості загального, особливого та одиничного (цілого й частини).

Виклад основного матеріалу дослідження. Від 2000 р., коли вийшов друком перший випуск науково-практичного й теоретичного збірника "Бібліотеки національних академій наук: проблеми функціонування, тенденції розвитку", і до 2019 р. побачило світ 17 номерів. Видання стало, з одного боку, вагомим засобом соціально-професійної комунікації, а з іншого — достовірним джерелом поширення спеціальних знань, котрі сприяють формуванню інноваційних стратегій розвитку бібліотечної галузі, зміцненню ролі наукових бібліотек у науково-освітньому та культурному просторах, оскільки "бібліотекознавство як наука — це важливий соціальний інститут, що охоплює діяльність як зі здобуття нових знань, так і з освоєння нових галузей бібліотечної реальності" (переклад авторок. — *О. К. і О. С.*) [5, с. 26].

За два десятиліття збірник став авторитетним науковим виданням, котре вирізняє значний обсяг (від 12 до понад 20 умовних друкованих аркушів), наявність довідково-пошукового апарату, якісне художнє оформлення та поліграфічне виконання. До того ж велику кількість публікацій супроводжує різноманітний ілюстративний матеріал: таблиці, графіки, малюнки, схеми, діаграми, фотографії тощо.

Відповідно до видавничої політики збірника, до складу міжнародної редакційної колегії (у першому випуску 2000 р. — 11 членів, у тринадцятому 2016 р. — 28) входять директори академічних бібліотек і провідні фахівці галузі, незмінний голова редакційної колегії — *О. Онищенко* — академік НАН України, доктор філософських наук, радник Президії НАН України, голова Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук — членів МААН.

Нині до складу редколегії входять академіки НАН України *В. Петров* (директор Інституту проблем реєстрації інформації НАН України, доктор технічних наук, професор); *В. Широков* (директор Українського мовно-інформаційного фонду НАН України, доктор технічних наук); член-кореспондент НАН України *Л. Дубровіна* (генеральний директор НБУВ, доктор історичних наук, професор), а також доктори й кандидати наук, директори та провідні спеціалісти бібліотек: *В. Горовий* (заступник генерального директора НБУВ, доктор історичних наук, професор); *Г. Ковальчук* (директор Інституту книгознавства НБУВ, доктор історичних наук, професор); *Т. Добко* (завідувач відділу науково-бібліографічної інформації НБУВ, доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник); *Г. Солоіденко* (провідний науковий співробітник Інституту бібліотекознавства НБУВ, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник); *Н. Захарова* (кандидат наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник НБУВ); *В. Ферштей* (директор Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка, кандидат педагогічних наук); *Л. Сніцарчук* (заступник генерального директора Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка, директор Науково-до-

слідного інституту пресознавства Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка, доктор наук із соціальних комунікацій, професор); *О. Груша* (директор Центральної наукової бібліотеки імені Я. Коласа НАН Білорусі, доктор історичних наук); *А. Гуськов* (директор Державної публічної науково-технічної бібліотеки Сибірського відділення РАН, кандидат технічних наук); *М. Кальонов* (доктор технічних наук, професор); *Ш. Ібраїмова* (директор Центральної наукової бібліотеки НАН Киргизької Республіки); *Л. Іманова* (директор Центральної наукової бібліотеки НАН Азербайджану); *В. Коцере* (директор Академічної бібліотеки Латвійського університету); *С. Нарбутас* (директор Бібліотеки імені Врублевських Литовської академії наук, доктор гуманітарних наук).

Збірник має власну сторінку на порталі НБУВ (<http://maan.nbuv.gov.ua/uk/node/8>) та входить у повнотекстову базу даних "Наукова періодика України" (http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64). Інформацію про видання наведено в реферативному журналі "Джерело", реферативній базі даних "Україніка наукова", бібліометричній базі даних Google Scholar. Також БНАН розміщено на сайті МААН та порталі Науково-видавничої ради НАН України. Редакція збірника підтримує політику відкритого доступу, що дає змогу користувачам вільно читати, завантажувати, копіювати тексти з навчальною та науковою метою, а також розповсюджувати контент з обов'язковим зазначенням авторства.

Основні напрями редакційної політики видання міжнародного міжбібліотечного збірника, викладені у вступному слові голови міжнародної редакційної колегії *О. Онищенка* до першого випуску, успішно реалізовано у змістовому наповненні рубрик. Тематика публікацій відображає широкий спектр проблем: від становлення нового сегмента бібліотечно-інформаційної роботи до реалізації прогресивних стратегій розвитку академічної бібліотеки, зокрема зближення бібліотечної діяльності з науково-дослідною. Змістове охоплення опублікованих досліджень, що становлять важливий сегмент бібліотечної науки та практики, є якісним індикатором культурно-інформаційного буття академічних бібліотек, що мають значний інтелектуальний потенціал і цінні історико-культурні фонди.

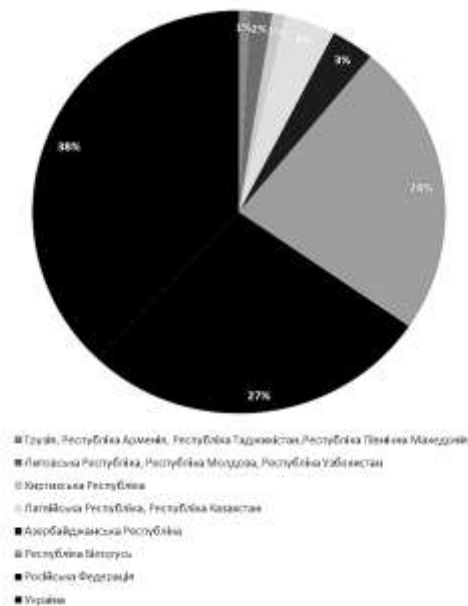
Проблематика БНАН охоплює комплекс актуальних питань розвитку інформаційної сфери суспільства й досягнень академічних бібліотек у контексті еволюції інформаційного обміну завдяки впровадженню прогресивних інформаційно-телекомунікаційних технологій: від аналізу трансформації сучасної бібліотеки як системи загалом до окремих напрямів її діяльності, що значно диверсифікована в сучасній науковій комунікації. Погоджуємося зі слушним твердженням *Р. Павленка* і *П. Рогової* щодо практичного значення та високого рівня теоретичних узагальнень матеріалів фахівцями НБУВ, ЦНБ НАН Білорусі, БПН РАН, ДПНТБ СВ РАН [11].

У табл. 1 зафіксовано показники кількості статей за країнами та випусками збірника.

**Репрезентативна вибірка публікацій за країнами
у збірнику БНАН (2000—2019 рр., вип. 1—17)**

Країна	2000, вип. 1	2003, вип. 2	2005, вип. 3	2006, вип. 4	2007, вип. 5	2008, вип. 6	2009, вип. 7	2010, вип. 8	2011, вип. 9	2012, вип. 10	2013, вип. 11	2014, вип. 12	2016, вип. 13	2017, вип. 14	2017, вип. 15	2018, вип. 16	2019, вип. 17	Усього
Азербайджанська Республіка	2	1	1	1	1	—	1	1	1	1	—	1	—	2	2	—	1	17
Грузія	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Киргизька Республіка	—	—	—	—	1	2	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	5
Латвійська Республіка	1	4	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	10
Литовська Республіка	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Республіка Вірменія	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Республіка Білорусь	6	5	6	6	8	6	5	8	7	9	7	8	8	6	7	11	5	118
Республіка Казахстан	2	3	1	3	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	10
Республіка Молдова	—	—	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Республіка Північна Македонія	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Республіка Таджикистан	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Республіка Узбекистан	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Російська Федерація	5	8	2	10	6	12	11	11	9	17	11	17	4	10	3	1	—	137
Україна	10	12	23	13	12	11	11	14	11	11	12	9	10	7	8	8	9	191

У діагр. 1 подано загальний розподіл публікацій за країнами у відсотках.

Діагр. 1. Загальний відсотковий розподіл публікацій за країнами

За підрахунком авторок, у 17-ти випусках збірника представлено 501 публікацію, поміж яких теоретико-прикладні й прикладні дослідження різних напрямів діяльності сучасної академічної бібліотеки, апробація яких сприяє вибору конгруентних векторів розвитку бібліотечної науки, практики й освіти. Найбільше публікацій належить українським фахівцям —

191, що становить 38% загальної кількості статей; на другому місці — дослідження російських теоретиків і практиків — 137, або 27%; третє місце посідають матеріали білоруських колег — 118 (24%). Результати студій азербайджанських фахівців репрезентовано у 17-ти публікаціях (3%); представники Латвії та Казахстану мають по 10 опублікованих матеріалів, що становить 4% від загальної їх кількості; дослідники Киргизької Республіки оприлюднили у збірнику 5 статей (1%); Литви, Молдови, Узбекистану — по 3 статті (2%); науковці Грузії, Вірменії, Таджикистану, Північної Македонії за період функціонування видання надрукували по 1 статті, що в сукупності становить 1% загальної кількості уміщених у збірнику матеріалів.

На наше переконання, високі показники публікаційної активності українських, білоруських і російських фахівців зумовлено кількома чинниками. По-перше, проаналізовані статті узагальнюють результати наукових досліджень і висвітлюють інноваційні аспекти науково-практичної діяльності бібліотек, з якими НБУВ об'єднує багаторічна партнерська співпраця, адже "...бібліотечні дослідження, принаймні двох останніх десятиріч, не є предметом наукових інтересів вузького кола бібліотекознавців, а неодмінним атрибутом практики" (переклад авторок. — О. К. і О. С.) [5, с. 23]. По-друге, розвідки українських, білоруських і російських фахівців відрізняє високий науковий рівень, актуальність і новизна, що дає право вважати їх вагомим внеском у розвиток сучасної теорії та практики бібліотечної справи — гуманної за своєю природою галузі людської діяльності. І по-третє,

науково-практичний і теоретичний збірник "Бібліотеки національних академій наук: проблеми функціонування, тенденції розвитку" внесено до "Переліку наукових фахових видань України, наукові публікації в яких зараховуються за темою дисертації на здобуття

наукових ступенів доктора наук, кандидата наук та ступеня доктора філософії", тому дописів вітчизняних фахівців найбільше.

У табл. 2 наведено кількісні параметри збірника за випусками.

Таблиця 2

Транспарентні параметри збірника БНАН (2000—2019 рр., вип. 1—17)

Рік/ випуск	К-сть статей	К-сть авторів/ співавторів	К-сть рубрик	К-сть сторінок	К-сть умов. друк. арк.	К-сть членів редкол.
2000/1	27	36	7	211	14,00	11
2003/2	36	46	10	360	22,50	14
2005/3	36	52	10	363	22,75	24
2006/4	37	42	6	438	27,39	15
2007/5	30	49	9	446	27,39	15
2008/6	34	49	11	477	27,90	23
2009/7	30	39	10	381	22,32	23
2010/8	34	60	14	188	21,85	24
2011/9	29	36	11	302	17,57	25
2012/10	38	44	10	360	22,92	25
2013/11	30	45	11	322	18,83	25
2014/12	36	53	13	370	21,62	27
2016/13	24	38	9	245	14,41	28
2017/14	25	35	8	244	14,18	26
2017/15	20	31	7	204	11,86	24
2018/16	20	28	8	240	13,95	19
2019/17	15	25	6	212	12,32	20

Тематичні блоки БНАН висвітлюють усі напрями інформаційно-бібліотечного забезпечення сучасної науки, адже бібліотека й бібліотечна справа — невіддільні складники інформаційного ресурсу суспільства. Наразі виразна тенденція до розширення сфери проблемного поля науково-дослідної роботи бібліотек для реалізації стратегії поетапного переходу від традиційних до інноваційних технологій, що в май-

бутньому забезпечить гармонійне поєднання наукової та історичної пам'яті народу.

У табл. 3 репрезентовано особливості контенту збірника "Бібліотеки національних академій наук: проблеми функціонування, тенденції розвитку", що яскраво демонструє прогрес бібліотекознавства в Україні та за кордоном упродовж останніх 20 років, і, відповідно, мобільність редакційної колегії БНАН.

Таблиця 3

Розподіл статей за рубриками у збірнику БНАН (2000—2019 рр., 1—17 вип.)

Рік, випуск	Розподіл статей за рубриками у збірнику БНАН (2000—2019 рр., 1—17 вип.)																Усього	
	2000, вип. 1	2003, вип. 2	2005, вип. 3	2006, вип. 4	2007, вип. 5	2008, вип. 6	2009, вип. 7	2010, вип. 8	2011, вип. 9	2012, вип. 10	2013, вип. 11	2014, вип. 12	2016, вип. 13	2017, вип. 14	2017, вип. 15	2018, вип. 16		2019, вип. 17
Вступ, вступна стаття	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1	1	7
Наші ювілеї	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
1. БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО																		
1.1. ЗАГАЛЬНЕ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО																		
Проблеми бібліотекознавчих і книгознавчих досліджень	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
Наукова бібліотека: трансформація напрямів діяльності	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	3	1	—	—	—	2	10
Наукові проекти. Підсумки досліджень	—	—	5	7	5	6	5	4	4	6	3	3	4	4	—	4	4	64
1.2. ОСОБЛИВЕ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО																		
Науково-дослідна діяльність бібліотек	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Бібліографічна робота бібліотек	—	5	—	5	1	—	—	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	15
Міжнародне співробітництво бібліотек	—	—	5	3	—	1	3	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	15
Проблеми термінології	—	—	3	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
Методичне забезпечення бібліотечної діяльності	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1

Проблеми стандартизації	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Просвітницька діяльність бібліотек	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	3	1	—	—	—	1	1	10
Видавнича діяльність бібліотек	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	3	3	—	2	—	—	—	11
Міжнародна діяльність бібліотек	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Проблеми термінології та стандартизації	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
1.3. ЧАСТКОВЕ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО																		
1.3.1. БІБЛІОТЕЧНИЙ ФОНД																		
Формування фондів наукових бібліотек	1	—	4	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9
Забезпечення збереження бібліотечних фондів	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
Формування і збереження фондів	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
Проблеми збереження фондів	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Забезпечення збереження фондів	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Формування фондів наукових бібліотек. Забезпечення їхнього збереження	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	4	—	—	2	3	—	—	11
Стратегія розвитку фондів наукових бібліотек	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	3	—	—	—	—	—	5
1.3.2. БІБЛІОТЕЧНИЙ КАТАЛОГ																		
Сучасні проблеми каталогізації	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4
Сучасні проблеми каталогізації та систематизації	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	5	3	4	4	—	—	19
1.3.3. БІБЛІОТЕЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ																		
Інформаційне забезпечення науки та управління	—	6	1/2	6	—	7	3	5	7	6	2	3	3	6	3	—	3	72
Інформаційне забезпечення науки	6	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9
Організація обслуговування читачів	—	3	1	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	8
МБА та доставка документів	—	1	—	2	—	1	1	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	8
Вивчення інформаційних потреб користувачів	—	—	—	—	—	3	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
1.3.4. БІБЛІОТЕЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ																		
Бібліотечний маркетинг	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Маркетингова діяльність бібліотек	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	1	—	—	—	—	—	3
Система менеджменту якості	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
1.3.5. ІСТОРІЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ																		
Історія бібліотечної справи та бібліотек	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
Дослідження з історії бібліотек та наукових закладів у роки Другої світової війни	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Історія бібліотечних зібрань	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
Історія бібліотек та бібліотечних зібрань	—	—	—	3	—	5	4	1	—	6	5	1	2	3	3	2	—	35
Бібліотеки у роки Другої світової війни. До 65-річчя Перемоги	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
Інформаційно-бібліотечній раді РАН — 100 років	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	4
Російській державній бібліотеці — 150 років	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	—	—	—	—	—	—	—	9
До 300-річчя від дня народження М. В. Ломоносова	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	3

До 150-річчя від дня народження В. І. Вернадського	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	4
До 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	4
До 90-річчя Центральної наукової бібліотеки Національної академії наук Білорусі	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
1.3.6. ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ БІБЛІОТЕЧНОЇ РОБОТИ																		
Сучасні інформаційні технології	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
Електронні ресурси бібліотек	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Інформаційно-лінгвістичне забезпечення бібліотечно-інформаційних систем	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Електронні ресурси. Інтелектуальні інформаційні технології	—	—	—	6	7	4	6	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26
Електронні ресурси бібліотек. Стратегія формування	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Електронні ресурси та інформаційні технології	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	3	2	3	3	—	17
Інформаційно-пошукові мови	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Інформаційні ресурси наукових бібліотек. Стратегія формування	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
1.3.7. БІБЛІОТЕЧНА ПРОФЕСІОЛОГІЯ																		
Бібліотечна професія. Організація безперервної професійної освіти	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Бібліотечна професія	—	—	1	—	—	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	4
Кадрова політика бібліотек	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Бібліотечна професія. Кадрова політика бібліотек	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	3
1.3.8. БІБЛІОТЕЧНЕ ПРАВО																		
Захист інтелектуальної власності	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Правові аспекти функціонування інформації	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Проблеми авторського права	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Правова діяльність бібліотек	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
2. БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВО																		
Проблеми національної бібліографії	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
3. КНИГОЗНАВСТВО ТА КНИЖКОВА КУЛЬТУРА																		
Книга у просторі культури	—	—	—	—	4	—	2	1	—	—	1	—	—	—	—	1	3	12
Дослідження у галузі книжкової культури	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	4
Книжкові пам'ятки. Проблеми збереження та доступності	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3
4. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ																		
Соціальні інформаційні комунікації	—	—	—	—	—	—	—	3	2	—	1	—	—	—	—	—	—	6
5. НАУКОЗНАВСТВО (НАУКОМЕТРІЯ ТА БІБЛІОМЕТРІЯ)																		
Наукометричні дослідження. Питання методики	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Оцінка публікаційної активності вчених та організацій	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	2
СТАТЕЙ У ВИПУСКУ	27	36	36	37	30	34	30	34	29	38	30	36	24	25	20	20	15	501

Питання місця та ролі академічних бібліотек у соціокультурному житті країни залишається важливим аспектом бібліотечної теорії й практики, що сприяє виробленню нової парадигми їхньої інформаційно-комунікаційної діяльності в умовах стрімкого розвитку наукових комунікацій і трансформаційних

соціальних процесів, зокрема інтеграції бібліотечних ресурсів і сервісів для якнайповнішого та найоперативнішого забезпечення інформаційних потреб усіх категорій користувачів у віддаленому режимі [4].

Змістове наповнення проаналізованих публікацій збірника "Бібліотеки національних академій наук: проблеми функціонування, тенденції розвитку" віддзеркалює всі розділи сучасного бібліотекознавства як складноструктурованої системи наукового знання: загального, особливого, часткового. Зауважимо, що комунікаційний напрям бібліотекознавчих досліджень значно розширює коло об'єктів і предметних напрямів вивчення, адже "інтенсивний процес розвитку сучасного бібліотекознавчого знання ніби розширює кордони його інституціональної структури... у бібліотекознавстві, що належить до галузі гуманітарного знання, зміна кордонів інституціональної структури відбувається легше, ніж у точних і природничих науках" (переклад авторок. — О. К. і О. С.) [5, с. 23].

На нашу думку, успішно розробляючи комплекс питань підготовки та підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів академічних бібліотек, провідне місце серед бібліотекознавчих інтегрованих наук вже посіла бібліотечна професіологія (п. 1.3.7), а процес структурування науки триває. "Якщо диференціація бібліотекознавства на окремі дисципліни відбиває потребу глибшого аналізу елементів системного об'єкта бібліотекознавства, то наукові дисципліни, що виникли внаслідок інтеграції бібліотекознавства з іншими науками, виявляють складне міждисциплінарне положення бібліотекознавства в системі наук та спрямовані на дослідження зовнішніх зв'язків бібліотечної справи із соціальним, економічним і духовним життям суспільства" (переклад авторок. — О. К. і О. С.) [14].

Поділяючи думку, що "бібліотекознавство — комплексна соціогуманітарна наука про закономірності формування, розвитку й функціонування бібліотек, історію та зміст документальних джерел" [1], варто наголосити, що з розвитком бібліотечної справи та зростанням соціальної ролі бібліотек нині бібліотекознавство є багатопрофільною міждисциплінарною наукою з розгалуженими міждисциплінарними зв'язками (бібліографознавство, джерелознавство, книгознавство (п. 2, 3 табл. 3), наукознавство (п. 5 табл. 3) тощо.

"Наукометрія та бібліометрія як якісно нові форми розвитку аналітико-синтетичної обробки літератури, спрямовані на розв'язання питань найраціональнішого вибору релевантної інформації, методик її оцінювання й ефективних шляхів досліджень, привертає дедалі більшу увагу теоретиків і практиків бібліотекознавства" (переклад авторок. — О. К. і О. С.) [10].

Отже, сучасна організація бібліотечної науки потребує формування інноваційних стратегій розвитку наукових бібліотек на основі інтеграції інформаційно-комунікаційного потенціалу кожної країни, застосування еволюційних методик щодо відкритості фондів, каталогів і ресурсів для світової спільноти, підвищення ефективності використання національного та глобального інформаційного простору для організації доступу до інформації [4].

За два десятиліття науково-практичний і теоретичний збірник "Бібліотеки національних академій наук: проблеми функціонування, тенденції розвитку" утвердився як достовірне джерело актуальних досліджень бібліотечної науки, практики й освіти українських та закордонних фахівців. Плеяда авторів збірника також докладає чимало зусиль до підвищення популярності й інформативності видання.

Висновки. Враховуючи викладене, констатуємо, що міжнародний міжбібліотечний науково-практичний і теоретичний збірник "Бібліотеки національних академій наук: проблеми функціонування, тенденції розвитку" сприяє прогресу теорії й практики бібліотечної справи, адже містить актуальні дослідження закордонного бібліотекознавства. Не лише в теоретичному, а й у науково-практичному аспекті важливим є аспектиалізація бібліотекознавчих досліджень кожної країни, котрій притаманна унікальність та автентичність, що також є важливим засобом соціально-професійної комунікації — потужним творчим мотиватором у контексті прогресу міжнародних бібліотечних трендів, інформативним контентом зарубіжного бібліотекознавства, надійним джерелом нових спеціальних знань, засобом інтеграції сучасних досягнень і провідного досвіду колег з інших країн у розвиток інформаційно-бібліотечної сфери загалом.

Список використаних літератури та джерел

1. *Бібліотекознавство* // Енциклопедія сучасної України : офіційний вебсайт. — Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=39814. — Назва з екрана.
2. *Захарова Н.* Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития / Н. Б. Захарова // Українська бібліотечна енциклопедія. — Режим доступу: <http://ube.nlu.org.ua/article>. — Назва з екрана.
3. *Клименко О.* Специализированные научные периодические издания как составляющая часть библиотечно-информационной деятельности научной библиотеки / О. З. Клименко, Е. Л. Сокур // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. — 2019. — Вып. 17. — С. 123—135. — Режим доступа: [file:///C:/Users/user/Downloads/bnan_2019_17_12%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/bnan_2019_17_12%20(2).pdf). — Назва з екрана.
4. *Клименко О.* Кодифікація вивчення бібліотеки як об'єкта бібліотекознавства в системі наукових комунікацій / О. З. Клименко, О. Л. Сокур // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. — 2020. — Вип. 60. — С. 49—61. — Режим доступу: http://np.nbuv.gov.ua/doc/nprnbuimviv_2020_60_5. — Назва з екрана.
5. *Кожевникова Л. А.* Библиотековедение как знание и наука / Л. А. Кожевникова // Библиотековедение. — 2011. — № 1. — С. 22—27.
6. *Кулаковська Т.* Міжнародне співробітництво бібліотек у формуванні єдиного науково-інформаційного простору / Т. Кулаковська, Г. Солоїденко // Бібліотечний вісник. — 2006. — № 6. — С. 37—41.
7. *Онищенко О.* Раді директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академії наук — членів МААН — 20 років / О. Онищенко, Г. Солоїденко // Бібліотечний вісник. — 2013. — № 5. — С. 51—56.

8. *Онищенко А. С.* Совет директоров научных библиотек и информационных центров академий наук — членов МААН: развитие информационного сотрудничества / А. С. Онищенко, Т. Л. Кулаковская // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. — Киев, 2007. — Вып. 5. — С. 7—23.
9. *Павленко Р. І.* Високопрофесійне фахове видання / Р. І. Павленко, П. І. Рогова // Бібліотечна планета. — 2011. — № 3. — С. 36—37.
10. *Пенькова О. В.* НаукOMETрические и библиOMETрические исследования в библиотечной и библиографической теории и практике : дис. ... канд. пед. наук / Пенькова Ольга Владимировна ; Краснодарский государственный университет культуры и искусств. — Краснодар, 2002. — 151 с. — Режим доступа: <http://www.dslib.net/dokument-informacia/naukometricheskie-i-bibliometricheskie-issledovanija-v-bibliotechnoj-i.html>. — Загл. с экрана.
11. *Роговая П. И.* Високопрофесійне спеціалізоване видання / П. И. Роговая, Р. И. Павленко. — Режим доступа: <http://journals.tsu.ru/uploads/import/1523/files/93-94.pdf>. — Загл. с экрана.
12. *Свобода А. А.* Опыт издания международного межбиблиотечного сборника как средство интеграции усилий в развитии теории и практики библиотечного дела / А. А. Свобода // Книжная культура: опыт прошлого и проблемы современности : материалы Междунар. науч. конф. (Москва, 18—19 окт. 2008 г.). — Москва : Наука, 2008. — С. 335—338.
13. *Солоіденко Г.* Бібліотеки країн близького зарубіжжя : огляд за матеріалами збірника "Бібліотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития" / Г. Солоіденко // Бібліотечна планета. — 2017. — № 4. — С. 18—23.
14. *Структура библиотекведения* // Myfilology.ru — информационный филологический ресурс : [сайт]. — Режим доступа: <https://myfilology.ru/194/struktura-bibliotekovedeniya/>. — Загл. с экрана.

Oksana Klymenko, Olena Sokur

Main directions of modern library science

(according to the materials of the interlibrary scientific collection)

The article is devoted to the peculiarities of content of scientific-practical and theoretical collection "Libraries of National Academies of Sciences: problems of functioning, tendencies of development". Revised topics of publications, the author's composition, the purpose and readership of the publication for the entire existence of the publication on topical issues of bibliography, library science, bibliography and social communications are considered. The priority directions of development of modern academic library are determined on the example of rubrics of the collection as a complexly structured system of scientific knowledge: general, special, partial, which cover all directions of information and library support of modern science. The meaningful coverage of published research is a qualitative indicator of the cultural and informational life of scientific libraries, which have significant intellectual potential and valuable historical and cultural funds.

The issues of the collection of scientific works cover the set of topical issues of development of the information sphere of society and achievements of scientific libraries in the context of the evolution of information exchange due to the introduction of advanced information and telecommunication technologies. Thus, with the development of librarianship and the growing social role of libraries, library science is a multidisciplinary interdisciplinary science with extensive interdisciplinary connections.

It is concluded that the modern organization of library science requires the formation of innovative strategies for the development of scientific libraries based on the integration of all information and communication potential of each country. The articles published in the collection are of high scientific level and novelty, their topics reveal the priority areas of academic library, they are a significant contribution to the development of modern theory and practice of academic library.

Keywords: *academic library; "Libraries of National Academies of Sciences: problems of functioning, tendencies of development"; library science; library and information sphere; collection; scientific communication; V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine; scientific library development strategy*

References

1. *Bibliotekoznavstvo.* (2020). Encyklopediya suchasnoyi Ukraini, [online]. Available at: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=39814.
2. *Zaharova N.* (2020). *Biblioteki nacionalnyh akademij nauk: problemy funkcionirovaniya, tendencii razvitiya.* Ukrayinska bibliotечna encyklopediya, [online]. Available at: <http://ube.nlu.org.ua/article>.
3. *Klimenko O. Z. and Sokur O. L.* (2019). Specializirovannye nauchnye periodicheskie izdaniya kak sostavlyayushaya chast bibliotечно-informacionnoj deyatel'nosti nauchnoj biblioteki. *Biblioteki nacionalnyh akademij nauk: problemy funkcionirovaniya, tendencii razvitiya*, Vyp. 17, pp. 123—135, [online]. Available at: [file:///C:/Users/user/Downloads/bnan_2019_17_12%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/bnan_2019_17_12%20(2).pdf).
4. *Klimenko O. Z. and Sokur O. L.* (2020). Kodifikaciya vivchennya biblioteki yak ob'yekta bibliotekoznavstva v sistemi naukovih komunikacij. *Naukovi praci Nacionalnoyi biblioteki Ukraini imeni V. I. Vernadskogo*, Vip. 60, pp. 49—61, [online]. Available at: http://np.nbu.gov.ua/doc/npnbuimviv_2020_60_5.
5. *Kozhevnikova L. A.* (2011). Bibliotekovedenie kak znanie i nauka. *Bibliotekovedenie*, 1, pp. 22—27.
6. *Kulakovskaya T. and Soloidenko G.* Mizhnarodne spivrobotnictvo bibliotek u formuvanni yedinogo naukovо-informacijnogo prostoru. *Bibliotечnij visnik*, 6, pp. 37—41.
7. *Onishenko O.* (2013). Radi direktoriv naukovih bibliotek ta informacijnih centriv akademij nauk — chleniv MAAN — 20 rokov. *Bibliotечnij visnik*, 5, pp. 51—56.
8. *Onishenko A. S. and Kulakovskaya T. L.* (2007). Sovet direktorov nauchnyh bibliotek i informacionnyh centrov akademij nauk — chlenov MAAN: razvitie informacionnogo sotrudnichestva. *Biblioteki nacionalnyh akademij nauk: problemy funkcionirovaniya, tendencii razvitiya.* Kiev, Vyp. 5, pp. 7—23.

9. Pavlenko R. I. and Rogova P. I. Visokoprofesijne fahove vidannya. *Bibliotechna planeta*, 3, pp. 36—37.
10. Penkova O. V. (2002). *Naukometricheskie i bibliometricheskie issledovaniya v bibliotechnoj i bibliograficheskoy teorii i praktike*. PhD. Krasnodarskij gosudarstvennyj universitet kultury i iskusstv, Krasnodar, [online]. Available at: <http://www.dslib.net/dokument-informacia/naukometricheskie-i-bibliometricheskie-issledovaniya-v-bibliotechnoj-i.html>.
11. Rogovaya P. I. and Pavlenko R. I. (2020). *Vysokoprofessionalnoe specializirovannoe izdanie*, [online]. Available at: <http://journals.tsu.ru/uploads/import/1523/files/93-94.pdf>.
12. Svoboda A. A. (2008). *Opyt izdaniya mezhdunarodnogo mezhibliotechnogo sbornika kak sredstvo integracii usilij v razvitii teorii i praktiki bibliotechnogo dela. Knizhnaya kultura: opyt proshlogo i problemy sovremennosti : materialy Mezhdunar. nauch. konf. (Moskva, 18—19 okt. 2008 g.)*. Moskva: Nauka, pp. 335—338.
13. Soloidenko G. (2017). Biblioteki krayin blizkogo zarubizhzhya : oglyad za materialami zbirnika "Biblioteki nacionalnyh akademij nauk: problemy funkcionirovaniya, tendencii razvitiya". *Bibliotechna planeta*, 4, pp. 18—23.
14. *Struktura bibliotekovedeniya*. (2020). Myfilology.ru — informacionnyj filologicheskij resurs, [online]. Available at: <https://myfilology.ru/194/struktura-bibliotekovedeniya/>.

Надійшла до редакції 5 січня 2021 року

УДК 061.2УБА:021](477)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2021.1(294).41-45

Валентина Медведєва,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник відділу оперативної інформації
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
e-mail: vilena_21@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1971-0347>

Внесок Української бібліотечної асоціації в розвиток бібліотечно-інформаційної діяльності

У статті розглянуто роль бібліотечних установ на сучасному етапі становлення інформаційного суспільства. Досліджено внесок Української бібліотечної асоціації в розвиток бібліотечно-інформаційної діяльності й підсумовано, що завдання з просування, поширення та підтримання ключових ідей розв'язуються завдяки активній роботі її регіональних осередків.

Зауважено, що через представництва Української бібліотечної асоціації відбуваються заходи з безперервної освіти бібліотечних працівників, що мотивують їх до позитивних змін у роботі, зміцнення іміджу професії, пошуку альтернативних способів забезпечення інформаційних потреб користувачів з огляду на активне впровадження сучасних інформаційних технологій.

Констатовано, що членство Української бібліотечної асоціації в Міжнародній федерації бібліотечних асоціацій дає змогу вивчати й упроваджувати прогресивний світовий досвід бібліотечно-інформаційної діяльності, ділитися надбаннями національної бібліотечної теорії та практики, брати участь у міжнародних проєктах.

Приділено увагу Стратегії бібліотеки як процесу формування довгострокових цілей і шляхів їх досягнення для забезпечення розвитку й ефективних змін в якісному аспекті діяльності бібліотечної установи. Проаналізовано низку вагомих проблем, що значно уповільнюють подальший інтенсивний розвиток бібліотечної справи у країні, зокрема технічне та технологічне переоснащення, оцифрування фондів, осучаснення управлінської діяльності, перерозподіл кадрів, проведення додаткових навчань і тренінгів для стимулювання інновацій та творчої активності бібліотечних працівників, підвищення рівня їх мультимедійної грамотності та професіональних компетенцій у новому бібліотечно-інформаційному просторі.

Ключові слова: бібліотечна установа; стратегія; стратегічні комунікації; інформаційно-аналітична діяльність бібліотечних установ; бібліотечна справа; сучасний інформаційний простір

Постановка проблеми. В умовах сучасних соціально-економічних змін у країні першорядним завданням є прискорення темпів розвитку соціуму, що зумовлює потребу вдосконалення діяльності всіх суспільних інститутів та їх функціональну й структурну модернізацію. Інформаційне забезпечення цієї діяльності з урахуванням найсуттєвіших змін, нинішніх викликів і перспектив становить головні засади формування стратегії бібліотечної установи.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Вивченню порушеної тематики значну увагу приділяли науковці А. Соляник, О. Кушнір, С. Соловійов, В. Ліпкан, А. Баровська, С. Гуцал, Д. Дубов, В. Мінкіна, Н. Карташов, Ю. Столяров, А. Ванєєв, В. Терешин, І. Курас та інші.

Метою статті є дослідження значення Української бібліотечної асоціації (УБА) для розвитку бібліотечно-інформаційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Стратегія бібліотечної установи становить підґрунтя для розроблення державної політики та ухвалення рішень у сфері культури, освіти та науки, зокрема й щодо фінансування бібліотек, спеціальних програм і проєктів [2]. Вагому роль у цьому аспекті відіграє Українська бібліотечна асоціація, діяльність якої значною мірою залежить від просування, поширення й підтримання ключових ідей у регіонах.

Організаційно спроможні та успішні регіональні відділення УБА не лише запорука ефективного втілення її численних проєктів і програм, а й суттєвий важіль реалізації Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року "Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України" [2], вагома умова широкого впровадження інноваційних моделей діяльності українських бібліотечних закладів різних типів і різного відомчого підпорядкування [1].

Основні функції регіональних представництв Української бібліотечної асоціації спрямовано на адвокаційні заходи, організацію безперервної освіти бібліотечних фахівців та активності, що мотивують їх до позитивних змін у роботі відповідно до потреб сучасних користувачів, формування позитивного іміджу професії тощо.

Членство Української бібліотечної асоціації в Міжнародній федерації бібліотечних асоціацій дає змогу вивчати й запозичувати прогресивний світовий досвід бібліотечно-інформаційної діяльності, ділитися провідними напрацюваннями вітчизняної бібліотечної теорії та практики, брати участь у міжнародних проєктах тощо [2].

Програми підвищення кваліфікації та обміну із закордонними партнерами — значна мотивація для професіоналізації бібліотечних фахівців та одночасне позиціонування бібліотечної галузі України у світі. Цьому напрямку багато уваги приділили бібліотечні працівники Чернігівщини під час перебування регіональної делегації в Польщі з навчальним візитом "Розвиток культури, діяльність і різносторонній розвиток бібліотечних закладів на фоні реформи місцевого самоврядування у Польщі". Ще один успішний досвід міжнародної професійної співпраці — участь бібліотечних фахівців із Тернопільського обласного відділення (ОВ) Української бібліотечної асоціації в Програмі транскордонного співробітництва "Польща — Білорусь — Україна 2014—2020" [1].

Позитивний досвід впливу Української бібліотечної асоціації на розвиток галузі продемонструвало Хмельницьке ОВ. Фахівці здійснили загальнообласне опитування бібліотекарів і користувачів "Розширення асортименту послуг бібліотек на основі використання нових інформаційних технологій" та анкетування "Вивчення потреб працівників бібліотечних закладів для розширення свого професійного світогляду", а також організували навчання членів відділення доступу до дистанційних сервісів УБА та сертифікатних спеціалізованих дистанційних освітніх програм Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Вагоме місце в діяльності представництв УБА в регіонах посідає організація заходів із безперервного професійного розвитку працівників бібліотечних установ. Як приклад наведемо обласну школу для бібліотекарів інтернет-центрів БіблінетTechnology (Луганське ОВ), дистанційне навчання фахівців публічних бібліотек об'єднаних територіальних громад (ОТГ) — вебкоучинг "БібліоSTUDIES" (Миколаївське регіональне відділення (РВ)).

Регіональні відділення УБА також активно впроваджують мотиваційні конкурси та проєкти для бібліотекарів, що передбачають фінансову підтримку бібліотечних установ, проводять обласні бібліотечні форуми, конференції, ярмарки ідей тощо. Ці заходи сприяють розкриттю творчого потенціалу бібліотечних фахівців, демонструють суспільну значущість бібліотек як інформаційних, просвітницьких та культурних інституцій, центрів громадської активності, креативних просторів. Виокремимо ще низку заходів регіональних представництв УБА:

— Рівненське ОВ організувало та провело "Конкурс міні-грантів бібліотечних ініціатив — 2019",

завдяки якому фінансову підтримку від УБА дістали п'ять проєктів бібліотек базового рівня;

— Тернопільське ОВ ініціювало розроблення Програми обласного конкурсу мікропроєктів "Майбутнє бібліотеки — майбутнє села" для публічних бібліотек у сільській місцевості Тернопільської області на 2019—2023 рр., спрямованої на модернізацію їхньої матеріально-технічної бази;

— Фахівці Черкаського ОВ для стимулювання пошуку інноваційних форм роботи організували й провели обласний конкурс молодих бібліотекарів "Талановиті та перспективні";

— На Миколаївщині за підтримки Миколаївського РВ започатковано щорічний обласний конкурс професійної майстерності "Бібліотека — орієнтир року" поміж публічних бібліотек районних ЦБС та об'єднаних територіальних громад;

— Івано-Франківське ОВ щорічно проводить обласний конкурс "Краща бібліотека року", за підсумками якого переможців нагороджують подарунками, а інформацію про професійні й творчі надбання висвітлюють у методичному збірнику про досвід роботи бібліотек-переможців;

— Луганське ОВ приділяє значну увагу розвитку професійних якостей бібліотечних працівників, і щороку в області відбуваються конкурси, орієнтовані на різноманітні напрями їхньої діяльності. Наприклад, для розвитку навичок роботи в медіапросторі бібліотекарів регіону залучили до конкурсу "Facebook ефект: життя чи виживання" на найкращу FB-сторінку;

— Харківське ОВ має вагомий досвід роботи з інтеграції внутрішньо переміщених осіб в місцеві громади. За підтримки відділення в області реалізується грантовий проєкт "Покращення можливостей для освіти, самоосвіти, творчої самореалізації та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб у Харкові та Харківській області". Завдяки цій ініціативі забезпечено діяльність Інформаційно-ресурсного центру на базі Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка. У центрі також проведено цикл занять з основ комп'ютерної грамотності для внутрішньо переміщених осіб [1].

Варто зазначити, що в межах реалізації стратегічних цілей упродовж 2019—2021 рр. заплановано офіційно створити ще кілька обласних відділень, аби всі члени УБА отримували послуги та підтримку, незалежно від територіального розташування. Президія Асоціації розробила критерії успішності та вже розпочала моніторингові візити для оптимізації діяльності регіональних відділень і впровадження ефективного менеджменту. Крім цього, важливо спільно поширювати інформацію про роботу відділень, активізувати комунікаційні канали та інтернет-ресурси регіональних представництв, створити серію промо-роликів тощо [там само].

Стратегію бібліотеки можна визначити як процес формування довгострокових цілей і шляхів їх досягнення для забезпечення розвитку й ефективних змін у якісному аспекті її функціонування.

Перехід до стратегії розвитку насамперед потребує ухвалення нових критеріїв бібліотечної діяльності, перегляду традиційних цілей і пріоритетів на

кожному етапі, що надасть бібліотечним установам можливість розвинути здатність до рівноцінної та вчасної реакції на зрушення в соціально-економічному житті країни.

На думку доктора педагогічних наук, професора Л. Петрової, для здійснення радикальних трансформацій слід обрати найприйнятнішу для бібліотеки стратегію розвитку та закріпити її основні параметри у стратегічному плані. Його головною метою є визначення пріоритетних цілей, вибір оптимальних шляхів їх досягнення для інноваційного розвитку бібліотечних установ [3].

Слід зазначити, що 2020 р. Міністерство цифрової трансформації України підписало меморандум про співпрацю з Комітетом Верховної Ради України з питань цифрової трансформації, Інтернет Асоціацією України (ІнаУ) та Громадською організацією "Всеукраїнська громадська організація Українська бібліотечна асоціація" [4].

Заступник міністра цифрової трансформації з питань євроінтеграції В. Іонан під час церемонії підписання заявила про те, що меморандум передбачає багато аспектів і спільних кроків: "Від створення осередків цифрової грамотності на базі публічних бібліотек у всіх регіонах України, залучення представників бізнесу до допомоги публічним бібліотекам і до поширення соціальної реклами та матеріалів для цифрової освіти населення".

Голова Правління ІнаУ А. Пятніков висловив надію, що меморандум допоможе пришвидшити цифровізацію країни, адже "Інтернет Асоціація України докладе для цього максимуму зусиль".

Президент ГО "ВГО Українська бібліотечна асоціація" О. Бруй зосередила увагу на тому, що призначення бібліотеки як соціального інституту в суспільстві — це навчання протягом життя й наголосила, що "підписання меморандуму є дуже важливим, щоб бібліотеки могли повністю виконувати функцію центрів навчання протягом життя".

Водночас було визначено Основні положення Меморандуму про співпрацю з комітетом Верховної Ради з питань цифрової трансформації, Інтернет Асоціацією України та Українською бібліотечною асоціацією:

— спрямовувати необхідні ресурси на створення осередків формування цифрової грамотності на базі публічних бібліотек в усіх регіонах України;

— удосконалити комунікацію між представниками органів місцевого самоврядування, фірм-провайдерів і керівників публічних бібліотек на місцях для створення техніко-технологічних та фінансових умов щодо підключення публічних бібліотек до інтернет-мережі;

— докладати зусиль до впровадження програми державних субвенцій і захищених статей Державного бюджету України на 2021 р. для відповідного технічного оснащення й під'єднання публічних бібліотек до інтернету, стимулювати розвиток широкопasmового доступу до інтернету в цих закладах;

— залучати представників бізнесу до допомоги публічним бібліотекам із питань технічного оснащення й під'єднання до інтернету; розвивати взаємні програми партнерства;

— сприяти інформуванню територіальних громад про переваги використання онлайн-сервісу "Бібліотека для тебе — Library for you";

— залучати фахівців і консультантів до проведення на базі публічних бібліотек занять із відповідними верствами населення з розвитку цифрової грамотності та формування цифрових навичок [4].

На сучасному етапі перспективи та роль бібліотечних установ в інформаційному розвитку соціуму виокремлюються, виходячи з їх головних функцій як соціального інституту, суб'єкта стратегічних комунікацій. Розроблення першорядних напрямів удосконалення діяльності всіх суспільних інституцій та їх функціональної й структурної модернізації з урахуванням найважливіших змін і викликів сьогодення, а також перспектив подальшого розвитку й становить основу формування стратегії бібліотечної установи.

Спираючись на досвід співпраці інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ з органами влади, можна зробити висновок про доцільність їх залучення до розвитку системи стратегічних комунікацій. Зі свого боку, інформаційно-аналітичні підрозділи НБУВ здійснюють тематичні моніторингові дослідження за матеріалами інтернет-ресурсів на замовлення управлінських структур, що сприяє комплексному аналізу ситуації, виявленню закономірностей суспільного прогресу, виробленню раціональних пропозицій для ухвалення виважених рішень у галузях урядового управління [5; 7].

Значну низку проєктів інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ створено у співпраці з пресслужбами органів влади й спрямовано на інформування читачів з актуальних питань проблематизації та донесення громадської позиції до довірених урядових осіб.

Формування системи стратегічних комунікацій в Україні дає змогу бібліотечним установам визначити своє місце в ній за умови їх модернізації як центрів інтелектуального опрацювання інформації, підвищення якості інформаційних продуктів, сервісів і послуг, комфорту, зручності, оперативності та надійності збереження даних тощо [там само].

Водночас в умовах глобального інформаційного середовища є низка серйозних проблем, що значно уповільнюють подальший розвиток бібліотечної справи, зокрема:

— недооцінювання ролі бібліотечних установ у суспільних перетвореннях, що призводить до неефективної реалізації їхнього потенціалу як соціальних інституцій;

— брак стабільної системи фінансування бібліотек в обсягах, достатніх для продуктивної діяльності та розвитку;

— невідповідність кадрового забезпечення бібліотечних установ;

— відставання професійної базової освіти бібліотекарів від сучасних вимог суспільства, загального рівня розвитку інформаційних технологій і потреб бібліотек;

— низька ефективність наукового супроводу бібліотечно-інформаційної діяльності, брак механізму широкого впровадження результатів наукових досліджень у практику;

— незадовільний стан матеріально-технічної бази бібліотечних установ: більшість приміщень, обладнання та техніка не відповідають сучасним стандартам обслуговування користувачів;

— низькі темпи впровадження інформаційних технологій у бібліотечних закладах, що ускладнює або унеможливує виконання виробничих процесів та обслуговування користувачів на сучасному рівні;

— брак національних проєктів і дослідницьких програм, що підтримуються державою та спрямовані на розвиток єдиного інформаційного поля в країні й інтеграцію у глобальний інформаційний простір тощо [2].

Висновки. Нині пріоритетні напрями бібліотечно-інформаційної діяльності мають на меті зміцнення суспільства, інтеграцію в європейську спільноту, дотримання європейських цінностей на підставі спільних інтересів тощо [6]. Відповідно, стрижневі засади діяльності регіональних представництв Української бібліотечної асоціації полягають у реалізації заходів із безперервної освіти бібліотечних працівників, що мотивують їх до позитивних змін у роботі, піднесення іміджу професії, пошуку альтернативних напрямів забезпечення інформаційних потреб користувачів з огляду на активне використання сучасних інформаційних технологій. Ці завдання, зі свого боку, потребують розв'язання низки нагальних проблем із технічного та технологічного переоснащення, оцифрування фондів, осучаснення управлінської діяльності, перерозподілу кадрів, проведення додаткових навчань і тренінгів для стимулювання інновацій та творчої активності бібліотечних працівників, підвищення рівня їх мультимедійної грамотності та професійних компетенцій у новому бібліотечно-інформаційному просторі.

Список використаних літератури та джерел

1. Українська бібліотечна асоціація: регіональний аспект. — Режим доступу: <https://ula.org.ua/news/4279-ukrainska-biblioteczna-asotsiatsiia-rehionalnyi-aspekt>. — Назва з екрана.
2. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року "Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України" : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 бер. 2016 р. № 219-р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80>. — Назва з екрана.
3. Петрова Л. Українська бібліотека в інформаційному суспільстві: сучасний стан, перспективи розвитку, проблеми управління / Л. Петрова. — Режим доступу: http://np.nbuv.gov.ua/doc/nrnbuimviv_2011_29_4. — Назва з екрана.
4. ВГО Українська бібліотечна асоціація підписала 4-сторонній меморандум про цифрову освіту на базі бібліотек. — Режим доступу: <https://ula.org.ua/news/4582-vho-ukrainska-biblioteczna-asotsiatsiia-pidpysala-4-storonniy-memorandum-pro-tsifrovu-osvitu-na-bazi-bibliotek>. — Назва з екрана.
5. Чуприна Л. Аналітичні підрозділи бібліотеки в системі стратегічних комунікацій / Л. Чуприна // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. — 2017. — Вип. 48. — С. 274—284.
6. Про бібліотеки і бібліотечну справу : закон України від 27 січня 1995 року № 32/95-ВР. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/32/95-vr>. — Назва з екрана.
7. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний сайт. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>. — Назва з екрана.

Valentina Medvedeva

The contribution of the Ukrainian Library Association to the development of library and information activities

The article deals with the role of library institutions in the current stage of information society formation. The importance of the Ukrainian Library Association in the development of library information activities is investigated, the tasks being solved due to the assets of the regional branches of the Association.

It is noted that through the representations of the Ukrainian Library Association there are events for continuous education of librarians, motivating them to positive changes in work, strengthening the image of the profession, finding alternative ways to meet the information needs of users given the active use of modern information technology.

Representatives of the Ukrainian Library Association are considered, where the main emphasis is on activities on continuous education of library workers and activities that motivate librarians to make positive changes in the future for the image of the profession, to find alternative directions to meet information needs of users, including more active use of modern information technologies.

Membership of the Ukrainian Library Association in the International Federation of Library Associations made it possible to study and borrow progressive international experience in the development of library and information activities, to share best practices of national library theory and practice, telling foreign colleagues about Ukrainian realities and best practices, taking part in international projects.

Attention is paid to the Library Strategy as a process of forming long-term goals and ways to achieve them to ensure development and effective changes in the quality aspect of its life.

Keywords: library institution; strategy; strategic communications; information and analytical activity of library institutions; library business; modern information space

References

1. *Ukrayinska bibliotekna asotsiatsiya: rehionalnyy aspekt.* (2020), [online]. Available at: <https://ula.org.ua/news/4279-ukrainska-bibliotekna-asotsiatsiya-rehionalnyi-aspekt>.
2. *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku biblioteknoi spravy na period do 2025 roku "Yakisni zminy bibliotek dlia zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy"* : rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 ber. 2016 r. № 219-r. (2016), [online]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80>.
3. Petrova L. (2020). *Ukrayinska biblioteka v informatsynomu suspilstvi: suchasnyy stan, perspektyvy rozvytku, problemy upravlinnya*, [online]. Available at: http://np.nbu.gov.ua/doc/npnbuimviv_2011_29_4.
4. *VHO Ukrayinska bibliotekna asotsiatsiya pidypsala 4-storonniy memorandum pro tsyfrovu osvitu na bazi bibliotek.* (2020), [online]. Available at: <https://ula.org.ua/news/4582-vho-ukrainska-bibliotekna-asotsiatsiya-pidypsala-4-storonniy-memorandum-pro-tsyfrovu-osvitu-na-bazi-bibliotek>.
5. Chupryna L. A. (2017). *Analychni pidrozdily biblioteky v systemi strategichnykh komunikacij. Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 48, pp. 374—384.
6. *Pro biblioteku i biblioteknu spravu : zakon Ukrainy vid 27 sichnya 1995 roku № 32/95-VR.* (1995), [online]. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр>.
7. *Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho : ofitsijnij sayt.* (2020), [online]. Available at: <http://www.nbu.gov.ua/node/125>.

Надійшла до редакції 22 грудня 2020 року

3 АРХІВУ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ

УДК 025.7/9КПУ:025.174"1953"](045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2021.1(294).45-52

Лариса Дояр,

кандидат історичних наук, доцент,
старший науковий співробітник Державного архіву друку
Книжкової палати України,
e-mail: arkhiv@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0789-2462>

Олена Тихоненко,

старший науковий співробітник Державного архіву друку
Книжкової палати України,
e-mail: arkhiv@ukrbook.net

Фонд аркушевих образотворчих видань УРСР 1953 року: статистичні та змістові характеристики

Пропоновану колективну працю підготовлено під час виконання річного плану науково-дослідних робіт Книжкової палати України. У статті порушено проблему видання образотворчих друку в Українській Радянській Соціалістичній Республіці (УРСР). Хронологічні межі проведеного дослідження охоплюють 1953 р. — історичний етап, що став переламним у розвитку всього світу. З роком смерті Й. Сталіна пов'язано низку взаємно обумовлених подій. Початок ліквідації багатолітнього тиранічного правління в СРСР, формування ліберального режиму в першій соціалістичній країні світу призвели до тектонічних зрушень в усій структурі тогочасного соціалістичного табору та симптоматичних хитань у більшості ційно створених країн народної демократії. 1953-й став першим роком хрущовської "відлиги" й на теренах радянської України, котра на той момент усе ще продовжувала жити в умовах "війни після війни", що точилася в західних областях УРСР. Визначальна етапність окресленого періоду, безумовно, вплинула на видавничу справу республіки, водночас контраверсійний складник процесу лібералізації суспільно-політичного життя в СРСР (засудження культу особи Сталіна, обережно запущений процес реабілітації невинних жертв сталінізму) не знайшов у ній яскравого відображення. Насамперед це стосується аркушевих образотворчих видань, що, з урахуванням жанрового розмаїття та агітаційно-пропагандистської спрямованості власного функціонала, мали б реагувати на заявлені події чи не найпершими. Проте опрацьований авторками фонд образотворчих видань у сегменті 1953 р. свідчить про цілковиту відстороненість видавничої справи УРСР від тогочасних карколомних подій. Українське радянське друкарство, вочевидь, тримало курс на збереження інерції попередніх років, що віддзеркалилося в усіх видах аркушевої образотворчої продукції, зокрема поштових листівах, портретах, плакатах тощо.

Ключові слова: літопис друку образотворчих видань УРСР за 1953 рік; поштові листівки; портрети; плакати

Постановка проблеми. Дослідження фондів Державного архіву друку Книжкової палати України є науково затребуваною й суспільно корисною справою, адже зазначена державна установа, завдяки вимозі щодо надсилання обов'язкового примірника, зберігає найповніший масив українського друкарства ХХ—

XXI ст., себто часів новітньої історії нашої країни. Традиційно важливим напрямом цих досліджень є вивчення сегментованих за роками друку із фонду аркушевих образотворчих видань (поштових листівок, портретів, плакатів), що вирізняються злободенністю змісту, оригінальним форматом виконання, розмайт-

тям мистецьких стилів і жанрів, цільовим призначенням тощо. Водночас ця друкована продукція, у порівнянні з книжками, журнальною та газетною періодикою, має вкрай низький вербальний індекс і через цю специфіку мало залучена до наукового розвідництва. Ліквідацією цієї прогалини тривалий час займаються співробітники архівного відділу Книжкової палати, зокрема співавтор пропонованої розвідки О. Тихоненко, яка в заявленому пропонованому форматі раніше дослідила масив фонду образотворчих видань Книжкової палати України, датований 1933—1935 рр. [10].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Образотворчі видання, що в різні періоди виходили на теренах України, вивчали численні дослідники. Цій проблемі присвячено розділи в загальних енциклопедичних виданнях [9], фундаментальні спеціалізовані енциклопедії [8], каталоги [2], монографічні праці [5; 11], навчальні посібники [6; 7], наукові статті, що торкаються окремих аспектів порушеної теми [1; 3; 10]. Відповідно до поставлених цілей і завдань, науковці розглядають розвиток образотворчого мистецтва в межах різних хронологічних періодів, однак цілеспрямованого багатоаспектного дослідження українських радянських образотворчих видань 1953 р. дотепер не проведено.

Мета статті — здійснити узагальнювальний аналіз аркушевих образотворчих видань, що виходили в УРСР упродовж 1953 р. Варто наголосити, що зазначена тематика, в контексті вивчення архівного масиву Книжкової палати України, бібліографічних аналогів не має й, по суті, розглядається вперше. Плідність наукового тандему авторок пропонованої розвідки полягає в тому, що статистичні показники дослідження та цифрові копії видань підготувала О. Тихоненко, а змістові характеристики у форматі авторського контент-аналізу надала Л. Дояр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рік 1953-й як об'єкт дослідження друкарства УРСР у новітній історії України посідає особливе місце. Це був той пам'ятний період, коли в остаточне невороття пішов багатолітній лідер СРСР Й. Сталін, а слідом за ним, унаслідок блискавичної страти, — і його найближчий соратник та ймовірний наступник Л. Берія. У той час Україна перебувала в епіцентрі всіх кремлівських змов і замахів, а її західні області, попри вбивство Р. Шухевича, продовжували жити в умовах добового двовладдя — удень "совєти", вночі — бійці зі схронів.

1953 р. поклав початок не афішованій у суспільстві, обережній реабілітації жертв сталінських репресій. Саме тоді було створено комісії, які переглядали вироки так званих трійок, що відправили в тюрми й табори сотні тисяч невинних людей. Країна поступово наближалася до суспільного усвідомлення та публічного засудження культу особи, що одночасно втілювала тиранічну жорстокість і велич Великої Перемоги у Великій Вітчизняній та Другій світовій війнах, нелюдські страждання голодоморів і колосальний індустріальний стрибок, котрий вивів СРСР на

провідні рубежі тогочасної науки й техніки. Кульмінацією технологічних здобутків понівеченої війною країни став запуск унікального (з вертикальним завантаженням) атомного реактора.

Економічна царина того пам'ятного року позначилася появою видатних будівельних об'єктів, зокрема суцільнозварного мосту Є. Патона в Києві довжиною 1,2 км. СРСР загалом і Україна зокрема загоювали рани війни й швидкими темпами відбудували зруйноване народне господарство: на 1953 р. зростання промислового виробництва в УРСР становило 173% до довоєнного (1940) показника. Цілодобово працював красень Дніпрогес, поновили роботу шахти Донбасу та Кривбасу, славнозвісний Тракторобуд у Харкові. На повну потужність запрацювали республіканські металургійні флагмани — Криворіжсталь, Запоріжсталь, Азовсталь. У Кривому Розі розпочалося будівництво Південного гірничо-збагачувального комбінату. Важка промисловість загалом складала 66% вартості промислового виробництва УРСР, водночас саме Україна здійснила нечуваний на той момент технологічний прорив — Київ став першим містом у Радянському Союзі, де працювала електронно-обчислювальна машина (ЕОМ) — аналог сучасних комп'ютерів.

Епохальні зміни відбулися і в багатостраждальному сільському господарстві України: 1953 р. на решті було підвищено закупівельні ціни на зерно, картоплю, продукти тваринництва, що не змінювалися... від 1928-го (!), себто від часів ленінського непу. Це суттєво збільшило вартість праці українського радянського селянина й заклало підвалини для покращення добробуту на селі.

У 1953 р. радянська Україна перейшла до обов'язкової семирічної освіти дітей. У той період у республіці вже діяла програма масового вакцинування малюків від смертельно небезпечних хвороб, зокрема поліомієліту, спалах якого 1949 р. набув ознак пандемії.

Зазначені події, безпосередньо чи опосередковано, знайшли відображення в тогочасних образотворчих виданнях. Водночас продукція агітаційно-пропагандистського призначення відійшла від революційної звички миттєво реагувати й демонструвала санкціоновану з владних кабінетів саботажну інерцію, котру можна потрактовувати не тільки як свідоме ігнорування через страх світової дискредитації політичного режиму країни-переможниці та одномоментного прозріння власного народу, а і як глибоке внутрішнє, вочевидь, ментальне неприйняття перших кроків десталінізації. Зазначена інерційність виявилася в тому, що процес реабілітації жертв сталінізму взагалі не знайшов відображення в аркушевих образотворчих виданнях УРСР 1953 р. Водночас очевидним є і той факт, що українське радянське плакатне мистецтво виявило цілковиту байдужість до смерті Й. Сталіна. Зокрема, 12 березня 1953 р., тобто на сьомий день від його кончини, без жодного натяку на всесоюзну скорботу, було підписано до друку сповнений життя та радості першотравневий плакат,

виконаний художником В. Яланським [4, од. зб. 180]. Виданий накладом у 75 тис. пр. плакат продавався за ціною 1 крб за примірник, і це відбувалося тоді, коли ще не просохли сльози на очах мільйонів людей. Ясна річ, що видавництво образотворчих друків в УРСР, як і всі галузі народного господарства, відбувалося в межах обов'язкового плану та працювало, незважаючи на жодні життєві колізії. Проте важко не помічати й таких красномовних деталей, котрі свідчать, що відразу після смерті Сталіна його ім'я почало зникати навіть із плакатів, присвячених виконанню рішень XIX з'їзду ВКП(б) (1952), тобто прижиттєвого для "вождя народів": якщо на підписаних 12 січня 1953 р. гаслах він фігурував як "творець найдемократичнішої Конституції у світі" [4, од. зб. 44], "організатор всіх історичних перемог радянського народу" [4, од. зб. 46], то на підписаному 31 березня 1953 р. плакаті "За високі й сталі врожаї озимої пшениці", говорячи про своє натхнення рішеннями партійного форуму, в доволі розлогій текстовій підводці до зображення бригадир рільничої бригади колгоспу ім. Молотова Кіровоградського району Кіровоградської області І. Кукало жодного разу не назвав ще донедавна сакралізованого імені [4, од. зб. 183]. Чи не єдиним винятком став плакат "Під прапором Леніна—Сталіна, під керівництвом Комуністичної партії—вперед до перемоги комунізму!", підписаний до друку 19 травня 1953 р. [4, од. зб. 241] (фото 1).

Фото 1

Загалом, основний контент фонду образотворчих видань 1953 р. становлять твори виробничої тематики. Український радянський художник Б. Тальянський із великим натхненням зображував стахановців [4, од. зб. 4, 156, 157] і новаторів [4, од. зб. 5, 238, 239, 255, 258] п'ятої народногосподарської п'ятирічки (1951—1955 рр.), які ініціювали соціалістичне змагання із застосування у виробництві швидкісних методів праці. Наприклад, фрезерувальниця О. Макаренко опанувала технологію надшвидкого різання (620 м за хвилину за подачі 350 мм) [4, од. зб. 4], а стахановець О. Прокочук запровадив нові методи силового різання деталей [4, од. зб. 182]. Плакат, виконаний художником Ч. Липинським і виданий у південному місті Ізмаїл, містив інформацію про експлуатаційні резерви тогочасного українського флоту [4, од. зб. 37]. Рационалізаторський винахід майстра високих рибних уловів В. Ясененка повноцінно висвітлено на

технологічному плакаті художників К. Мошенка та Б. Храпова, виданому в місті Сталіно (сучасна назва — Донецьк) [4, од. зб. 3]. Видання містило докладний опис ставкового штормостійкого невода та найменування 23 деталей кріплень і частин. Міністерство сільського господарства і заготівель УРСР плакатами накладом 20 тис. пр., що розповсюджувалися безоплатно, популяризувало зерноочисний агрегат колгоспника Г. Бондаренка [4, од. зб. 195], зерноочисно-навантажувальні машини, винайдені раціоналізаторами Петропавлівського району Дніпропетровської області [4, од. зб. 202]. Окрім того, міністерство опікувалося проблемою використання локомотива на тваринницьких фермах [4, од. зб. 217]. За допомогою образотворчих видань 1953 р. в УРСР було популяризовано досвід роботи Красилівського лісництва Старокостянтинівського лісгоспу Кам'янець-Подільського обласного управління лісового господарства [4, од. зб. 19]. Плакат складався з текстових пояснень і великої кількості фотографій, зокрема посівів дуба, гостролистого клена, кімнати механізації лісового господарства, кутка лісового посівного матеріалу тощо. Центральну частину плаката було присвячено діяльності місцевого лісничого В. Рихальського щодо розвитку в Україні полезахисного лісорозведення, який проводив лекції для голів колгоспів району та області.

Незмінним стимулятором виробничих успіхів радянської епохи стали соціалістичні змагання, що проводилися на різних регіональних рівнях, у різних галузях і навіть серед різних вікових груп населення. У фонді образотворчих видань Книжкової палати зберігається типовий для тієї доби артефакт — "Договір про соціалістичне змагання між бурякорядгоспами Житомирського, Кам'янець-Подільського та Львівського цукробурякотрестів" [4, од. зб. 144], так і унікальний за змістом документ епохи, присвячений соцзмаганням шкіл Житомирської області у збиранні брухту [4, од. зб. 175]. В умовах обласного соцзмагання колективів шкіл і дитячих будинків зазначалося, що переможців заходу відзначають кількома преміями. Першу, що передбачала нагородження спортивним екіпіруванням та інвентарем для волейбольної команди (12 трусів, 12 майок, 12 пар гімнастичних туфель, волейбольний м'яч і сітка), присуджували лише одну й для того, щоб її отримати, необхідно було зібрати не менше 4 кг кольорового та 170 кг чорного металу з розрахунку на одного учня від загальної кількості вихованців у закладі. Других премій присуджували три (переможців нагороджували радіоприймачем "Родина" з комплектом елементів живлення) і для їх отримання слід було зібрати відповідно 2,5 кг кольорового та 120 кг чорного металу. Третіх премій (патефон із 15-ма платівками) було п'ять і ними відзначали колективи, які зібрили 2 кг кольорового і 100 кг чорного металу з розрахунку на одного учня закладу. Сім четвертих премій, кожна з яких передбачала нагородження набором струнних інструментів (2 гітари, 3 мандоліни, 3 балалайки), вимагали від претендентів зібрати 1,5 кг кольорового та 80 кг чорного металу на одного учня. Дев'ять п'ятих

премій, що склалися зі шкільної бібліотечки в кількості 100 книжок, можна було отримати, якщо кожен учень закладу зібрав 1 кг кольорового та 60 кг чорного металу. Десять шостих премій (настільні ігри, з яких по 2 комплекти шахів і лото й по 3 комплекти шашок і доміно) присуджували тим, хто, з розрахунку на одного учня, зібрав 0,7 кг кольорового та 40 кг чорного металу. П'ятнадцять сьомих премій (фотоапарат "Любитель" із набором необхідних фотоматеріалів) розподіляли між дитячими колективами, які спромоглися зібрати не менш як 0,4 кг кольорового та 20 кг чорного металу відповідно. Окрім того, переможці соцзмагання отримували Почесні грамоти від обласного комітету ЛКСМУ та відділу освіти Житомирської області. Цитований документ чітко фіксує цінні співвідношення між товарами, що виробляли в тогочасному СРСР, і демонструє сучасному дослідникові характер споживчих потреб українських радянських шкіл станом на 1953 р. Вочевидь, що найдефіцитнішим товаром тієї доби був спортивний інвентар, одяг і взуття, а один радіоприймач чи патефон із платівками переважав за ціною весь ансамбль струнних інструментів. Популярне ж від довоєнних часів фотолюбительство, котре поширювали через дитячі та дорослі гуртки, забезпечувало наявність фотолабораторій, а отже й фотоапаратів у різних установах УРСР.

У дусі здорового виробничого суперництва відбирали й учасників Всесоюзної сільськогосподарської виставки тваринництва [4, од. зб. 173]. Претенденти на поїздку в Москву мали досягти високих показників у роботі. Завдяки цьому документові можемо зрозуміти, які напрями тваринництва розвивалися в УРСР станом на 1953 р. Це, зокрема, велика рогата худоба, вівчарство, козівництво, свинарство, конярство, птахівництво, кролівництво, звіроводство, шовківництво (в Україні вирощувався дубовий (!) шовкопряд), бджільництво, рибництво, селекція кормових культур. Переможців у цих галузях преміювали вантажними машинами, мотоциклами, комплексами для тваринних ферм, комплектами для агрохімлабораторій та іншим обладнанням сільськогосподарського призначення.

Наочним показником соціально-економічних здобутків УРСР є збережений у фонді образотворчих видань "Розклад руху літаків по Одеському аеропорту" [4, од. зб. 78]. У проміжок між 1 листопада 1952 р. і 15 травня 1953 р. Одеса мала повітряний зв'язок із 20-ма містами тогочасного СРСР. Найдешевше (70 крб) коштував квиток до столиці Молдавської РСР Кишинєва, за 75 крб можна було вилетіти в Миколаїв, а за 95 крб — у Херсон. Квиток до Києва коштував 180 крб, Запоріжжя — 150 крб, Жданова (сучасна назва — Маріуполь) — 195 крб, Сталіно — 205 крб, Дніпропетровська — 180 крб, Харкова — 255 крб, Львова — 230 крб, Чернівців — 170 крб, Сімферополя — 160 крб. У 1953 р. з Одеського аеропорту можна було дістатися Москви (280 крб), Ленінграда (485 крб), Мінська (305 крб), Сухумі (335 крб), Батумі (375 крб), Адлера (310 крб), Краснодара (260 крб), Ростова (236 крб). Враховуючи де-

сятикратну деномінацію радянського карбованця, проведеному 1961 р., та не менш відому сталість цін у СРСР, подорожування тогочасними літаками аерофлоту було не тільки зручним, а й цілком доступним, принаймні для мешканців міст.

Серйозним прикладним змістом позначено протипожежну плакатну продукцію 1953 р. На одному з видань зображено обладнання для захисту тваринницьких ферм від грозової небезпеки — проаналізовано всі аспекти монтування громовідводів [4, од. зб. 179]. Відділ пожежної охорони УМВС по Запорізькій області підготував передсвяткові, з використанням улюбленого образу Діда Мороза, "Правила пожежної безпеки під час влаштування новорічних ялинок" [4, од. зб. 18]. Рекомендувалося розташовувати святково вбрані дерева не вище другого поверху та з обов'язковими двома виходами у разі раптового займання. Впродовж 1953 р. було видано повноцінний пакет протипожежних пам'яток-гасел [4, од. зб. 79—84], плакатів, присвячених заходам пожежної безпеки в електрогосподарстві [4, од. зб. 76], пожежам, що виникають через неправильну експлуатацію електроприладів у побуті [4, од. зб. 77]. Республіканське управління пожежної охорони Міністерства внутрішніх справ, залучивши для наочності полотно художника А. Розенберга, закликала мешканців приватного житлового сектору провести заміну дерев'яних димарів на цегляні [4, од. зб. 143] (фото 2).

Фото 2

Значну кількість друкованої продукції 1953 р. становлять плакати, що закликали громадян вивчати правила дорожнього руху та дотримуватися їх [4, од. зб. 85—92, 197, 198].

Надзвичайно плідно працювали відділи санітарної освіти населення. Міністерство охорони здоров'я УРСР незмінним накладом у 50 тис. пр. безоплатно розповсюджувало плакати щодо особистої гігієни, обов'язкового миття рук та чищення зубів, захисту їжі від мух, миття сирих овочів і фруктів [4, од. зб. 187—189]. МОЗ УРСР закликав населення обстежуватися на наявність глистяних захворювань [4, од. зб. 190], не допускати поширення актуальної на той час дитячої скарлатини [4, од. зб. 191], годувати немовлят материнським молоком та, для запобігання кишковим захворюванням, не відлучати їх від грудей влітку [4, од. зб. 186].

Великий масив плакатних одиниць зберігання 1953 р. становлять видання шкільного призначення

[4, од. зб. 20—30, 153, 154, 184, 350—544]. Актуальну для того часу проблему збереження підручкового фонду віддзеркалено в заклик до учнів, що успішно склали іспити, здавати непотрібні підручники до шкільних кіосків споживчої кооперації та книгарень Укркниготоргу [4, од. зб. 181]. Варто зауважити, що плакатна продукція для застосування у шкільній освіті виходила доволі великими накладками, мала ошатний вигляд, вирізнялася високим рівнем друкарських технологій і бездоганним навчально-методичним змістом. Дидактично досконаліми, на наш погляд, є методичні вказівки до таблиць із російської мови, котру викладали у 4-х класах шкіл з українською мовою навчання [4, од. зб. 366—390]. Фаховий коментар до 25 таблиць, підготовлений В. Ярошенком, був безпосередньо вмонтований у поурочні плани з цього предмету, що, безумовно, спрощувало роботу вчителів. Навчальний посібник для 1-го класу "Картини з розвитку мови" складався з 12-ти художніх репродукцій, за якими малеча навчалася складати власні оповідання українською мовою [4, од. зб. 352—363]. У 1953 р. видавництво "Радянська школа" надрукувало "Таблиці з граматики української мови. Серія "Морфологія"" (автор Б. Кулик) [4, од. зб. 446—487]. Для учнів 7-х і 9-х класів середньої школи, які, відповідно, вивчали фізику й основи водійської справи, Г. Дмитренко та П. Черняк підготували схеми чотиритактного карбюраторного двигуна; пояснювальний текст до таблиці мав назву "Двигун внутрішнього згорання" [4, од. зб. 193]. Ґрунтовною педагогічною працею слід вважати й "Методичні вказівки до таблиць з анатомії та морфології рослин", підготовлені професором Д. Проценком і доцентом С. Мінінбергом [4, од. зб. 391—410]. На допомогу вчителям природознавства, ботаніки, зоології, анатомії людини та загальної біології образотворчий друк УРСР видав поштові листівки [4, од. зб. 9—17] та портрети [4, од. зб. 20—29] видатних вітчизняних учених-біологів. Видання супроводжували великі (48 сторінок тексту сучасного формату А5) біографічні довідки, підготовлені І. Мазепою. Того самого року видавництво "Радянська школа" підготувало до друку 19 окремих таблиць із ботаніки з методичними вказівками [4, од. зб. 427—445], що мали якісне художнє оформлення. Без перебільшення, енциклопедичний вигляд має навчальний плакат "Українські композитори-класики",

підготовлений професором Ф. Козицьким і спрямований на міждисциплінарне використання (історія, література, співи — у загальноосвітній школі та музична література — у спеціалізованій музичній школі) [4, од. зб. 30]. Портретно-біографічний зміст видання загалом виконано на тлі українського народного хорового та інструментального антуражу й відповідає навіть сучасній українознавчій концепції національно-культурного відродження XIX — початку XX ст. Широку цільову аудиторію (учні загальноосвітніх шкіл, вихованці спеціалізованих музичних шкіл, учасники самодіяльних музичних гуртків тощо) мало видання "Нотна грамота в таблицях" [4, од. зб. 411—423], що складалося з 16-ти окремих таблиць, котрі підготували О. Андрєєва та А. Лазаренко на замовлення Центрального будинку народної творчості УРСР. Видання мало солідний наклад (25 тис. пр.) і коштувало 12 крб за комплект. Як зазначалося в пояснювальному додатку, його безпосередньою метою було надання допомоги колективам художньої самодіяльності.

Цілком придатними для застосування на шкільних уроках фізкультури, на наш погляд, були навчально-методичні посібники всесоюзного товариства "Спартак", зокрема рекомендації до занять волейболом уклад майстер спорту М. Піменов [4, од. зб. 153] (фото 3), а посібник із фізичних вправ на виробництві — заслужений майстер спорту СРСР М. Дмитрієв [4, од. зб. 154] (фото 4). Багатогранним змістом та яскравим викладом матеріалу вражає плакат "Молодь села, опановуй техніку футболу" [4, од. зб. 184] (фото 5). Твір, виконаний художником А. Коротковим, уміщував зображення майже всіх футбольних ударів, як-то: прямим, внутрішнім та зовнішнім підйомами, внутрішньою боковою стороною стопи, удари носком, головою, вкидання м'яча у гру, його зупинка ногою та грудьми. Окремим сюжетом проходила техніка воротаря: ловіння низького та зустрічного м'ячів, відбивання кулаком і з перекатом. Окрім того, яскраві ілюстрації доповнювала вкрай важлива інформація стосовно геометричних параметрів футбольного поля, вимог єдиної всесоюзної спортивної класифікації щодо набуття першого, другого, третього, юнацького розрядів та звання майстра спорту, розрядного поділу команд, шкали очок за виграш у змаганнях різного рівня, спортивного одягу та взуття.

Фото 3

Фото 4

Фото 5

Самостійними творами образотворчого мистецтва в Українській РСР були поштові листівки, якими у досліджуваній період користувалися всі без

винятку громадяни. Листівки купували не тільки для ювілейних поздоровлень чи святкових привітань, але й для написання стислих листів

(конфіденційний характер яких, щоправда, за відсутності конверта не гарантувався), а також повідомлень, запрошень тощо. Високий попит на друковану продукцію цього формату сприяв виокремленню листівкового живопису в самостійний напрям образотворчого мистецтва та забезпечив йому швидкий розвиток.

Яскравість та поліграфічна якість жанру призвели до зростання популярності філокардійного

колекціонування. Суспільна затребуваність поштової листівки як предмета утилітарного призначення та естетичної насолоди забезпечила високий рівень її художнього оздоблення. У фонді образотворчих друків 1953 р. зберігаються листівки із зображенням населених пунктів, краєвидів природи, картинних галерей, музейних експозицій, фото видатних діячів науки, культури, спорту тощо. Окремі з них репрезентовано на фото 6, 7, 8, 9.

Фото 6

Фото 7

Фото 8

Фото 9

У кількісних показниках фонд образотворчих видань 1953 р. налічує 546 друк. од. У запропонованій розвідці проведено їх статистичний аналіз за такими параметрами, як місце видання, видавець, мова, тираж, вид (тип).

У табл. 1 наведено інформацію щодо місця видання образотворчої продукції УРСР 1953 р. Варто зазначити, що до уваги бралось місцезнаходження видавництва, а не друкарень.

Таблиця 1

Кількість образотворчих видань за місцем видання

Місце видання	Друк. од.	%
Б. м. (не вказано)	210	38,5
Київ	266	48,6
Харків	37	6,7
Сталіно	7	1,3
Одеса	5	0,9
Херсон	5	0,9
Луцьк	3	0,5
Дніпропетровськ	2	0,4
Житомир	2	0,4

Львів	2	0,4
Проскурів	2	0,4
Вінниця	1	0,2
Ворошиловград	1	0,2
Ізмаїл	1	0,2
Суми	1	0,2
Чернівці	1	0,2
Усього	546	100

Як свідчать дані табл. 1, більш як на третині образотворчих видань 1953 р. (210 друк. од., або 38,5%) місце видання не зазначено. 266 друк. од. (48,6%) видано у Києві; 37 друк. од. (6,7%) — у Харкові; 7 друк. од. (1,3%) — у Сталіно; по 5 друк. од. (0,9%) — в Одесі та Херсоні; 3 друк. од. (0,5%) — у Луцьку; по 2 друк. од. (0,4%) випустили у Дніпропетровську, Житомирі, Львові та Проскуріві та по 1 друк. од. (0,2%) — у Вінниці, Ворошиловграді, Ізмаїлі, Сумах і Чернівцях.

Серед видавців образотворчих видань 1953 р. (табл. 2) зафіксовані як видавництва, так і певні організації чи установи. Лідером 1953 р. стало Державне видавництво "Радянська школа" — 195 друк. од. (35,8%), на другому місці — Державне видавництво

"Мистецтво" (164 друк. од., або 30,1%), а на третьому — Фабрика масового фотодруку республіканського тресту "Укрфото" (33 друк. од., або 6,0%). Четверту сходинку посідало Державне видавництво сільськогосподарської літератури УРСР (27 друк. од., або 4,9%), п'яту — відоме видавництво "Радянська Україна" (18 друк. од., або 3,3%), а шосту — Держмедвидав УРСР (9 друк. од., або 1,6%). Продукція решти видавництв та організацій становить кількість, меншу, ніж 10 друк. од., сумарно таких видань налічується 46 друк. од. (8,4%).

Таблиця 2

Кількість образотворчих видань за видавцями

Видавець	Друк. од.	%
Б. в.	54	9,9
Радянська школа	195	35,8
Мистецтво	164	30,1
Укрфото	33	6,0
Держсільгоспвидав УРСР	27	4,9
Радянська Україна	18	3,3
Держмедвидав УРСР	9	1,6
Інші (сумарно)	46	8,4
Усього	546	100

У табл. 3 наведено розподіл образотворчих видань за мовою видання: загалом переважають українськомовні — 392 друк. од., або 71,8%, російськомовних — 154 друк. од. (28,2%).

Таблиця 3

Кількість образотворчих видань за мовою видання

Мова	Друк. од.	%
Українська	392	71,8
Російська	154	28,2
Усього	546	100

Ще один параметр, за яким можна проаналізувати образотворчі видання 1953 р., це наклад. У табл. 4 наведено їх кількісний розподіл за тиражними групами. На 5 друк. од. (0,9%) тираж не зазначено. Найчисленнішою є група видань, тираж яких становить від 10 до 50 тис. пр. (317 друк. од., або 58,0%), на другому місці — видання з тиражем від 5 до 10 тис. пр. (61 друк. од., або 11,2%), на третьому — від 1 до 5 тис. пр. (56 друк. од., або 10,3%). Видань тиражем від 50 до 100 тис. пр. випущено 47 друк. од. (8,6%), понад 100 тис. пр. — 31 друк. од. (5,7%), до 500 пр. — 20 друк. од., або 3,7%. Найменше видань у тиражній групі від 500 пр. до 1 тис. пр. — 9 друк. од. (1,6%).

Список використаних літератури та джерел

1. Авраменко А. В. Радянський плакат 1920—1930-х рр. як засіб пропаганди / А. В. Авраменко // Наукові записки НаУКМА. — 2010. — Т. 101: Теорія та історія культури. — С. 66—72.
2. Галькевич Т. Український друкований плакат 1950—1964 років з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: каталог. Вип. 1 / Т. Галькевич, О. Донець; відп. ред. Г. М. Юхимець. — Київ: НБУВ, 2014. — 424 с.
3. Гутник Л. Інформаційний потенціал українського кіноплаката 1960—1970 років: (за матеріалами збірань НБУВ) / Л. Гутник // Наукові праці Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. — 2005. — Вип. 14. — С. 612—628.
4. Державний архів друку Книжкової палати України імені Івана Федорова. Фонд "Образотворчі видання". — 1953. — 546 од. зб.

Таблиця 4

Кількість образотворчих видань за тиражними групами

Тиражна група	Друк. од.	%
Без зазначення тиражу	5	0,9
до 500 пр.	20	3,7
до 1,0 тис. пр.	9	1,6
до 5,0 тис. пр.	56	10,3
до 10,0 тис. пр.	61	11,2
до 50,0 тис. пр.	317	58,0
до 100,0 тис. пр.	47	8,6
понад 100,0 тис. пр.	31	5,7
Усього	546	100

Кількісний розподіл за видовими ознаками наведено в табл. 5. З неї видно, що у фонді образотворчих видань 1953 р. за видами переважають плакати — 433 друк. од. (79,3%), найбільше серед них навчальних (наочних) — 209 друк. од., або 38,3%. Карток і листівок — 48 друк. од. (8,8%), репродукцій — 25 друк. од. (4,6%). Щодо портретів, то їх налічується 24 друк. од. (4,4%), календарів і стінок для відривних календарів — 16 друк. од. (2,9%).

Таблиця 5

Кількість образотворчих видань за видовими ознаками

Види аркушевих ОВ	Друк. од.	%
Плакати, у тому числі:	433	79,3
навчальні (наочні)	209	38,3
рекламно-інформаційні	73	13,4
агітаційні	79	14,5
громадсько-політичні	45	8,2
інструктивно-методичні	27	4,9
Картки, листівки	48	8,8
Репродукції	25	4,6
Портрети	24	4,4
Календарі, стінки для них	16	2,9
Усього	546	100

Висновки. Підсумовуючи результати проведеного дослідження, варто зазначити, що фонд аркушевих образотворчих видань Книжкової палати України (поштові листівки, портрети, плакати, репродукції) містить корисну дослідницьку інформацію, що суттєво збагачує першоджерельну базу розвідок гуманітарного спрямування. Наведені статистичні й змістові характеристики образотворчих видань УРСР 1953 р. дають змогу застосувати як метод сегментації, так і метод узагальнення у вивченні особливостей тогочасної друкарської справи в Україні.

5. *Лагутенко О.* Українська графіка першої третини ХХ століття / Ольга Лагутенко. — Київ : Грані-Т, 2006. — 238 с.
6. *Нариси з історії образотворчого мистецтва України ХХ століття* / [ред.-упоряд. О. О. Авраменко; редкол.: В. Д. Сидоренко (голова), О. О. Авраменко, В. Я. Даниленко та ін.]: у 2 кн. — Київ : Інтертехнологія, 2006. — Кн. 1. — 544 с.
7. *Нариси з історії образотворчого мистецтва України ХХ століття* / [ред.-упоряд. О. О. Авраменко; редкол.: В. Д. Сидоренко (голова), О. О. Авраменко, В. Я. Даниленко та ін.]: у 2 кн. — Київ : Інтертехнологія, 2006. — Кн. 2. — 656 с.
8. *Образотворче мистецтво* : енциклопедичний ілюстрований словник-довідник / [упоряд. А. Пасічний]. — Київ : Факт, 2007. — 678 с.
9. *Образотворчі мистецтва* // Українська радянська енциклопедія. — 2-ге вид. — Т. 7. — Київ : Головна редакція УРЕ, 1982. — С. 464.
10. *Тихоненко О.* Різноманіття образотворчих видань 1933—1935 рр. / Олена Тихоненко // Вісник Книжкової палати. — 2012. — № 10. — С. 34—38; № 11. — С. 34—39.
11. *Шатрова М. Б.* Документні ресурси української бібліографії образотворчого мистецтва (1996—2005) : монографія / М. Б. Шатрова. — Рівне : Дятлик М. С., 2011. — 256 с.

Larysa Doiar, Olena Tykhonenko
Found of graphic editions of the USSR 1953:
statistical and content characteristics

The presented collective work was prepared during the implementation of the annual plan of research works of the Book Chamber of Ukraine named after Ivan Fedorov. This article raises the issue of publishing graphic editions in the Ukrainian Soviet Socialist Republic (USSR). The chronological boundaries of the study cover 1953 — a historic stage that was a turning point in the development of the world. A number of mutually conditioned events are connected with the year of Joseph Stalin's death. The beginning of the abolition of long-standing tyrannical rule in the USSR, the formation of a liberal regime in the world's first socialist country led to tectonic shifts in the entire structure of the then socialist camp and symptomatic fluctuations in most newly established people's democracies. 1953 was the first year of Khrushchev's "thaw" in Soviet Ukraine, which at that time was still living in a "post-war" war in the western regions of the USSR. The defining stages of this period, of course, affected the publishing business of the republic, however, the controversial component of the process of liberalization of socio-political life in the USSR (condemnation of Stalin's cult, carefully launched then the process of rehabilitation of innocent victims of Stalinism) did not find its bright reflection. First of all, this applies to loose-leaf graphic editions, which, taking into account the diversity of genres and the propaganda orientation of its own functionality, should be the first to react to the announced events. Meanwhile, the fund of graphic editions processed by us in the 1953 segment testifies to the complete alienation of the publishing business of the Ukrainian SSR from the shocking events of that time. Ukrainian Soviet printing, apparently, pursued a course to preserve the inertia of previous years, which was reflected in all types of loose-leaf graphic editions, such as: postcards, portraits, posters and more.

Keywords: *annals of printing of graphic editions of the USSR for 1953; postcards; portraits; posters*

References

1. Avramenko A. V. (2010). Radyanskij plakat 1920—1930-h rr. yak zasib propagandi. *Naukovi zapiski NaUKMA*, Т. 101: Teoriya ta istoriya kulturi, pp. 66—72.
2. Galkevich T. and Donec O. (2014). *Ukrayinskij drukovaniy plakat 1950—1964 rokiv z fondiv Nacionalnoyi biblioteki Ukrayini imeni V. I. Vernadskogo: katalog*. Vip. 1. Kyiv: NBUV.
3. Gutnik L. (2005). Informacijnij potencial ukrajinskogo kinoplakata 1960—1970 rokiv: (za materialami zibran NBUV). *Naukovi praci Nacionalnoyi biblioteki imeni V. I. Vernadskogo*, Vip. 14, pp. 612—628.
4. *Derzhavnij arhiv druku Knizhkovoyi palati Ukrayini imeni Ivana Fedorova. Fond "Obrazotvorchi vidannya"*. (1953).
5. Lagutenko O. (2006). *Ukrayinska grafika pershoji tretini XX stolittya*. Kyiv: Grani-T.
6. Avramenko O. O. [red.-uporyad.]. (2006). *Narisi z istoriji obrazotvorchogo mistectva Ukrayini XX stolittya: u 2 kn.* Kyiv: Intertehnologiya, kn. 1.
7. Avramenko O. O. [red.-uporyad.]. (2006). *Narisi z istoriji obrazotvorchogo mistectva Ukrayini XX stolittya: u 2 kn.* Kyiv: Intertehnologiya, kn. 2.
8. Pasichnij A. [uporyad.]. (2007). *Obrazotvorche mistectvo : enciklopedichnij ilyustrovaniy slovnik-dovidnik*. Kyiv: Fakt.
9. *Obrazotvorchi mistectva*. (1982). *Ukrayinska radyanska enciklopediya*, 2-ge vid, Т. 7. Kyiv: Golovna redakciya URE, p. 464.
10. Tihonenko O. (2012). Rizonomaniyya obrazotvorchiy vidan 1933—1935 rr. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 10, pp. 34—38; 11, pp. 34—39.
11. Shatrova M. B. (2011). *Dokumentni resursi ukrajinskoyi bibliografiyi obrazotvorchogo mistectva (1996—2005) : monografiya*. Rivne: Dyatlik M. S.

Надійшла до редакції 22 січня 2021 року

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21783-11683ПР від 31.12.2015.

Формат 60x84^{1/8}. Ум. друк. арк. 6,05. Тираж 112 пр. Зам. 8.

Журнал надруковано на обладнанні Книжкової палати України

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1954 від 24.09.2004.

До уваги читачів: електронний варіант журналу "Вісник Книжкової палати" ISSN 2076-9555 (онлайн-версія) розміщено на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в розділі "Наукова періодика України":

http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKP/index.html